Anul XXV
nr.1-2
(269-270)
ianuarie - februarie
2018

Contrafort

Revistă de literatură şi dialog intelectual

ISSN 1857-1603

24 pagini
6 lei R. Moldova
2 lei România

Editor: Fundaţia Culturală Contrafort
Cu sprijinul Institutului Cultural Român

Apare lunar la Chişinău. Fondată în 1994
http://www.contrafort.md
E-mail: contrafort@moldnet.md

Cum ne protejăm patrimoniul naţional

Interviu cu Adrian Cioroianu, Ambasadorul României la UNESCO

„Basarabia în Actul Marii Uniri de la 1918”

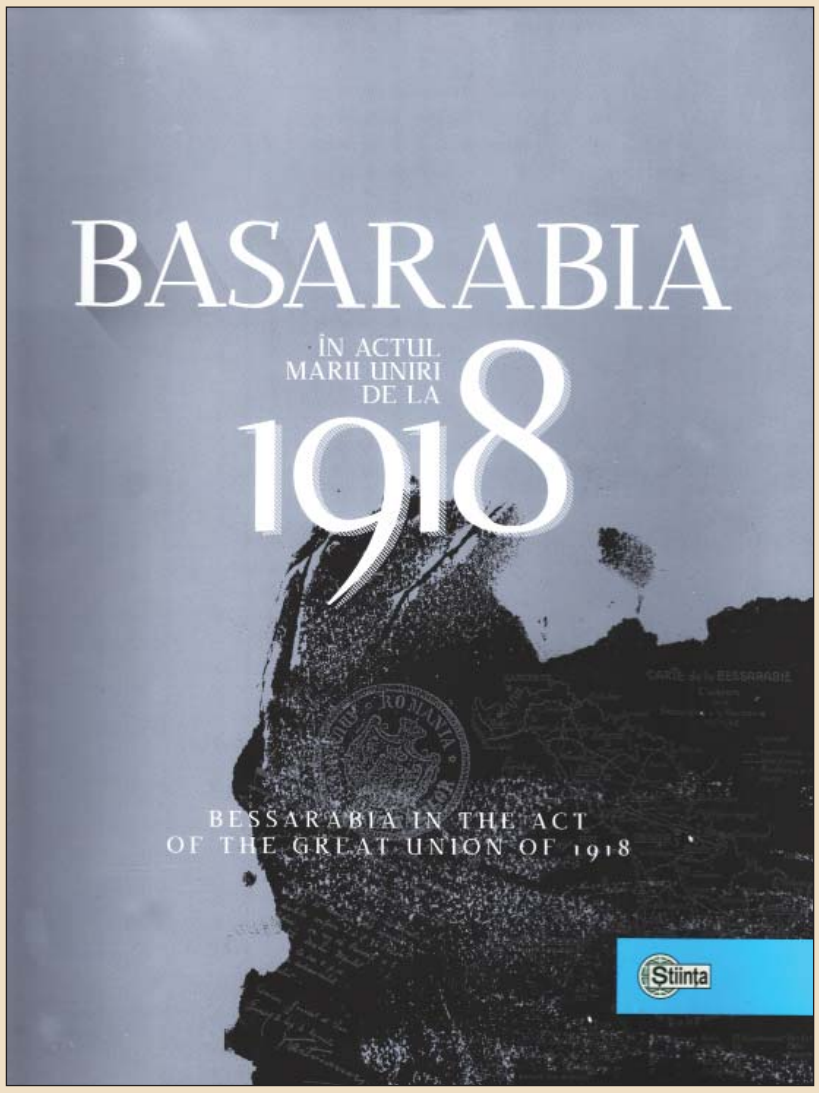

- **Moldova şi tragedia rusească – editorial de Vasile Gârneţ**
- **Vitalie Ciobanu, cronică la romanul „Inocenţii” de Ioana Pârvulescu**
- **Versuri de Emilian Galaicu-Păun**
- **Mariana Codruţ: De partea singurătăţii**
- **Dorin Duşciac, cronică la volumul „Toţi oamenii Kremlinului”**
- **Proză de Ioan Mânăscurtă**
- **Grigore Chiper despre o carte de Viaceslav Russu**
- **Aliona Grati, cronică la romanul „Puşlamielul” de Nicolae Rusu**
- **Alex Cosmescu: Practica filosofării colaborative**
- **Poeţi din Slovenia: Lidija Dimkovska şi Aleš Mustar**

18012>
9 771857 160117 >

Literatura germană contemporană: romancierul Wolfgang Herrndorf

GOETHE INSTITUT
akzente

Ideea-forță în Centenarul Marii Uniri pentru Basarabia

Dialog Cristian Pătrășconiu – Vitalie Ciobanu
(fragmente)

Cristian Pătrășconiu: *A fost sau n-a fost unirea Basarabiei cu România în 1918? Cum a fost? Întreb așa, fiindcă peste un moment istoric se depun, în timp, multe straturi – iar unele sunt de uitare...*

Vitalie Ciobanu: Dacă n-ar fi fost Unirea cu România nu ai fi purtat acest dialog în limba română cu cineva din Basarabia, dragă Cristian. Cei 22 de ani de aflare a provinciei dintre Prut și Nistru în componența României au fost hotărâtori pentru menținerea identității românești a acestui teritoriu tranzacționat de mai multe ori de-a lungul istoriei. Fără această perioadă Basarabia ar fi pierdut legătura cu România, ar fi devenit un fel de „Transprutie": sovieticii au eliminat elitele intelectuale prin asasinate și deportări în Siberia, au organizat foametea din 1946-1947 și colectivizarea forțată, iar după moartea lui Stalin s-au concentrat pe propagandă și educație comunistă. Memoria Regatului, noi, cei care nu l-am prins, am păstrat-o din poveștile părinților și ale bunicilor, din cărțile ascunse, ferite de ochiul vigilent al mancurtului din preajma ta și al iscoadei securiste. Faptul că după 1991 Basarabia și-a descoperit identitatea românească se datorează exclusiv perioadei interbelice. Identitatea românească a Basarabiei n-a putut fi distrusă, dar se află în suferință.

C. P.: *Cum a trecut în istorie unirea Basarabiei cu România? Care sunt, din unghiul tău de vedere, cele mai pregnante narațiuni istorice despre acel moment?*

Vit. C.: Împrejurările în care s-a înfăptuit Unirea Basarabiei cu România sunt consemnate în diverse surse istoriografice, viața acestei provincii în interiorul Regatului transpare și în memoriile unor foști deputați din Sfatul Țării, în frunte cu Pan Halippa, adresate guvernului de la București, care cereau ameliorări și o administrație mai eficientă. Există însemnări ale ofițerilor români încartiruiți în Basarabia. Ceea ce surprindeau ei, la 1918 și mai târziu, era „bula de timp" în care trăiau românii de aici, vocabularul lor arhaizant, o limbă de dinaintea anexării de la 1812, și târguri rusificate. Explicabil. Moldova dintre Prut și Nistru nu a participat la episoadele aurorale ale formării conștiinței românești moderne: a absentat de la Unirea Principatelor, a ratat Războiul de Independență, nu a cunoscut prefacerile din perioada domniei lui Carol I...

Dintre mărturiile literare asupra realităților provinciei i-aș cita pe Geo Bogza, cu *Basarabia, Țară de Pământ*, și pe Mihail Sadoveanu cu *Drumuri basarabene* – cărți în care cei doi scriitori și-au adunat notele de călătorie în acest ținut după Marea Unire. Urme basarabene întâlnim și în literatura română postbelică. De pildă, romanul *Din calidor. O copilărie basarabeană* de Paul Goma sau *Cel mai iubit dintre pământeni*, unde o avem pe basarabeanca Matilda – soția năbădăioasă a lui Victor Petrini.

Tema Basarabiei, așa cum se știe, era un tabu în România comunistă și viceversa: România nu exista în discursul public din Moldova sovietică. Pot spune că noi, basarabenii, am fost expulzați din țara noastră, România, exact cum a fost expulzat Regele Mihai de comuniști. Românii nu au dorit restaurarea monarhiei după 1989, la fel cum basarabenii, mulți dintre ei, n-au acceptat Unirea după dispariția URSS din aceleași motive de educație defectuoasă și istorie falsificată. A respins-o și regimul Iliescu în 1991, când Unirea s-ar fi putut face și când, de asemenea, l-am fi putut readuce pe Majestatea Sa pe tron. Mi se pare semnificativ acest paralelism. Prin unirea cu Basarabia și restaurarea monarhiei am fi avut o altă forță, un alt chip, o altă demnitate în Europa.

C.P.: *Cum este această idee – a unirii – regulatoare/ordonatoare pentru spațiul public din Republica Moldova? Cum ordonează ea diferitele discursuri?*

Vit. C.: În mod diferit. Aș face o comparație cu obiectivul integrării europene. Din 2009 încoace, de când avem la putere partide declarat proeuropene, opțiunea pro-Vest a intrat în picaj la noi, în schimb s-au înmulțit simpatizanții Estului. Explicația e simplă: Moldova a sărăcit, s-a afundat în corupție, defilând sub steaguri europene, fără ca Europa, bineînțeles, să aibă vreo vină pentru acest derapaj. Dodon și prorușii lui speculează problemele actuale pentru a promova alternativa rusă, modelul de „mână forte" al lui Putin, și conduc detașat în sondaje. Vom avea un an, 2018, cu alegeri parlamentare foarte dificile. Guvernării îi convine „sperietoarea Dodon", pentru că poate mai ușor șantaja Occidentul: „mai lăsați-o cu rigorile, cu standardele voastre enervante, nu vedeți, suntem singurii voștri parteneri reali, singura alternativă la o invazie rusească în Moldova!" Dacă nu ar fi fost așa, Plahotniuc, patronul Partidului Democrat de la putere,

nu l-ar fi ajutat pe prorusul Igor Dodon să câștige alegerile prezidențiale în 2016. Cu Maia Sandu – candidatul Opoziției proeuropene și antioligarhice – le-ar fi fost mult mai greu, pentru că aceasta le-ar fi cerut reforme reale, nu simulacre, le-ar fi cerut să respecte angajamentele asumate prin Acordul de Asociere cu UE.

Și cu ideea Unirii se întâmplă în ultimul timp un lucru ciudat. Regimul oligarhic de la Chișinău, care a capturat toate instituțiile statului, în special justiția, folosește unele asociații unioniste pentru a dezbina electoratul proeuropean, care ar vota partidele proeuropene și antioligarhice. N-aș fi crezut niciodată că vom ajunge în acest punct: să vedem valorile naționale, românești, târâte în mocirla politicianismului. Înainte tabloul era simplu: pe de o parte noi, dreapta liberală și proromână, de cealaltă parte ei – stânga filorusă, kaghebistă. Acum lucrurile s-au amestecat. Vezi adepți ai Unirii susținând regimul cleptocratic de la Chișinău care luptă cu imaginare „tancuri rusești" și vezi proruși care blamează „statul captiv Republica Moldova". În aceste condiții, de manipulare grosieră și de asociere a Bucureștiului cu regimul de la Chișinău, urât de basarabeni, cum să apropiem idealul Unirii, mai ales că sărăcia și corupția îi alungă din Moldova pe cei mai buni, pe cei care ar vota pentru România și pentru Europa?...

C.P.: *E suficientă ideea unirii Republicii Moldova cu România ca mit (re)fondator sau ea trebuie dublată / triplată ș.a.m.d. cu alte idei, puternice, purtătoare de viitor?*

Vit. C.: Discursul identitar, singur, nu mai poate convinge. Azi, cel mai bun agent al Unirii în Basarabia este DNA, de aceea urmărim cu multă emoție bătălia pentru independența justiției, care se poartă azi în România. În mod semnificativ, partidele declarate unioniste de la Chișinău n-au luat împreună nici 3% la alegerile prezidențiale și la fel de slab stau și în sondajele din 2017. Asta în timp ce în aceleași sondaje adepții Unirii urcă până la 25-30%. De ce nu sunt votate partidele unioniste? E o problemă de lideri, necredibili, compromiși, sau poate e și o problemă de viziune?... Din 1991 încoace am avut sloganuri și mult simbolism, dar prea puține fapte care să facă tangibil idealul Unirii. Trebuie să întoarcem ocheanul. Unirea trebuie să vină firesc, la capătul unui intens proces de reforme și ajustări, de legături economice, de interconectări energetice. Nu poți uni un stat membru al Uniunii Europene și al NATO cu un teritoriu capturat de mafie, scufundat în corupție și fărădelege. Cuvântul de ordine în Basarabia este *europenizarea*. Nu doar faptul că vorbim limba română ne dă dreptul să ne unim cu România. Vorbim limba română pentru că suntem europeni, pentru că aparținem civilizației occidentale. Aceasta este ideea-forță în Centenarul Marii Uniri pentru Basarabia.

România literară, nr. 1-2/2018

■

Acest număr este realizat în cadrul proiectului *„Susținerea și promovarea literaturii originale din Republica Moldova în revista „Contrafort" pe parcursul anului 2018"*, finanțat de Ministerul Culturii al Republicii Moldova

Evenimente ICR Chișinău

„Nicolaus Olahus – primul umanist de origine română"

Expozițiile organizate de Institutul Cultural Român „Mihai Eminescu" la Chișinău în scuarul din preajma statuii lui Ștefan cel Mare (Galeria la Rond), au devenit o tradiție, o prezență vie în peisajul citadin, în cotidianul locuitorilor capitalei basarabene, dar și un punct de atracție pentru turiști. Este ilustrarea conceptului „cultura în stradă", menit să familiarizeze sau să aducă în conștiința și memoria publicului din Moldova personalități și secvențe importante, definitorii pentru națiunea română.

La 15 februarie 2018 ICR Chișinău, în colaborare cu Muzeul Național al Literaturii Române din București, a inaugurat la Galeria la Rond expoziția „Nicolaus Olahus - primul umanist de origine română". Vremea a fost friguroasă, zăpadă, umezeală, dar intemperiile nu au împiedicat un grup numeros de liceeni și profesori să vină, să facă cerc în jurul

Contrafort

ISSN 1857-1603

Editori:
*** Fundația Culturală Contrafort**
*** Cu sprijinul Institutului Cultural Român**

Director: **Vasile Gârneț**
Redactor-șef: **Vitalie Ciobanu**

Redactori asociați:
Grigore Chiper, Nicolae Spătaru, Eugenia Bojoga, Vladimir Bulat, Lucreția Bârlădeanu, Iulian Ciocan, Constantin Cheianu
Procesare computerizată, paginare:
Sergiu Vlasî

Secretar de redacție: Ana Druță
Corector: Aleutina Saragia

Adresa pentru corespondență:
2012, Chișinău,
Bd Ștefan cel Mare, 134,
Oficiul poștal 12,
Căsuța poștală nr. 155

Sediul redacției Contrafort:
str. 31 august nr. 98,
Chișinău, Republica Moldova,
tel./fax 022 23 24 79
e-mail: contrafort@moldnet.md
web: http://www.contrafort.md

Publicație înregistrată la Ministerul Justiției al Republicii Moldova la 5 mai 1995, nr. 10602137

Orice reproducere a textelor, fotografiilor și ilustrațiilor apărute în *Contrafort* se va face numai cu acordul scris al redacției. Revista așteaptă colaborările dumneavoastră fără a se obliga să le publice pe toate și integral. Materialele nu trebuie să depășească 7 000 de semne (cu spații) de calculator. Manuscrisele nepublicate nu se recenzează și nu se înapoiază. Responsabilitatea pentru conținutul textelor publicate în *Contrafort* revine integral autorilor.

◆

Invităm autorii din Basarabia și România să expedieze pe **adresa pentru corespondență** a redacției exemplare din cărțile nou-apărute, pentru a fi prezentate și recenzate. Invitația este valabilă și pentru toate revistele de cultură.

Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poștale. Indice de abonament pentru Republica Moldova - 30692.

Abonamente:
6 luni - 36 lei;
12 luni - 72 lei.

Format A-3, tipar ofset.
Tiraj: 800 ex.
Vizitatori lunar pe web site: 15 000

Tipărit la Î.S. „Combinatul Poligrafic din Chișinău", str. Mitropolit Petru Movilă nr. 35, mun. Chișinău.
MD-2004
Tel. 022 23 32 05.
Com. 80415

Moldova şi tragedia rusească

Ne exasperează orbecăiala basarabeană intrată în prelungiri, ne întristează, să recunoaştem, autosabotarea românească care întârzie creşterea economică şi civilizaţională a Ţării, de la care noi, moldovenii dintre Prut şi Nistru, aşteptăm sprijin şi... salvare prin Unire, dar tristeţea noastră se retrage, se piteşte astăzi uluită în faţa unei tragedii cu adevărat uriaşe şi înspăimântătoare – Rusia

de
Vasile Gârneţ

lui Putin. O ţară imensă ca teritoriu, cu o populaţie de peste 140 de milioane de oameni, a devenit de decenii prizoniera unei clici rapace şi criminale (o combinaţie toxică între KGB şi lumea interlopă), care castrează poporul rus de energiile sale creatoare şi şantajează lumea cu arma nucleară. Aceasta e fotografia în rezoluţie corectă a Rusiei din martie 2018, când Vladimir Putin a fost reales ca preşedinte în al patrulea (de fapt, al cincilea) mandat.

Au fost organizate nişte alegeri trucate, cu un rezultat dinainte stabilit – prezenţa la vot şi scorul pentru învingător. Pentru ca „liderul naţional" să nu aibă surprize, câmpul electoral a fost din timp curăţat de toţi cei care l-ar fi putut concura, cu şanse, pe Putin. Unii au fost ucişi (Boris Nemţov împuşcat, demonstrativ, sub zidurile Kremlinului), alţii au emigrat pentru a-şi salva viaţa, iar cei rămaşi în Rusia au fost stigmatizaţi, bârfiţi, marginalizaţi, ori li s-a interzis, prin proceduri juridice false, primitive, înscrierea în cursa prezidenţială (cazul Aleksei Navalnîi). Vladimir Putin n-a participat nici de această dată la campania electorală propriu-zisă, n-a participat la dezbateri, în confruntări cu ceilalţi concurenţi, aşa cum se obişnuieşte în ţările cu o brumă de democraţie. Pentru Putin campanie electorală a făcut „televizorul de stat", marea armată de propagandişti care i-au umilit şi ridiculizat pe ceilalţi concurenţi, reali sau butaforici (Grudinin, Jirinovski, Iavlinski, Sobceak...): aceştia s-au încăierat în studio, s-au scuipat, s-au stropit cu apă, demonstrând alegătorilor că Putin a avut dreptate să nu participe în dezbateri alături de aceşti clovni. De mai mulţi ani, în ajunul alegerilor, Vladimir Putin se lasă filmat dezbrăcat la bustul gol, se scufundă în copca unui râu îngheţat, vânează subacvatic un peşte, călăreşte – la bustul gol – un cal sau un urs. Şi această recuzită e destul de convingătoare pentru ca ruşii să-l aleagă pentru un nou mandat. Nu e necesar ca Putin să aibă un program de candidat, să prezinte un bilanţ al celor 18 ani de domnie, să spună cum va scoate ţara din criza economică în care s-a împotmolit... Sunt suficiente doar apeluri mobilizatoare în confruntarea cu Occidentul care vrea rău Rusiei şi liderului său (Nikita Mihalkov, unul dintre cei mai slugarnici lustruitori ai lui Putin, spune săptămânal la televizor, într-o emisiune a sa, că Rusia e o cetate asediată).

Aşadar, în urma unor alegeri trucate, pe un ton militarist, de mobilizare generală, Putin a obţinut un nou mandat de preşedinte şi va domni până în 2024. Este, conform Constituţiei, ultimul său mandat, dar e clar pentru toţi că „liderul maxim" nu se va retrage, nu va pleca de la Kremlin. A făcut atâtea rele, încât doar rămânerea la putere îi poate garanta viaţa. Iar speculaţiile privind schimbarea Constituţiei, care să-i ofere lui Putin posibilitatea să conducă în continuare Rusia, sunt cât se poate de întemeiate.

Cât poate domni Putin, care a împlinit în octombrie trecut 65 de ani? La nivelul performant al medicinei de astăzi, Putin poate conduce Rusia încă vreo 25 de ani, până la moartea sa naturală. „Locatarul de la Kremlin" pare să aibă o sănătate robustă, face sport, este consultat de medici foarte buni şi sunt toate şansele ca el să fie primul conducător rus care va împlini vârsta de 100 de ani la cârma statului. Noi, contemporanii săi, vom dispărea – glumesc cei disperaţi, dar cu simţul umorului –, iar Putin va continua să-i salveze pe ruşi, să dialogheze cu ei în emisiuni-maraton televizate. Dar şi după dispariţia lui Vladimir Vladimirovici se va găsi o formulă prin care ruşii să primească de la el instrucţiuni cum să guverneze ţara. Sau poate va fi clonat... Pentru că, a afirmat actualul Preşedinte al Dumei de Stat, Viaceslav Volodin, „atâta timp cât există Putin, există şi Rusia".

Dintre conducătorii Rusiei, mai mult decât Putin au domnit doar Nicolai al II-lea şi Iosif Stalin. Pe timpul lui Nicolai al II-lea a avut loc Primul Război Mondial, revoluţia şi războiul civil. În anii feroce ai lui Stalin a avut loc cel de-al Doilea Război Mondial, Marea Teroare şi... a măcinat milioane de suflete Gulagul.

Şi Vladimir Putin are deocamdată câteva „realizări" notabile. Războiul cu Georgia din 2008, cel din Siria, în plină desfăşurare, unde armata rusă „îşi testează" armamentul nou. Iar războiul pe care Rusia l-a pornit împotriva Ucrainei, odată cu anexarea Crimeii, durează aproape 5 ani, depăşind ca interval de timp „Marele Război pentru Apărarea Patriei" împotriva fascismului. Teritoriul din Donbass distrus de acest război – sate, oraşe, suburbii... – este echivalent cu teritoriul Belgiei de astăzi. Pare uluitor, dar acesta e cruntul adevăr. Numărul exact al celor ucişi, mutilaţi, refugiaţi, numărul celor care au pierdut tot ce au avut nu e cunoscut cu exactitate, dar este unul foarte mare. Şi acest măcel, acest genocid în Europa secolului XXI, putea fi oprit la un simplu ordin al lui Putin. Nu l-a dat.

Regimul de la Kremlin nu are alt scop decât salvarea sa, iar pentru aceasta orice poate fi sacrificat: drepturile cetăţenilor, dezvoltarea economică, relaţiile paşnice cu ţările vecine şi cu lumea în general. Anunţul privind noile tipuri de arme cu încărcătură nucleară, altfel spus, ameninţarea cu războiul atomic pe care Putin a proferat-o cu două săptămâni înaintea alegerilor, în mesajul său către naţiune, este un semn că în anii ce urmează acest discurs şi această atitudine vor fi pentru el definitorii. Putin şi regimul său au luat ostatică o ţară, dar şantajează şi restul lumii. Tragedia rusească e una care implică/afectează întreg mapamondul...

Un fragment din *Adresarea* lui Putin către naţiune, care ne vizează direct, a fost puţin comentat sau chiar neglijat la Chişinău. Spunea V. Putin: „După destrămarea URSS Rusia, care în perioada sovietică se numea „Uniunea Sovietică" (în Occident i se spunea „Rusia Sovietică"), a pierdut, dacă e să vorbim despre frontierele noastre naţionale, 23,8% din teritoriu, 48,5 % din numărul populaţiei, 41% din produsul intern, 39,4% din potenţialul economic, 44,6 % din potenţialul militar al Armatei din URSS, care a fost împărţit între fostele republici unionale." Aşadar, când spune „Rusia", Putin nu are în vedere doar Federaţia Rusă, ci şi Ucraina, Belarus, Estonia, Lituania, Letonia, Georgia, Moldova, Kazahstan şi... restul „republicilor surori" până la Turkmenistan, adică cele 14 state independente care sunt în vecinătatea Rusiei. „Ţarul" vrea o nouă împărţire a sferelor de influenţă, iar războiul, ori mai exact „ameninţarea cu războiul", îl va ajuta să rezolve anumite probleme de politică internă (tot mai grave) şi externă... Retorica militaristă, conflictele locale şi ingerinţele în treburile interne ale unor state (influenţarea alegerilor) sunt metode prin care Putin vrea să cheme liderii lumii la tratative pentru o nouă împărţire a sferelor de influenţă. Resentimentul de astăzi al Rusiei, cu interfaţa sa vulgară şi violentă – preşedintele Putin – este, cum spunea Nietzsche, morala unui rob. „Da, noi nu avem şosele, spitale şi salarii ca în Occident, în schimb vă putem distruge!" Acesta e mesajul şi ultimul argument al unui lider complexat şi răzbunător.

Ce face Republica Moldova într-o perioadă când Putin e mai războinic ca niciodată?

Agonizează, se depopulează, se sufocă sub un regim mafiot şi cleptocrat, are o guvernare care mimează reformele şi flutură demagogic lozinci deşarte despre integrarea europeană, dar în realitate „implementează" un regim de inspiraţie putinistă, cu un lider/coordonator care controlează totul. Singura diferenţă e de proporţii. Avem un aşa-zis preşedinte, Igor Dodon – varianta sublimată a moldoveanului mancurt, trădător –, care e fascinat de Putin, îi cerşeşte audienţă, îl imită (întotdeauna ridicol) şi care l-a felicitat encomiastic cu ocazia obţinerii unui nou mandat la cârma Rusiei: „Folosindu-mă de această ocazie, vreau să vă dau asigurări că R. Moldova este interesată de aprofundarea relaţiilor şi întărirea parteneriatului strategic cu Federaţia Rusă. Avem încă multe de făcut împreună cu Rusia şi preşedintele ei. Sunt sigur că nu ne vom dezamăgi reciproc." (sic!)

Tot despre „parteneriatul strategic" cu Rusia vorbeşte şi majoritatea parlamentară, autointitulată proeuropeană. Într-o *Declaraţie* politică privind condamnarea atacurilor Federaţiei Ruse asupra securităţii informaţionale naţionale şi amestecului abuziv în activitatea politică din R. Moldova (din 8 februarie 2018), guvernarea conchide optimist (şi schizofrenic): „Considerăm că toate aspectele semnalate pot fi lămurite printr-un dialog deschis, care să ducă la eliminarea blocajelor şi la reluarea activităţilor care privesc consolidarea şi dezvoltatrea *parteneriatului strategic* dintre Republica Moldova şi Federaţia Rusă." Minunat – „parteneriat strategic" cu o putere revanşardă care ţi-a ocupat o parte din teritoriu şi influenţează în mod sfidător realităţile din ţara ta.

În 2018 vom avea alegeri locale, în două oraşe importante, la Chişinău şi Bălţi, şi alegeri parlamentare la toamnă, în care Putin va fi o prezenţă activă, un „spectru" care pe unii îi va îngrozi, iar pe alţii îi va băga în extaz. Dacă eşti politician pro-rus, o fotografie cu Putin, în anul Centenarului Marii Uniri, în Basarabia, îţi garantează din start, fără nicio sforţare, cel puţin 30% din electorat.

Aici începe şi de fapt continuă tragedia moldovenească.

■

---

vorbitorilor, care au evocat personalitatea lui Nicolaus Olahus – un spirit luminat, prin care conştiinţa apartenenţei românilor la spaţiul şi civilizaţia latină şi occidentală a căpătat o expresie puternică. Au vorbit acad. Valeriu Matei, directorul ICR „Mihai Eminescu" la Chişinău, acad. Mihai Cimpoi, scriitorii Vitalie Răileanu, directorul Bibliotecii Municipale „Onisifor Ghibu" din Chişinău, şi Vitalie Ciobanu.

Nicolaus Olahus (n. 10 ianuarie 1493, Sibiu – d. 15 ianuarie 1568, Pojon) a fost om de litere, om politic, preot catolic, arhiepiscop şi primat al Ungariei. Tatăl său, Ştefan, era originar din Orăştie. Mama sa, Barbara Huszár, era descendentă din familia lui Iancu de Hunedoara, voievodul Transilvaniei.

În anii tinereţii sale, între cca 1522-1526, Nicolaus Olahus a fost consilier al regelui Ludovic al II-lea şi mai ales al reginei Maria a Ungariei, totodată regentă a Olandei, deţinând funcţia de secretar-consilier la curtea regală. În 1542 Nicolaus Olahus şi-a început cariera politică. Două decenii mai târziu, în anul 1562, devine arhiepiscop de Strigonium şi, prin aceasta, primat al Bisericii Catolice din Regatul Ungariei. În această calitate va fi numit guvernator al teritoriilor maghiare de vest, controlate de Habsburgi ca noi titulari ai coroanei Ungariei, după moartea regelui Ludovic al II-lea în timpul bătăliei cu turcii la Mohács în anul 1526. În 1562 Nicolaus Olahus a fost numit cardinal al Bisericii Catolice de către papa Pius al IV-lea.

Nicolaus Olahus a înfiinţat în 1561 colegiul iezuit din Trnava (Nagyszombat), ridicat de Petrus Pázmány în 1665 la rang de academie, instituţie considerată ca fiind prima universitate modernă din Regatul Ungariei.

În calitate de umanist şi cărturar a întreţinut o vastă corespondenţă cu intelectualii epocii, câştigând simpatia şi recunoaşterea lui Erasmus din Rotterdam. Lucrările sale cele mai importante, *Hungaria* şi *Attila*, redactate probabil în perioada şederii în Olanda, oferă informaţii valoroase cu privire la topografia şi istoria Ungariei şi, în special, a Transilvaniei. Alte opere ale cărturarului umanist: *Genesis filiorum Regis Ferdinandi*; *Ephemerides*; *Brevis descriptio vitae Benedicti Zerchsky*.

Expoziţia mai poate fi încă vizitată.

Sergiu VLASÎ

■

Carte românească la zi

Librăriile CARTIER

Librăria din Centru,
bd. Ştefan cel Mare, nr.126, Chişinău.
Tel.: **022 21 42 03**.
E-mail: librariadincentru@cartier.md

Librăria din Hol,
str. Bucureşti, nr. 68, Chişinău.
Tel.: **022 24 10 00**.
E-mail: librariadinhol@cartier.md

www.cartier.md

Nebunie și civilizație

Ce știm despre nebunie? Aparent totul și esențialmente nimic, încearcă să demonstreze Andrew Scull în **O istorie culturală a nebuniei. De la Biblie la Freud, de la casa de nebuni la medicina modernă** (Polirom, 2017). Cinci mii de ani de civilizație nu ne-au fost de ajuns ca să aflăm răspunsuri satisfăcătoare la întrebările pe care le-a ridicat nebunia – aceasta pare să fie teza principală a cărții distinsului autor britanic, acum profesor la Universitatea din California. Fenomen cu precădere psihic, deci biologic, dar nu mai puțin social și cultural, alienarea mintală a fost înțeleasă din cele mai vechi timpuri ca o „negare a civilizației", ca fiind ceva ce „nu aparține civilizației", ca „un lucru cu totul în afara ei și străin de ea". Deși situată la periferia societății și periferică ea însăși prin tot ce o definește și o distinge de (ceea ce se crede că este) normalitate(a), nebunia a stârnit mereu nu numai interesul medicilor și al cărturarilor, ci și curiozitatea, dublată de angoasă, a marelui public.

de
Adrian Ciubotaru

„Succesul" nebuniei nu se explică numai prin efectele sale, pe cât de devastatoare, pe atât de spectaculoase, ci și prin aura misterioasă care o înconjoară și care este dată de posibilitățile, încă destul de reduse, ale savanților de a-i stabili cauzele, etiologia socială sau biologică. Se știe însă că unde știința este neputincioasă, înflorește speculația mai mult sau mai puțin științifică, uneori de-a dreptul pseudoștiința și chiar șarlatania.

Autorul nu-și propune să demistifice de dragul demistificării falsurile medicinei alieniste, întrucât ceea ce-l interesează nu este istoria psihiatriei și a erorilor sale, ci o posibilă istorie a civilizației umane văzute prin polarizorul alienării. Și asta pentru că felul în care nebunia a fost percepută, explicată și tratată, în toate sensurile cuvântului, reflectă, întâi și întâi, modul în care au evoluat culturile, iar odată cu ele, mentalitățile, și abia în al doilea rând, progresele pe care le-a făcut știința medicală. Nu există o maladie mai „culturală", mai dependentă de cultură decât nebunia. De asemenea, nu există „boală" care să ne fi influențat mai mult judecățile (culturale, estetice etc.) decât cea care ne privează tocmai de facultatea de a judeca: „Nebunia obsedează imaginația omenească. Ne fascinează și ne înspăimântă în același timp. Puțini sunt imuni la spaimele ei. Ne amintește cât de firav poate să fie câteodată propriul nostru contact cu realitatea. Ne pune sub semnul întrebării percepția granițelor a ce înseamnă să fii om." Din acest motiv, cartea lui Scull poate și trebuie citită nu numai de specialiștii în psihiatrie, ci de toți cei împătimiți de istoria civilizației și mentalităților.

O istorie culturală a nebuniei studiază, prin urmare, raporturile complicate pe care le-a stabilit civilizația cu alienarea. Autorul constată că mariajul lor nu a fost, de la bun început, unul fericit. Antichitatea a considerat nebunia fie ca pe o boală „sacră", fie ca pe consecința nefastă a unei dereglări umorale. Până la Hipocrate și Galen, suferința psihică a oamenilor avea o origine divină, nebunia fiind pedeapsa zeilor. Cuvinte care vor face ulterior carieră în psihiatrie, precum *panică*, trimiteau la divinități atotputernice (*panikon* vine de la Pan, cel „cunoscut pentru groaza pe care o răspândea"). Iar comportamentul profeților din vechiul Israel genera „confuzie între cel inspirat și cel nebun", termenul ebraic pentru „a se purta ca un proroc" însemnând și „a vorbi aiurea", „a se purta ca unul scos din minți".

Autorul nu-și propune să demistifice falsurile medicinei alieniste, ceea ce-l interesează este o posibilă istorie a civilizației umane văzute prin polarizorul alienării

Cu toate acestea, moștenirea adevărată a Antichității, cât privește studiul alienării mintale, este, după cum afirmă autorul, explicația integral naturalistă a acesteia: *soma* putea afecta *psyche* ca urmare a dezechilibrului umoral. Teoriile lui Hipocrate și Galen sunt preluate de lumea islamică și, apoi, de cărturarii și doctorii Evului Mediu. Nu și de Biserică sau de oamenii de rând ai Europei medievale, ce credeau în sursa demonică a bolii și în vindecarea prin minuni și Sfinte Taine. În ciuda interpretării organice, naturaliste a maladiei și în ciuda prestigiului intelectual deosebit de care s-au bucurat lucrările unor medici precum Ibn Sina (*Canonul medicinei*), cei afectați de bolile psihice erau tratați în continuare ca niște victime ale mâniei divine. Astfel, Dante o zugrăvește, în *Infernul*, pe necuviincioasa Myrrha cu toate atributele posedării: goliciune, animalitate, violență.

De aici, ostracizarea, marginalizarea nebunilor. Abandonați, de regulă, în grija familiilor sau în cea a străzii, aceștia ajung în atenția statului abia odată cu înființarea primelor spitale pentru bolnavi și infirmi în Imperiul Bizantin și în Califatul arab. Spitalele nu adăposteau decât foarte puțini nebuni, iar acțiunile de caritate nu privilegiau o categorie de bolnavi în dauna alteia. Totuși, nebunul, o entitate atipică și centrifugă, nu putea să rămână prea mult timp în afara statelor tot mai centralizate și mai potente. La creșterea vizibilității publice a alienaților a contribuit masiv și literatura, îndeosebi scriitori precum Erasmus, Shakespeare sau Cervantes, dar urgența de a soluționa „problema" acestei categorii de marginali va fi resimțită cel mai acut de statul dominat deja de burghezie, obsedată într-o măsură mai mare decât nobilimea de mania securității și a controlului total.

Astfel, cam de prin veacul XVI, în Europa de Vest începe epoca azilurilor. Primele *dolhuizen* și *dépots de mendicité* au fost produsul unei prejudecăți burgheze: indivizii asociali, de la cerșetori la dementi, trebuiau puși la muncă în case de corecție. Spitale generale precum La Salpêtrière, în realitate, case de detenție pentru „scursurile" obștii, devin o priveliște obișnuită în următoarele două secole. Dar „Marea Închidere" în aziluri, despre care vorbește M. Foucault în *Istoria nebuniei în epoca clasică*, justificând tabloul demonic pe care i l-a făcut regimului absolutist francez generația sa de intelectuali și filozofi, nu a avut loc până, ci după 1800, remarcă profesorul californian.

În veacul XIX asistăm la o adevărată pandemie a azilurilor, ce se înființează peste tot unde ajunge Occidentul și ideile acestuia (chiar și în Extremul Orient). Totuși, în noile „case de sănătate", doctorii alieniști încearcă și alte metode de tratament decât constrângerea sau pedepsele corporale. Atitudinea umană față de alienați vine după multiple campanii în presă, inițiative civice și câteva publicații cu răsunet (Defoe, Smollett, W. Scott etc.) ce demascaseră, într-un răstimp de peste un secol, ororile din ospicii, practicile de izolare contra cost a rudelor incomode în acestea, precum și condițiile inumane în care erau ținuți pacienții. Era azilurilor moderne, concepute pe baze umaniste, dar aplicând scheme de tratament moderne (precum lobotomia sau terapia electroconvulsivă), se va încheia, lamentabil, în a doua jumătate a secolului XX, de asemenea pe valul unor scandaluri provocate de dezvăluiri în mass-media și de unele opere de artă (cf. romanul lui K. Keasy *Zbor deasupra unui cuib de cuci* și mai ales ecranizarea acestuia de către M. Forman).

Evenimentul central în istoria modernă a nebuniei îl constituie însă nu atât creșterea numărului de aziluri și de pacienți internați, ci nașterea științei psihiatrice, în parte și ca reacție la neputința acestor instituții de a rezolva problema. De la sinistra teorie a doctorului Morel, care a definit nebunia drept produs al degenerării biologice și care a condus apoi la tezele lui Nordau, dar și la apariția romanului naturalist; de la viziunile reducționiste ale lui Kraepelin („marele papă" al psihiatriei, după cum îl poreclise Freud), care împărțea nebunia în două tipuri, demența precoce și psihoza maniaco-depresivă; de la elvețianul Bleuler, care îmbogățea limbajul uman cu termenul „schizofrenie", și G.M. Beard, care populariza „oboseala nervilor" (neurastenia); de la Fr. Kauffman, care a inventat cura eponimă pentru lecuirea „șocului de obuz" al soldaților, tratamentul său constând în aplicarea de șocuri electrice însoțite de ordine militare răcnite în urechea pacienților, și până la Freud, care explica patologiile psihicului prin impactul mediului afectiv, născocind, totodată, limbajul literar al re- și defulării, libidoul și alte cuvinte și idei cu impact mai curând mediatic decât terapeutic, știința modernă a psihicului părea să înregistreze metode avansate de investigare și de vindecare a nebuniei. Totodată, la extremele „științei" psihiatrice, câștigau popularitate manipulările unor Mesmer, Charcot, dar și Lacan, al cărui tratament se limita la „un singur *parole* [cuvânt] șoptit pacientului în sala de așteptare", cuvântul magic fiind taxat ca o ședință de terapie autentică.

Escrocheriile s-au dezumflat de la sine, dar și „progresele" s-au dovedit iluzorii. Descoperirea originilor microbiene ale unor forme de nebunie, precum cea declanșată de sifilisul terțiar, și trecerea psihiatriei sub controlul industriei farmaceutice, care sintetizează pastilele fericirii și care, în loc de tratament, oferă o simplă alinare a simptomelor îngrijorătoare, a pus capăt acestei epoci romantice în istoria psihiatriei. Azi, într-o vreme când totul trebuie măsurat și algoritmat, psihiatrii se conduc de manuale precum DSM (Diagnostic și clasificare statistică a tulburărilor mintale), care adaugă, la fiecare nouă ediție, alte câteva zeci de simptome și variații ale nebuniei. În așa fel, de la premodernele *melan chole* („bilă neagră") și manii, de la modernele demențe și psihoze, s-a ajuns în prezent la circa 300 de boli psihice, fiecare cu tratamentul său medicamentos. Și cu o cifră totală de vânzări de antipsihotice pentru anul 2010 de peste 22 de miliarde de dolari. Mai poate crede cineva după asta că lumea nu și-a ieșit din minți?

Cartea lui Scull e o fascinantă incursiune în istoria tragic-grotescă a unei metehne umane, dar și a speciei înseși, viciate nu numai de alienare, ci și de tratamentul nefericit al acesteia. Survolul intelectual nu are însă numai miză reconstitutivă și critică. Istoria se încheie cu îndemnul autorului de a-i asculta mai puțin pe *advertiserii* de medicamente miraculoase și mai mult pe savanții de bun-simț, care caută în continuare rădăcina răului în „amestecul" încă neclar de biologie și social ce ne marchează de la naștere. Bine scrisă, însoțită de o mulțime de ilustrații și planșe color, **Istoria**... lui Scull se citește pe nerăsuflate. Ca cititor, aș avea o singură obiecție. Bogatul material factologic și documentar prezentat în carte cuprinde practic toate zonele geografice și culturale ale globului, dar ocolește raiul bolșevic. Fără *psihușka* sovietică însă, orice istorie a nebuniei și a ororilor psihiatriei este incompletă.

Andrew Scull, ***O istorie culturală a nebuniei. De la Biblie la Freud, de la casa de nebuni la medicina modernă.*** Traducere de Anacaona Mîndrilă-Sonetto. Editura Polirom, 2017

Din literatura tranziţiei noastre spre...

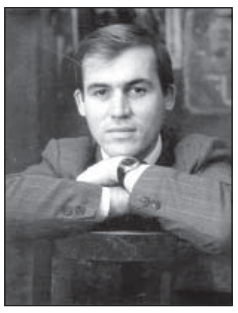

de
Grigore Chiper

Titlul noului volum al lui Viaceslav Russu, **Ad libitum**, exprimă cât se poate de exact universul literar al autorului. De altfel, substanţa cărţii nu e prea diferită de precedenta, *Supliment la colb* (2007), cu care debutase la o vârstă arghezian. În ambele e schiţată o arie problematică, relevând clar o concepţie artistică auctorială vizavi de timpul şi lumea de astăzi. Această concepţie se dezvăluie treptat, încet, aşa cum apărea în trecut imaginea foto după ce muiai hârtia specială în soluţia chimică.

În linii mari, volumul poate fi divizat în trei compartimente sau două plus o introducere. Mai trebuie adăugat că partea de mijloc a cărţii reprezintă o scriere în proză (de o anumită factură), iar la extremităţi a fost plasată materia poetică.

Poemele de la începutul cărţii sunt scrise pe tema dragostei, cu necazurile şi consecinţele proprii lumii contemporane. Genul abordat e unul epico-liric, proporţiile variind de la text la text. Poemele developează semne cu tentă biografică: „În mai, atunci, mi s-a furişat în suflet ca să-mi amestece căile” (*Memoriu cu cerere precizatoare*) ş.a. Despărţirea de femeia care îl subjugase sentimental capătă dimensiunea de dramă eliberatoare şi tratat intertextual, între siajele căruia se interpun studiile de caz celebre în istoria literaturii: „Totuşi... n-am să mă plâng: au mai păţit-o şi alţii./Doi dintre ei chiar rău de tot când, prin diagnoze identice, li s-a prescris:/ Să coboare, unul, Orfeu, năuc în Hades,/Iar altul, Dante, năstruşnic, să se plimbe – închipuiţi-vă – prin Paradis”.

Epicul presupune şi un punct culminant, care înseamnă aici o diatribă perfect nietzscheană: „Îi sticlesc pupilele de-ai zice că-nghite zilnic miriade de licurici./Dac-o asculţi, sfârşeşti la casa de nebuni./Fă rost mai bine de... bici./De bici... şi-ntreab-o ceva!.. Să vezi că, fără motiv –/Nu-i pasă de o crezi pungasă sau dreaptă –/Răspunde totdeauna-n termeni de clişeu fotografic negativ/Unde albul e negru; susul, jos; partea stângă, cea dreaptă.../Dezmăţată guralivă.../Atât de guralivă că sare cu totul din orice fel de zodii,/Dumnezeiesc şantaj: Eva după ţâşnirea cuvântului dintâi;/Ocultă diversiune; Euridice... Dulcineea... Marilyn... şi-atâtea altele.../Şi fiecare, în felul ei, îmbiindu-te să vorbeşti doar în dodii”.

Celelalte poeme completează tema dragostei insolite cu alte motive. În *Rezon*, poetul apelează la reinterpretarea mitului, aducându-l pe făgaşul dorit: „Scoate-ţi ochii ca să vezi adevărul./Astfel s-a mutilat Democrit! (...) Alte guri spun că motivul ar fi fost altul:/ – O, nurii femeilor la care nu mai ai acces!”

Poezie şi proză într-un volum complex, ce pune în valoare un artist autentic şi o conştiinţă a timpului său

Scriitura postmodernistă, aşa cum este concepută de Viaceslav Russu, aminteşte foarte mult de literatura clasicistă. Poezia lui ilustrează exemplar opinia precum că postmodernismul ar fi un nou clasicism. Cele mai vizibile argumente, desprinse din poezia sa, ar fi:

– abordarea unei zone tematice preferate de clasicismul originar: chinurile dragostei, soţul încornorat, dragostea care alimentează minciuna şi duplicitatea etc.

– apelul frecvent la antichitate pentru a dovedi diverse teze din actualitate;

– ateismul militant şi fobia faţă de locul gol lăsat de Dumnezeu după ce demiurgul se retrage discret din viaţa publică: „mă rog Ţie, Ţie care-ţi tot zugrăveşti în alb lipsa” (*Zoo*m**zet****);

– cultivarea epicului în detrimentul liricului, care e apanajul romantismului.

Ceea ce va urma în carte va fi această discordie permanentă, iscată între oameni (în unul din poeme apare şi *homo hominem lupus est*). Distrugerea familiei înseamnă anticamera unei dezordini generale. Scriitorul încearcă să înfăţişeze haosul, dovedind o deosebită aplecare pentru un soi de distopie, zugrăvită în poezia şi proza din volum. În acelaşi *Zoo*m**zet****, un poem mai mare, înfăţişează, într-un demers plin de sarcasm şi umor negru, relaţia bărbat-femeie, văzută prin prismă degradant-comercială: „Ca şi cum tăvălugul Lehman Brother’s din ultima vreme/n-ar fi fost de ajuns,/mai iată pe deasupra-n vârtej şi preţul la curtezane:/ de la 15-20 de euro a sărit la 35-40.” Biblia, Ovidius, Sisif sau Pascal, dar şi Nero sunt invocaţi într-o viziune istorico-mitico-literar-escatologică integratoare.

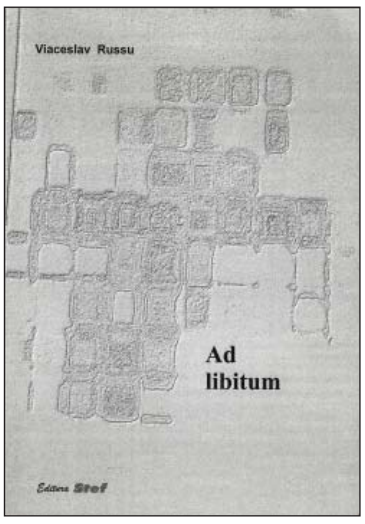

Cea mai mare parte a cărţii este ocupată de o lucrare în proză, mai dificil de încadrat în nişte tipare: roman de aventuri, scenariu pentru un eventual serial (autorul este specialist în domeniul cinemaului) şi o formă de redare sui generis a tranziţiei noastre de prin anii ’90 (spre sfârşitul naraţiunii sunt pomeniţi anii ’95-96). Opera se numeşte *Cosanostra*, cu mai multe mottouri-citate având menirea de orientare în spaţiul lecturii. Scriitorul este cel care stabileşte, într-unul din epigrafe, apartenenţa genetică a operei sale: „poem folclorico-docu-epic lăsat/la suprafaţa pârâului heraclitic/de călcâiul ahilic al lui/Dan-căpitan-de-lilieci”. Această perspectivă şăgalnică este brusc schimbată în *Cuvânt de deschidere*, unde tonul devine lugubru: „Ştiam că-i sărit. Se uită la mine şi iarăşi: – Îl împuşc. Era băiat liniştit, dar un pic cu stranietăţi. – Taci, mă, că te împuşcă! – Ha-ha! Ha-ha! Mother fuck you... Mother fuck you..., îl tot zădăra mai departe românul pe român. Se credea şmecher. – Îl împuşc. A scos românul pistolul şi, de la jumătate de metru, i-a tras românului un foc drept în frunte. I-a făcut capul varză. Varză-varză!”

Sub imperativul acestui început este aşezat romanul, a cărui acţiune are loc în Europa Occidentală, în special în Germania, cu o incursiune în America şi cu reculegeri acasă, în România. Personajul principal se numeşte chiar Dan, un sportiv, care ajunge cu echipa la un cantonament în Austria şi de aici hotărăşte, împreună cu câţiva coechipieri, „să se tireze” în Germania, „descompletând lotul României”. Dan cunoaşte din şcoală un pic de germană, ceea ce va fi ilustrat pe parcursul romanului. Începând cu evadarea, se vor derula aventurile, iar orice contact cu patria reprezintă expresia unui ghinion. Bunăoară, sunt nevoiţi să ia din gara vieneză Westbahnhof tot un tren românesc, care se îndrepta spre München. Neavând bilete, au urcat „în podul WC-ului”, iar acolo i-au întâmpinat „numai cabluri, numai scurt-circuite – tren românesc” (p.10).

Evenimentele, de o densitate epică imposibil de rezumat, se succed cu repeziciune. Unul din mottouri trimite la Cehov: „Ocoleşte orice fel de descriere psihologică şi înfăţişează stările sufleteşti ale eroului prin acţiunile sale”. Prozatorul aplică această reţetă da capo al fine. Romanul e naraţiune pură, iar dialogurile dinamice au aceeaşi funcţie de a propulsa expunerea epică. Descrierile sunt sumare, strict complementare.

Personajele se decid să plece peste hotare, pentru că „Vaterland”-ul nu le poate oferi multe lucruri, iar Occidentul este văzut ca o sursă de a obţine totul. Ele se folosesc de breşele din sistemul occidental, care nu prevăzuse invazia unei specii umane noi, sosite acum şi din Estul Europei. Romanul debutează cu o atitudine denigratoare la adresa României, iar această atitudine se va extinde şi asupra umanităţii, ducând personajele, în primul rând pe Dan, într-un impas complet. Tâlhăria, furtul şi jaful vor fi ocupaţiile lor până în momentul în care naraţiunea va fi oprită brusc, romanul având deci un final deschis. Totul este pervertit. Mândria românească apare atunci când grupul de români dintr-o tabără de refugiaţi din Germania se încaieră cu refugiaţii albanezi, arătându-le astfel cine este cine.

Dan şi colegii lui sunt duşi de val fără să se opună. Evenimentele în care sunt târâţi poartă un caracter întâmplător, aşa cum ai alege o victimă pe stradă. Autorul descrie viaţa dezaxată a românului (prin extrapolare, a omului din Est), adevărata viaţă ad libitum, în care e aruncat de forţa istoriei. Pe de o parte, ţara sa nu mai există pe harta istoriei într-o formă satisfăcătoare, pe de alta, dorinţa acerbă de a scăpa de sărăcie duce personajele dezlănţuite prea departe, în zona promiscuităţii şi a criminalităţii.

De mai multe ori ţi se creează impresia că romanul ajunge la un liman fericit, dar de fiecare dată Dan, acest Tristram Shandy al românităţii, se aruncă în vâltoarea vieţii fără linişte şi orizont.

Romanul-scenariu se remarcă în mod deosebit la nivelul limbajului, redat cu virtuozitate şi ingeniozitate: „Avea o casă că puteai să întorci autobuzul în ea. Numai uşi cu cartele, cu şmecherii... muzică electronică...

– Nu ţi-e cald în geacă? mă întreabă. Scoate-o... Fă-te comod...

Dezbrac geaca şi rămân într-un tricou strâns pe bust.

– O-o-o... Ce sport faci?

– Şah. Ridic cai, turnuri, ofiţeri.” (p.106)

Ultimul compartiment al cărţii îl formează un ciclu substanţial de poeme, care ar fi putut alcătui conţinutul unei plachete separate.

Deşi dificil de expediat în câteva fraze, poemele se circumscriu perfect universului lirico-epic al poetului Viaceslav Russu: nu lipseşte atitudinea sa când intempestivă, doctrinară, când melancolic-sceptică. Cu întreaga literatură a lumii la picioare, poetul se simte străin în era digitală, creatoare de singurătate şi anxietate fără precedent: „El şi ea. Îi admir. Atât de frumoşi împreună./ Atât de frumoşi până-şi deschid laptop-urile/Şi, fiecare,-şi pune casca./ Acum, împăcat cu el însuşi,/Stă fiecare-n lumea lui./Iar între ei... Alaska” (*Circumstanţială*). Nu întâmplător, poetul spune că sintagma gogoliană „suflete moarte”, rostită românește, nu mai rezonează, de aceea apelează în desperare la original.

Viaceslav Russu este nu numai un scriitor bun, artist autentic, ci şi o conştiinţă a timpului său, aşa cum au reclamat-o marii creatori ai trecutului şi prezentului (poate tot mai puţini).

Viaceslav Russu, ***Ad libitum.*** Iaşi, Editura Stef, 2017

■

Raft „Contrafort”

Dan Alexe, ***Pantere parfumate*** (roman). Colecţia Ego Proză. Editura Polirom, 2017

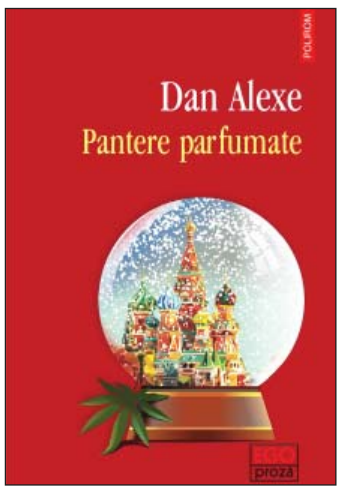

După cele două volume de proză, *Miros de roşcată amară* (Humanitas, 2014) şi *În punctul lui rebbe G.* (Polirom, 2016), cunoscutul scriitor, cineast, lingvist, jurnalist român Dan Alexe, rezident la Bruxelles, dă o nouă lovitură cu un roman de călătorie şi de aventuri prin munţii Caucazului şi prin imaginarul halucinant al neamurilor care-l populează.

* * *

Pantere parfumate este un *road-novel* baroc prin Rusia şi Caucaz, pe un fundal geopolitic mustind a sex, moarte şi sumedenie de detalii culturale, istorice şi etnografice. Romanul ne duce în Kalmîkia mongolilor budişti, ne face să simţim duhoarea de petrol a Mării Caspice şi ne aruncă fără menajamente în atrocele război al guvernului pro-moscovit din Groznîi împotriva islamiştilor ceceni de la munte. Delicata ţesătură a cuplului nu rezistă însă rigorilor călătoriei, degradării relaţiei afective şi nici fluviilor de alcool pe care cei doi trebuie să le ingurgiteze împreună cu protectorii lor din mafia cecenă.

Ana DRUŢĂ

■

O istorie mai puțin convențională

Cartea pe care o comentez astăzi este, din toate punctele de vedere, una neobișnuită. În primul rînd – desigur! – prin subiectul ei. Cine s-ar fi gîndit să scrie o carte despre ceva atît de „banal”, de imediat perceptibil, ca „echilibrul”? Probabil că numai cineva ca Joel Kaye. Profesor de istorie la Columbia University, Barnard College din New York, Kaye are, pînă acum, la activ (cînd tocmai a împlinit...72 de ani), numai două cărți, publicate la 16 ani distanță, și doar patru-cinci studii. Este primul lucru care îl face original. Al doilea decurge din precedentul: istoricul face parte din categoria rarisimă a universitarilor care sfidează celebrul *publish or perish*, curent în lumea academică de peste Ocean. Dacă el a putut supraviețui, totuși, astfel, în disprețul afișat al uneia din regulile sacrosancte din universitățile americane (ceea ce pentru altcineva ar fi fost imposibil), este numai pentru că puținul pe care l-a scris Kaye este nu numai remarcabil, ci și recunoscut ca atare. Atît prima carte (*Economy and Nature in the Fourteenth Century. Money, Market Exchange, and the Emergence of Scientific Thought*, Cambridge University Press, 1998), cît și aceea de față (apărută în 2014 la aceeași prestigioasă editură) au primit două din cele mai importante premii ale asociației istoricilor americani. Premiate au fost și studiile sale. Se poate bănui că toate aceste distincții l-au făcut pe Joel Kaye intangibil, dar nu asta este important, ci originalitatea ieșită din comun a operei sale. O originalitate care constituie – abia dacă mai este nevoie să precizez – și marca distinctivă a cărții de față. Alain Boureau, prefațatorul ediției franceze și directorul editurii gazdă, a mers pînă acolo încît a declarat-o „genială”, inserînd-o „printre cele cîteva lucrări care au marcat istoria medievală și istoria mentalităților, de un secol încoace” (p. 9). Cuvintele sînt, neîndoielnic, excesive și nu le-am mai citit în legătură cu vreo carte de istorie; cu atît mai puțin sub pana unui autor atît de critic ca Boureau (el însuși un medievist *hors pair*). Măcar pînă la un punct, însă, ele sînt absolut meritate.

de
Alexandru-Florin Platon

Prima carte menționată analiza rolul decisiv al teologiei scolastice în emergența gîndirii științifice în Europa, ca urmare a unei reconceptualizări globale a naturii, sub impactul dezvoltării în secolele XIII-XIV a orașelor și economiei de schimb. Nu era o istorie clasică a ideilor, urmărind apariția noului din unghiul reducționist al progreselor vieții intelectuale, ci una infinit mai largă, a mentalităților, interesată de interacțiunea dintre contextul economic și paradigma gîndirii scolastice.

Aceeași perspectivă domină și în cartea de față. Subiectul ei este – cum am spus – „echilibrul”, dar nu în sensul abstract, fizico-filozofic, al conceptului sau ca ideal al unei lumi corect întocmite, ilustrat de bine-cunoscutul simbol al balanței cu talerele egale (întruchipare a *iustitiei* – dreptatea). Aici este vorba de *sentimentul* echilibrului, de echilibrul *perceput* ca *egalitate* sau *echivalență* (*aequalitas*, *equivalentia*, *adequatio*) în miriadele de situații concrete ale vieții cotidiene. Pentru noi, adică *astăzi*, echilibrul este o „stare” mentală, o constantă psihică, de „adîncime”, care iese din cînd în cînd la suprafață atunci cînd spunem – de pildă – că ne-am „dezechilibrat” financiar sau că viața noastră a luat-o „la vale”. În lumea contemporană, echilibrul este spontan considerat ca o structură antropologică, un „fel de a fi” al nostru, o stare psihologică „normală”, prin filtrul căreia interacționăm cu semenii și ne raportăm la realitățile din jur.

Subiectul cărții lui Joel Kaye este „echilibrul”, dar nu în sensul abstract al conceptului, ci echilibrul perceput ca egalitate sau echivalență în miriadele de situații concrete ale vieții cotidiene

Nu la fel îl considerau însă înaintașii noștri, care nu știau ce înseamnă „mentalitate” sau „psihologie”. Așa cum noi credem acum că „echilibrul” este un arhetip, o categorie psihică sau mentală, oamenii Evului Mediu (dacă îmi este permisă această generalizare), deși îl „resimțeau” și ei ca pe o „stare” normală a vieții și lucrurilor, „vedeau” în el un „dat” nu interior (intrinsec), ci *exterior*, o expresie a raționalității divine, un principiu ordonator al Creației înseși. Explicarea prezenței sale în lume era, prin urmare, diferită. La mijlocul secolului al XIII-lea, ceva, însă, s-a schimbat. Această interpretare, continuînd să fie valabilă, a tins să treacă în planul secund, fiind înlocuită în cultura scolastică a epocii cu un nou model de inteligibilitate. Particularitățile, condițiile apariției și relativ scurta existență – pînă în 1375 – a acestei noi interpretări a echilibrului (și a corelatelor sale: echivalența, proporționalitatea, egalitatea) constituie obiectul analizei lui Joel Kaye.

După opinia autorului, diferența dintre cele două modele de echilibru este următoarea: în timp ce primul, cel „tradițional”, era imaginat ca fiind generat și dominat de „o putere sau un intelect unic, atotcuprinzător”, al doilea a fost conceput ca un sistem *autonom*, liber de orice ingerință exterioară, format dintr-o rețea de mai mulți factori contrari, capabili însă, tocmai prin interrelaționarea și interacțiunea lor, să creeze un mecanism de autoechilibrare. Pentru a se înțelege mai bine această deosebire, voi da un exemplu menționat și de autor: cel al cametei. Se știe că în Evul Mediu aceasta era condamnată pe considerentul că dobînda solicitată de cel ce dădea împrumutul semnifica o „exploatare” ilicită a timpului, care aparținea numai lui Dumnezeu. Camăta era însă proscrisă și întrucît era percepută ca anulînd egalitatea dintre creditor și debitor, inerentă – potrivit legii – schimbului comercial. Or, în secolul al XIII-lea, teoria cametei se schimbă. Împrumutul cu dobîndă a devenit, treptat, licit, pentru că presupunea asumarea unui risc de către creditor (insolvența debitorului sau devalorizarea monedei), îi „bloca” acestuia o sumă pe care ar fi putut-o fructifica în propriul folos și pentru că, în fond, cel ce se servea de banii împrumutați contribuia, prin felul în care îi folosea, la „Binele comun”, adică la bunăstarea societății. Joel Kaye vede aici (și cred că are dreptate) expresia latentă a unei reinterpretări mai largi a echilibrului, deopotrivă ca sumă de echivalențe și rezultantă a cîștigului ambilor parteneri. Autorul acestei recalibrări conceptuale este franciscanul Pierre de Jean Olivi (Petrus Joannis Olivi, 1248-1298), într-un *Tratat despre contracte*, care valorifica unele sugestii din tocmai redescoperita, în epocă, *Etică Nicomahică* a lui Aristotel. Iar ceea ce l-a făcut să privească altfel problema împrumutului cămătăresc a fost spectacolul cotidian al schimburilor comerciale din orașele pe care le-a vizitat, unde a perceput înfiriparea noului model de echilibru, ca „totalitate concordantă și autoregulatorie”, cum o numește Kaye.

Pe lîngă mecanismele autoregulatorii ale pieței, a doua sursă de inspirație pentru același model a fost medicina galenică. Extrem de populară în mediile scolastice din Occidentul medieval, concepția lui Galenus despre sănătate ca un echilibru *relativ* și *mobil* al „temperamentelor” (umorilor), nicidecum static, ci veșnic perturbat de o multitudine de variabile (personalitatea pacientului, vîrsta sa, condițiile climatice din mediul său de existență etc.), a fost, la rîndul ei, de natură să inducă o nouă percepție a noțiunii de echilibru. Asimilînd modelul galenic, unii dintre intelectualii vremii au încercat să-l transfere în domeniul politic. Unul dintre aceștia a fost Marsiglio de Padova (Marsilius Patavinus, 1275-1342), medic și teolog, autor al unui celebru tratat politic (*Defensor pacis*, 1324), care propunea o teorie inedită a guvernării colective, bazată pe echilibrul puterilor, inspirată de această concepție medicală, dar și de formele originale de organizare ale orașelor-state italiene.

Prefacerea indusă de noul model de echilibru înfiripat la jumătatea secolului al XIII-lea a fost – afirmă autorul – neobișnuit de profundă. În mediile savante ale timpului, expresia ei cea mai evidentă a constat în cristalizarea unor noi instrumente cognitive – relativizarea, proporționalitatea, aproximarea, estimarea etc. – care, proprii fiind noului mod de a concepe echilibrul, anticipau totodată o nouă mentalitate: aceea științifică.

Circumstanțele istorice de la mijlocul veacului următor (al XIV-lea) – Marea Ciumă, războaiele franco-engleze, tulburările sociale – au pus capăt existenței acestui model, readucînd în prim-plan ideea „intervenționistă” a intelectului ordonator sau a factorului exterior ca putere regularizatoare. Operațiunile gîndirii prinse în textura noului model, însă, nu au dispărut, rămînînd să rodească din nou în împrejurări mai favorabile.

Densă și extrem de erudită (autorul a citit *toate* sursele disponibile și o bibliografie impresionantă), cartea lui Joel Kaye nu mi se pare chiar „genială”. Ea este, în schimb, din toate punctele de vedere, un model de cercetare, din lectura căreia orice istoric (îndeosebi medievist) are enorm de cîștigat.

Joel Kaye, ***Histoire de l'équilibre (1250-1375). L'apparition d'un nouveau modèle d'équilibre et son impact sur la pensée***. Préface d'Alain Boureau. Traduit de l'anglais par Christophe Jacquet, Paris, Les Belles Lettres, 2017

■

Raft „Contrafort”

Val Butnaru. ***Trilogia basarabeană.*** Roman în trei cărți. Editura Cartier. Colecția **CARTIER Popular**, 2018, 556 p.

Val Butnaru și-a adunat într-un volum romanele scrise de-a lungul a șapte ani: *Cartea nomazilor din B.*, *Negru și Roșu* și *Misterioasa dispariție a lui Teo Neamțu*, consacrate tribulațiilor Basarabiei. Un ținut, o colectivitate, o realitate psihică plasate în spotul a trei registre narative: istoric, mitologic și fantastic.

* * *

„Romanul *Cartea nomazilor din B.* este construit pe o canava realist comică, cu inserții fantastice... O carte scrisă inteligent, cu vervă și umor, dar străbătută și de tragism.” *(Vasile Spiridon)*

„Ambiționându-se să lege un cod narativ de o seducătoare teorie științifică, Val Butnaru înfățișează povestea unei vrajbe seculare între bărbații a două familii: Negru și Roșu. Putem vorbi de o filiație și mai adâncă a conflictului, coborând până la biblicii Cain și Abel.

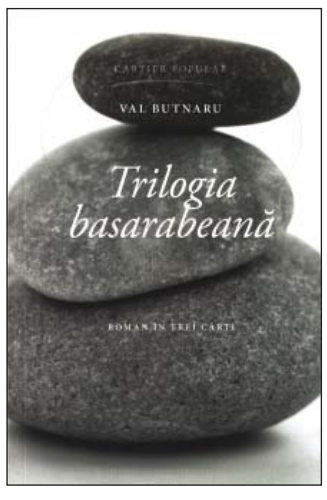

Aici avem o tipică istorie basarabeană.” *(Vitalie Ciobanu)*

„Citită ca o parabolă, povestea (a lui Teo Neamțu - n. red.) are aceeași, veche, morală despre singurătatea noastră: printre vecini avem un singur aliat, Marea Neagră.” *(Mircea V. Ciobanu)*

Ana DRUȚĂ

■

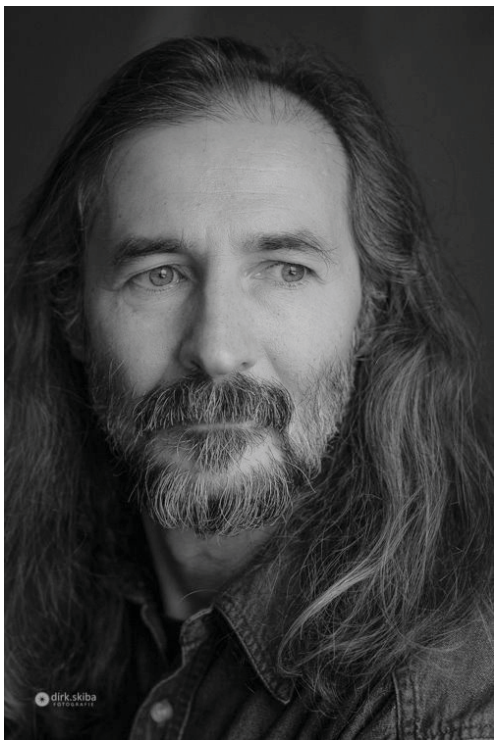

Emilian Galaicu-Păun

Octoih matern

1. *Praznic*

În vara lui
’46, atunci
mama şi-a
mâncat-o
– fiartă! –
păpuşa de
tărâţe a
copilăriei.

2. *22*

Puţina
franceză
vorbită
de mama
să fi fost
de-ajuns
ca să mă
nască pe
22 iunie
odată cu
*Nostalgia**
sau poate
viitoarea
profesoară
de română
o fi avut
ultimul
cuvânt
aducându-
mă pe lume
de *Limba
noastră***.

* cuvântul „nostalgie” a fost inventat pe 22 iunie 1688 de Johannes Hofer, care în teza sa medicală *Dissertatio medica de nostalgia*, unde analizează boala soldaţilor elveţieni aflaţi departe de munţii lor, a combinat cuvântul *nostos* („întoarcere”) cu *algos* („durere”).

** poem publicat de Alexie Mateevici pe 22 iunie 1917 în *Cuvânt moldovenesc*.

3. *Terţină*

Din Sf. Treime
tocmai mama să fie
lipsă? Cum, Doamne?!!

4. *Ultimul sunet*

Diminuată
de boală
până şi-n
vorbire,
de unde
a predat
o viaţă
limba şi
literatura
română,
mama
lăsa cu
limbă de
moarte
doar patru
cuvinte:
nu
mă
doare
nimic.

5. *Lumină din lumină*

Cum era
topită de
suferinţă,
când i-am
aprins o
lumânare
în seara
zilei de
8 martie
flacăra
s-a întors
cu faţa
la mama
şi, uşor
să nu-i
sperie
somnul,
i-a suflat
la ureche:
„Stingerea”

6. *Miezonoptică*

Citit în
oglindă
cu ochi
de orfan
versetul
8 : 8 din
Eclesiastul:
„Omul
n-are
nicio
putere
peste
ziua
morţii”
pare a
fi scris
pentru
Mama,
de 8 M
(o)artie

7. *Pietà*

Acum
tot
ce-mi
doresc
este
încă 7
ani de
viaţă
şi doar
ca să
pot fi
îngropat
într-un
mormânt
cu mama:
unu-n
braţele
celuilalt
aşteptând
învierea
din morţi.

8. (∞.I.1943 – 2015.III.∞)

▣

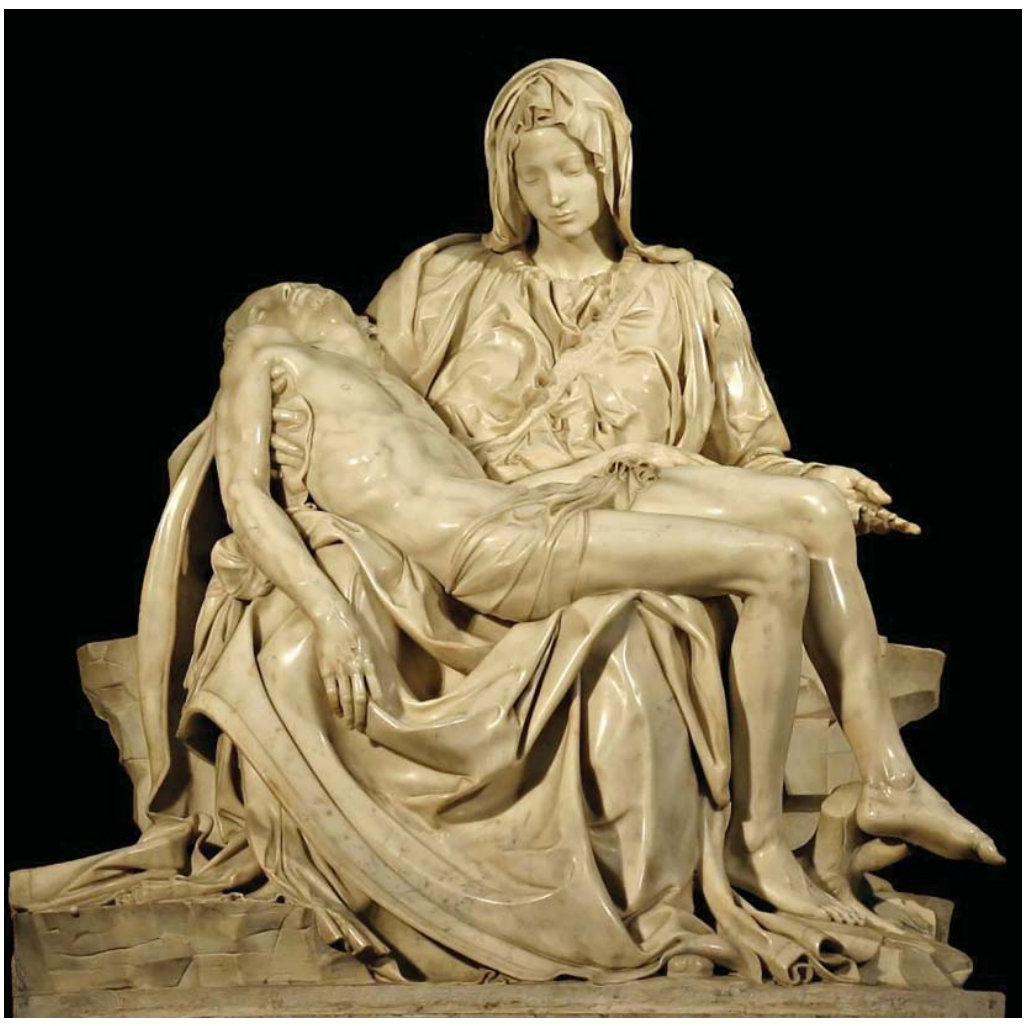

Unul Suprem

Unul și cu unul fac doi?...

În afară de tot ce nu este lichid (doi stropi de apă, de vin sau de sânge...), când este adunat unul și cu unul – obiect, lucru sau – cum se știe – și abstracta cifră adunată, îngemănată cu ea însăși – obligatoriu fac doi – exercițiu la mintea copilului. Însă doi stropi de sânge, adunați unul și cu celălalt, fac tot un strop de sânge, doar că mai mare. Imaginează-ți sângele nostru – al meu, al tău, al tuturor pământenilor – ca niște stropi supradimensionați, adunați unul la altul, la toți ceilalți stropi, pentru

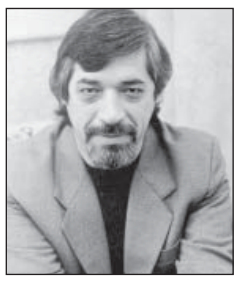

de
Leo Butnaru

a face de asemenea un singur strop – fantastic de mare, peste mările pământului, și minuscul totuși în infinitul universului... – aceste gânduri dramatice pornind de la simpla contemplare a câtorva bujori ce se scuturau, sub vaza în care se aflau născându-se o formă nouă, imprevizibilă, din când în când modificată, de o altă petală, de altele...

Singurătăți

Două singurătăți sunt ca și două picături de apă, dar mai ales ca două picături de sânge: când se întâlnesc și se ating – se contopesc, devenind o picătură, o singurătate mai mare, mai împovărătoare pentru fiecare din cei doi înglobați în singurătatea colectivă, cum ar veni...

...Cu toate că ar fi mai nimerit să asemănăm două singurătăți cu doi nori care, când se întâlnesc, se contopesc și – tună, fulgeră! uriașa singurătate înspăimântătoare...

Maieutică multiplă

În povestea vieții tale repetate – povestea rămânând aceeași, viața însă fiind reluată prin arhi-vehiculatul mit al reînvierii, ce trebuie crezut pe cuvânt, sau pe toate cuvintele în care este depănat; în acest basm al vieții tale repetate – niciun idol, ceea ce reduce cu mult interesul. Adică ăsta deja nu mai poartă fesul, în genere trecând sub tăcere orice zicătoare.

În cazul tău nici nu se poate spune că te-ai născut din nou nici măcar pentru a comite – cuminte – o glumă, ci se poate spune, din păcate repetitiv, din care motiv – și nițel agresiv – că te-ai re-născut pe vechi, același care – laș – lași toate în seama larvelor palavrelor tradiționale, naționale și adiționale. Sigur (aici nu ar merge sinonimul bineînțeles, dat fiind că lucrurile continuă să rămână neînțelese), în baza acestor dezvăluiri nu poate fi nici numai amintit de sfințenie, mântuirea trecând pe pista sinonimului fad – terminare, astfel că nu vei fi mântuit, ci terminat. Problema cercetată fiind (cel puțin sub aspect psihedelic) dacă la renaștere, la reînviere se simt – simte cineva – junghiurile nașterii autentice, fapt ce ar interesa mai curând moașele decât teologii.

Pe cât de legală ar fi reînfățișarea ta pe lume, tocmai ca act autosăvârșit întru de sine zămislire ca lăsat perpetuu în voia vieții, moartea nefiind decât ne-voia neputinței. Tu, a cărui reînviere zici că ține cel puțin trei zile – nu obligator la rând, ci oarecum dispersate în astea toate, numite univers.

Nu mai ai teamă că noua ta reînviere ar putea fi obstrucționată parțial sau total. Reînvierea cea de toate zilele, ca dovadă că agonia este apanajul creației, dar mai abitir – al procreației, ceea ce de fapt duce la același rezultat: cel procreat tinde spre creație, ursitoarele simt junghiurile facerii de om pe nou și desfacerii de neființă – această varză metafizică înfofolită în rânduri de foi care-i rotunjesc căpățâna.

Iar grădinarul se declară pe post de moașă – sigur, e vorba de Socrate cu maieutica lui, din această grecească noțiune reținând primele două silabe: mai eu – adică reînvierea ta ar fi un surplus de eu, un mai eu decât ești în fiecare caz când mori, până în zori sau până peste mai multe secole – e posibil și un decalaj uriaș. Pentru că viața este o eternă tevatură între dragoste și ură – de unde măștile norilor care par să nu exprime nimic inteligibil, ci să ascundă doar discordanțele ca părți componente ale universului.

Pentru a-ți da seama

Ai putea fi autoironic: tu – în oglindă, de parcă te-ai fi postat la coadă la propriul sine, dacă, în realitate și concomitentă irealitate, nu ai privi în oglindă pentru a constata nu că ești, ci pentru a-ți da seama că odată nu vei mai fi nici aici, nici acolo – nici acolo, nici aici, unde te autoexaminezi, îndreptându-ți întreaga atenție asupra propriului sine și simțind că, acolo și aici, în interiorul tău se mișcă ceva: e autodistrugerea...

Umbră și vis

...tinerii voștri vor avea vedenii,
și bătrânii voștri vor visa vise!
Faptele 2-17

...căci nu este altceva viața aceasta
decât umbră și vis.
Sf. Agapie Criteanul

Iată absența casei tale nici barem baremului umbrei asemeni, nici măcar cât o ceață de prezență absența casei sau – ușor sacru – locașul tău, peste el din ceruri neoprindu-se, potopitor, nici lumină aurie, nici spaimă ruginie și în absența lui zadarnic (sau doar filosofic) este să discuți despre cutremure, uragane obosite sub orizontul livid ca chipul unui orb, unui Oedip ne-rege – involuntara amprentă a inerției ca inepție ce duce în prăpastie sau doar ceva asemănător hăului.

Aceasta e absența casei tale și prezența ta sub acoperișul-lipsă, unde te poți îndatora cu averi de jinduiri bizare, până la urmă și până la una risipite pe absența mută a dușumelelor ce ar fi putut fi scârțâitoare chiar și sub mărunta goană a șoarecelui ce găurește coșmaruri, ca pe păienjenișul subțire al unor șomoioage de rădăcini de trandafiri sau de cătiniș, pe aici pe unde absența celor patru pereți, a unui acoperiș, a unei streșini – deplina absență e ca o *imitatio mortis* care-ți populează lehamitea ce aduce a stăpân fumuriu, a schelet descărnat ce joacă arșice cu propria sa alcătuire osoasă în și întru dezarticularea atât de prezentei absențe.

Urechea și profeția lui Homer

„A venit fiul zeului... Ne va cânta”, spuse unul dintre cei din Agora.

Curând, prinse a se revărsa harul harpei și al aedului ce părea să aibă ochi mari, albaștri, ca de ed.

Un altul din Agora se aplecă spre urechea lui Homer, spunând: „Cântă Orfeu...”

„Aud, că nu sunt viitorul Beethoven, bietul de el”, parcă ar fi replicat ușor mofluz venerabilul bătrân, căruia îi era recunoscut și harul profeției.

„Nu de auzit, de văzut am zis”, îndrăzni să precizeze subtextual cel ce se aplecă din nou spre urechea lui Homer-profetul, dar fără a cuteza să întrebe și cine o fi acel Beethoven.

Inclusiv în partea care nici nu există

Infinitudinea ignoranței mele poate fi secționată în varii părți perfect asimetrice, dintre care infinitudinea ignoranței îmi permite să-mi imaginez numai câteva părți de o perfectă asimetrie descurajantă. Dar care și intrigă.

Ceea ce s-a știut cândva, ceea ce se știe în perpetuu provizorat astăzi, ceea ce se va ști într-un perpetuu mâine, ceea ce nu știe nimeni, ceea ce în genere nu este accesibil înțelegerii omenești și ceea ce (de asemenea în genere) nici că există pentru a fi știut.

Unicul moment atenuant al infinitei ignoranțe fiind că în toate aceste părți perfect asimetrice există poezia, inclusiv în partea cea care nici nu există pentru a fi știut că și acolo există poezie.

■

Cărți de Leo Butnaru apărute în Serbia și Rusia

Одсуство негатива (*Absența negativului*; în limba sârbă; traducere Мирјана Петровић Филиповић). Poeme – Сербия; Нишки културни центар, 2017 – 86 p.

Отрада и отрава (*Otravă și leac ce-ntremează*; în limba rusă; traducere S. Biriukov, I. Pilchin, V. Korkunov). Poeme – Moscova, Ed. LitGost, 2017 – 80 p.

Revista revistelor

„Steaua”, nr. 1/2018

Faimoasa revistă clujeană publică în nr. 1/2018 un interesant dosar intitulat „Părinți și copii. Secvențe dintr-un album de familie”, girat de Ruxandra Cesereanu. *Ce am moștenit spiritual (și nu numai) de la părinții noștri? Care sunt rădăcinile psihice și sufletești ale unui scriitor?...* Răspund Mariana Codruț, Ana Barton, Irina Petraș, Mihail Vakulovski, Andrei Codrescu, Ana Blandiana, Dora Pavel, Ioana Pârvulescu, Robert Șerban, Florin Irimia, Vitalie Ciobanu, Marius Chivu, Simona Popescu, Gabriela Adameșteanu și Ruxandra Cesereanu. Emoționante și uimitoare evocări, care ne fac să ne gândim cât de imprevizibile sunt uneori mediul formator, reperele copilăriei și adolescenței unui scriitor.

Iată un fragment mai puțin obișnuit, cu accente ludic-suprarealiste, din răspunsul de peste Atlantic al poetului Andrei Codrescu: „Din primele șase luni nu-mi amintesc nimic. Tata și mama au divorțat. Am trăit cu mama și cu portretul lui Stalin pe noptieră – mustața lui paternală îmi proteja somnul. Tata a revenit cu o mașină: m-a condus până în centrul Sibiului. M-a lăsat să-l aștept în mașină. Avea ceva important de făcut. M-am așezat la volan și am început să mă prefac că conduc. M-am dus în munți, am condus peste Carpați, am zburat peste ocean, am frânat când o prăpastie s-a deschis în insula Trinidad. Tata s-a întors mirosind a ceva exotic și bine că nu s-a uitat la kilometraj: trecuseră mii de kilometri. Am învățat de la el cum să conduc o mașină imaginară și să-mi croiesc o mustață de protecție. De la mama am învățat să fiu îndârjit și să nu mă las bătut de nicio ocazie ostilă, inclusiv de fetița cu codițe care mi-a tras un picior cu un pantof ascuțit și lustruit, sub genunchiul stâng, când ne-am mutat într-un bloc nou.”

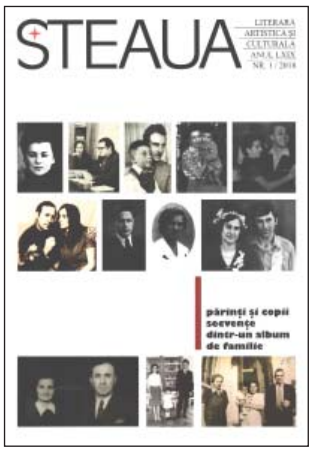

Poetul Adrian Popescu, directorul revistei *Steaua*, scrie în editorial despre cum au reacționat românii la despărțirea de Regele Mihai – o secvență tragică în care sentimentul de pietate și sublim a fost pătat de unele manifestări resentimentar-bășcălioase. Ion Pop comentează noul roman al Martei Petreu, *Supa de la miezul nopții* (Polirom, 2017). Angelo Mitchievici ia în colimator cartea lui Ion Stanomir: *Rusia, 1917. Soarele însângerat. Autocrație, revoluție și totalitarism* (Humanitas, 2017). Júlia Vallasek semnează niște reflecții pe marginea volumului *Istoria lacunelor. Despre manuscrise pierdute* (Polirom, 2017) de Bogdan Suceavă. Citim o ipoteză a cronicarului: „Va produce oare recrearea unui manuscris pierdut o carte mai bună ca originalul? Întrebarea nu este validă: n-avem cum să știm. Cert este că imaginea lipsei, a lacunei este dureroasă și inspiratoare. Îmi vine în minte scena din jurnalul lui Mihail Sebastian, devastat după ce i-a fost furat manuscrisul cu cinci capitole din romanul *Accidentul* într-un tren din Franța. Sebastian își notează că de câte ori intră în cameră, parcă vede caietul respectiv pe masă. Cine știe, poate chiar această imagine fantomă, provocatoare de dureri, l-a îndemnat să rescrie *Accidentul*?”

În sumarul bogat al revistei aflăm și autori ai *Contrafortului*. Unul dintre aceștia este Virgil Mihaiu, care susține la *Steaua* rubrica *Jazz context...* Ce bune erau vremurile, după 1990, când revistele literare traversau Prutul cu regularitate în ambele direcții! Azi trăim iluzia on-line: cu toate avantajele lui, Internetul nu poate înlocui comunicarea autentică.

Nina SCUTARU

■

De partea singurătății

Motto: „Solitudine semeț asumată,
solitudine dureros îndurată” –
Jacques Le Rider

Am descoperit și eu la un moment dat ceea ce alții știau de mult – că singurătatea e calea de acces la fărîma de autenticitate și adevăr din

de
Mariana Codruț

tine – și au și spus-o cu mult mai bine decît aș putea eu vreodată. Îndrăznesc totuși să cred că, dacă avem dreptul sau obligația să trăim/să suportăm fiecare în felul propriu o stare, avem dreptul și să încercăm a vorbi despre ea în felul propriu.

Mie îmi pare că singurătatea înseamnă în primul rînd dereglarea simțului social, dereglare care antrenează cu sine eliberarea de gîndirea la grămadă, de dictatorialele clișee și mode, de constrîngerile de toate naturile pe care ți le impun cei din jur. Nu mai iei în seamă ce vor și spun ei, scrii numai despre ce te preocupă, ce te locuiește, lucru care presupune să te asculți îndelung, să cobori în străfundurile proprii. Nu e loc de nici o îndoială că dereglarea simțului social duce la dereglarea altor simțuri: percepțiile și trăirile iau proporții, se acutizează cînd ești de unul singur, celălalt funcționînd nu doar ca oglindă, cenzură, stimul, mediator etc., ci și ca barometru al prizei tale la cotidian, la așa-numita realitate. Și, da, vezi cu alți ochi, vezi altfel totul, de parcă ai fi înconjurat de necunoscut. Iar necunoscutul înseamnă prospețime. Ce poate fi mai necesar, mai potrivit literaturii, poeziei îndeosebi? Cam asta ar fi după mine, pe scurt vorbind, fața luminoasă a singurății asumate.

Singurătatea e calea de acces la fărîma de autenticitate și adevăr din tine. Dacă singurătatea te ajută să te descoperi, din alt unghi ea amenință, îți subțiază identitatea, autopercepția

Fața ei întunecată n-o cunoaște pînă la capăt nici chiar cel ce-o trăiește, forța distructivă și căile sale de atac fiind surprinzătoare adesea și pentru el. Sigur însă e că, în momentele de criză, îl pune în contact cu partea lui întunecată: cu anxietatea, cu hăurile de pierdere a încrederii în sine și în forțele proprii care-l fac să se simtă nelalocul lui peste tot, cu stîngăcia sau de-a dreptul lipsa de chibzuință în relațiile cu oamenii. Nu mai puțin, dacă singurătatea te ajută să te descoperi, din alt unghi ea amenință, îți subțiază identitatea sau, mai bine zis, autopercepția ei: nu mai știi cine ești! Și nu e simplu pentru un singuratic să găsească mereu puterea de a-și regăsi, reconstrui, rememora, reafirma identitatea față de el însuși, dar și față de semenii pentru care fatalmente rămîne mereu un străin.

Să mai accentuez faptul că singurătatea asumată îi aduce unui scriitor marginalizare? Lumea românească, și nu cred că doar ea, seamănă cu un păianjen: dacă te-a prins de-adevăratelea în plasă, ești supt încet-încet de individualitate, fiindcă îți cere supunere, concesii, compromisuri diverse. Înregimentarea îți aduce beneficii, desigur, dar le aduce numai prin sacrificarea unei bune părți din tine și din timpul tău. Dacă nu vrei să faci asemenea sacrificii și dacă te poți detașa de așteptarea unei recunoașteri pentru care trebuie obligatoriu să faci și altceva decît doar să scrii, ești salvat.

„Să scrii, să scrii, să scrii pînă amețești!”, m-a sfătuit Emil Brumaru, sugerînd că scrisul ar fi o cale de eliberare nu doar de sine, ci și de tensiunile create de spectacolul lumii noastre literare. Sfat care – am descoperit abia de curînd, deși bănuiam deja – are completă acoperire în fapte la el. Iată: ori de cîte ori intru pe facebook, dau măcar de cinci-șase poezii brumariene proaspete și deseori se întîmplă să descopăr pe loc și ce anume l-a stimulat/provocat să le scrie în ziua aceea: un desen, o fotografie, o expresie, o glumă, publicate de alții pe facebook!

Bine, bine, însă eu nu pot scrie zilnic. Mai grav, de cînd mă știu, mi se face din timp în timp silă de literatură. Perioade mai lungi sau mai scurte tot amîn lectura, perioade mai lungi sau mai scurte scrisul mă ocolește. În asemenea momente de apăsătoare vulnerabilitate, simt frustrarea enormă că nu-mi pot învinge sila de literatură, deși știu că lectura și scrisul m-ar salva și de... silă, cum mă salvează de anxietate, de neputere, de singurătate. Și n-o pot învinge fiindcă mintea mea fabrică sau explorează atunci numai lipsa de rost, numai orizonturi întunecate. Însă cînd intensitatea crizei scade, cînd o carte bună mă acaparează, mă hrănește, cînd o idee de scris mă seduce, forțîndu-mă să-i urmăresc creșterea și devenirea, singurătatea nu mai are putere asupra mea. Dimpotrivă, atunci mă tem de orice invazie străină, fug de tot ce ar putea atenta la ea.

■

Cronica literară

Despre efectele „șobolanizării” sau „pușlamielismul” timpurilor noi

Personajul lui Nicolae Rusu din noul său roman **Pușlamielul**, apărut în 2017 la editura ieșeană Junimea, este expresia a ceea ce am putut moșteni mai rău și mai prost făcut sub aspectul fiziologiei umane de la fostul URSS. De la *Gioni* al lui Aurelui Busuioc încoace, Fane Fana TurmaruEscuianu este poate cel mai execrabil portret reprezentând fauna politică de prin părțile noastre. Și dacă personajul din *Spune-mi Gioni!* își

de
Aliona Grati

afișează de bunăvoie opțiunile existențiale și politice în corespondența cu nepotul său, specimenul lui Nicolae Rusu, cu mult mai greu de identificat cu ochiul liber, își descoperă natura doar pe patul psihiatrului. Cioflingar cu mască de om distins, pocitanie cu cravată la gât și pantaloni la dungă, pușlama cu botișor de miel inocent, Ștefan Fânaru, alias Fane Fana TurmaruEscuianu, este un numitor comun proiectat artistic al tuturor profitorilor situației sociale, economice și politice de la facerea Republicii Moldova și până acum: funcționari ocupând fotolii administrative decizionale, formatori de opinie semnând articole înflăcărate pe primele pagini ale ziarelor importante de diferită orientare politică, artiști completând armata propagandistică a partidelor politice etc.

Să nu credeți, Fane nu este „trimisul rușilor” și nici măcar al „nemților”. El este băiatul unor țărani de ispravă de la nordul Moldovei care a înțeles destul de iute că, în deruta perestroikăi gorbacioviste, un marginal trăind în căminul studențesc se poate proiecta cu ușurință în birourile demnitarilor. Mai ales că soluțiile îi stau la îndemână, i le oferă „maeștrii genului”, fericiții premergători ai regimului. Căsătoria cu fiica ministrului învățământului, care-i „moldovean de-al nostru”, îi asigură lui Fânaru un carnet de partid și un fotoliu călduț în minister. Destrămarea imperiului nu strică planurile istețului decât pentru un timp scurt. Pușlamaua noastră știe când să-și tragă mască de miel ca să placă babacului, iscusințele sale de dârdală îi prind bine și când semnează articole despre unire în ziarele Frontului Popular, și când perorează în favoarea păstrării statalității în gazetele agrarienilor. Giruetă infailibilă, propagandist cu aceeași elocvență și ardoare al tuturor președinților și al partidelor de la putere, sforar priceput cu față angelică, Don Juan cu fler, exersat în materie de cucerire a secretarelor din anticamerele sus-pușilor, Fane pare a fi invulnerabilul învingător al tuturor timpurilor. Jocul îndelungat de-a identitățile îi joacă festa însă, o neașteptată fobie, declanșată de o farsă, îl destabilizează, îi clatină scripetele tupeistului care îl urca, ireproșabil până atunci, spre culmile fericirii și îndestulării.

Cu originea în genul satiric al fiziologiei, romanul lui Nicolae Rusu nu pregetă a folosi instrumentele pe care psihanaliza secolului trecut le-a pus la îndemâna literaturii. Teoria freudiană a Eului, Supraeului și Sinelui pare a-l ajuta pe autor în demascarea subtilă a personajului său. Scriitorul preia de la psihanalistul austriac ideea de stratificare a personalității, nu neapărat cu sensurile ei originale, pentru a o valorifica în sensul structurării narațiunii. Intriga romanului este modelată de faptul vizitei lui Sergiu Leahu, unul din personajele principale, fiind totodată și unul din naratori, în cabinetul amicului său psihanalist, care îi oferă un jurnal de 160 de pagini și o înregistrare audio a convorbirilor făcute în timpul unor sesiuni de psihanaliză, ambele avându-l ca protagonist pe Ștefan Fânaru. Din acest moment, narațiunea se distribuie pe trei paliere: evocarea la persoana I a lui Leahu despre relația lui cu Fânaru, pe de o parte, jurnalul și aiurelile inconștiente ale lui Fânaru, de asemenea la persoana I, pe de altă parte. Cele trei niveluri ale narațiunii sunt menite să zugrăvească natura triplicitară a individului care ilustrează o

Lumea romanului lui Nicolae Rusu (citește: lumea noastră) este populată de ziariști „vârcolaci”, scriitori și artiști vânduți, deputați și guvernanți ticăloși: parveniții de tot felul ai independenței noastre

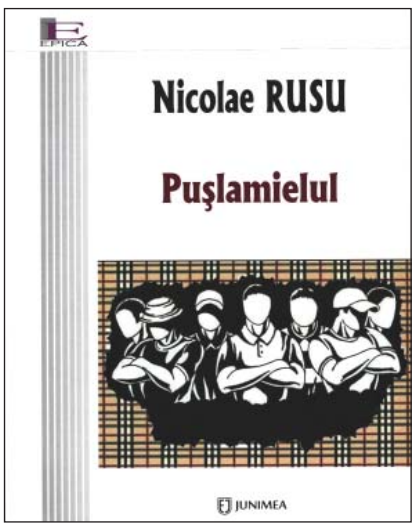

nouă formă a alienării autoinduse, specifică fripturiștilor timpului. Dacă rătăcirile indivizilor din romanul aceluiași autor, *Șobolaniada*, erau cumva forțate din exterior, dezumanizarea lui Fane Fana TurmaruEscuianu este opțiunea lui proprie, un drum ales de bunăvoie. Jucate cu abilitate, cele două discursuri ale lui Fânaru: jurnalul demagogului cu veleități de scriitor-filozof și confesiunea individului format în ideologia și fantasmele utopice ale comunismului, împreună cu evocările lui Leahu, care apare cumva în postura de Supraeu, de cenzor moral reprezentând tradiția umanismului, creează portretul-tip, o mostră a individului-specimen, politician și om de cultură deopotrivă, responsabil de starea de lucruri în care ne-am pomenit realmente cu toții astăzi. Firește, Fânaru nu este singurul în roman care ilustrează meteahna noastră socială, scoaterea lui eventuală din ecuație nu ar schimba mult rezultatul, or, lumea romanului **Pușlamielul** (citește: lumea noastră) este populată de ziariști „vârcolaci”, scriitori și artiști vânduți, deputați și guvernanți ticăloși: parveniții de tot felul ai independenței noastre. Un roman ușor de citit și greu de digerat. Un roman obligatoriu.

■

Istoria [literară] ca arhitectură a memoriei

Primul eseu din această carte* deschide o acoladă metaculturală şi poate fi citit ca un text programatic al istoricului literar. Răzvan Voncu încearcă să reabiliteze istoria noastră, până acum doar „eroică”, recuperându-i dimensiunea culturală, ignorată ori trimisă la post-scriptum, în contextul bătăliilor (geo)politice. „O primă cauză ar putea fi, spune R. V., epoca romantică şi

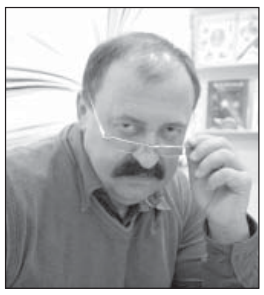

de
Mircea V. Ciobanu

istoriografia ei, prelungită până în pragul secolului XX”.

Personajul evocat aici este Constantin Brâncoveanu, comentat în istorii mai mult ca domnitor şi martir al credinţei creştin-ortodoxe. Dar meritul sociocultural al domnitorului cărturar este esenţial în măsura în care şi azi beneficiem de rezultatele activităţii sale pe acest teren. Fie că păşim pe căi (nu metaforice, ci reale, precum e Calea Victoriei, fosta Podul Mogoşoaiei) trasate de el, fie că beneficiem de edificii construite în stil (neo-)brâncovenesc sau ne inspirăm din aceste construcţii.

Vorbind despre iluminismul românesc, într-o prezentare a unei ediţii recente a textelor esenţiale ale Şcolii Ardelene, autorul cronicii, polemist din fire, are prilejul să mai contureze un detaliu la atitudinea sa faţă de istoria literaturii. De data aceasta, să precizeze rolul decisiv al iluminismului Şcolii Ardelene în opera de făurire a României moderne. Punând în faţă ediţia din 1970 (reluată în 1893) a lui Florea Fugariu şi o ediţie recentă (2013) îngrijită de Ioan Chindriş şi Niculina Iacob, R. V. o vede pe ultima „mai mult complementară” decât „concurentă” ediţiilor anterioare, chiar dacă perspectivele de abordare şi de selecţie a textelor exponenţiale erau diferite: „Dimensiunea naţională a Şcolii Ardelene, excelent evidenţiată de ediţia lui Florea Fugariu, stă într-un firesc dialog cu cea europeană, din ediţia de faţă...”

Un al doilea text din „dipticul iluminist” se referă la Ioan Budai-Deleanu. Este (şi) un prilej de a-l pomeni încă o dată pe Cantemir (care mai fusese dojenit, în contextul Brâncoveanu): „cine ştie cum ar fi arătat literatura română, dacă Dimitrie Cantemir, în locul uneltirilor politice perdante, s-ar fi preocupat să pună în circulaţie *Istoria ieroglifică,* şi, de asemenea, dacă *Ţiganiada*, încheiată în 1812, n-ar fi fost publicată fragmentar abia în 1875-77? Şi cum ar fi arătat limba noastră literară, dacă epopeea lui Budai-Deleanu ar fi fost receptată, măcar la 1877, drept ceea ce este, adică o capodoperă poetică?” Dar importanţa fundamentală a acestei ediţii ar fi recuperarea statutului de savant al lui Ioan Budai-Deleanu (nu doar de „scriitor”).

Câteva cronici îl au ca protagonist pe cercetătorul ieşean Victor Durnea. Voncu însuşi fiind un meticulos şi chiar chiţibuşar lector, aici aplaudă minuţiozitatea cu care Durnea se antrenează în recuperarea operei lui Constantin Stere. Confruntarea variantelor, lectura atentă întru depistarea unui stil şi a unor repere cât de cât sigure (Stere nu şi-a scris, ci şi-a dictat opera, astfel încât nu putem vorbi de confruntarea variantelor de autor) pentru a face o ediţie „care să se apropie de ceea ce s-ar numi ediţie critică” (o spune cu modestie cercetătorul şi îngrijitorul ediţiei din colecţia „Opere fundamentale”) sunt paşi în reconstituirea operei autentice a scriitorului român născut în Horodiştea Sorocii.

Cronicarul extinde aprecierea părţii meritorii a romanului-fluviu până la [primele] cinci volume (ne obişnuiserăm să credem că doar primele două sau trei

Autorul încearcă să reabiliteze istoria noastră, până acum doar „eroică”, recuperându-i dimensiunea culturală, ignorată ori trimisă la post-scriptum, în contextul bătăliilor (geo)politice

arată onorabil în contextul romanului românesc), „pe sute de pagini demne de pana lui Tolstoi”. Mai mult, criticul pune în evidenţă faptul că „în special surghiunul siberian, întins pe trei volume (III-V), depăşeşte tot ce a dat proza rusă a Gulagului, inclusiv Soljeniţîn” (rezervele faţă de ultimele volume sunt tranşant expuse: „tendinţa irepresibilă către caricatură şi discurs parlamentar”).

Ştacheta nu e întâmplător ridicată în altă parte decât ne aşteptam, termenii de referinţă numindu-se Tolstoi şi Soljeniţîn. Răspunsul ar fi aici: „Un roman universal prin depăşirea tematicii înguste a societăţii româneşti, şi cu atât mai aparte cu cât, croit după modele epice ruseşti, nu are înaintaşi în proza noastră, nici, fireşte, urmaşi. C. Stere, deşi scrie în română şi defineşte romanul drept un discurs al «întoarcerii la matcă» a basarabeanului Vania Răutu, rămâne, paradoxal, un rus.” „Demonstraţia” se ţine nu atât pe asocierile cu Tolstoi (şi, deh, Soljeniţîn), cât pe... incapacitatea lui C. Stere de a sesiza rafinamentele, subtilităţile vieţii româneşti. Nu deschidem polemica (eu nu cred că există prea multe indicii tipologice ale unei literaturi „naţionale”), doar constatăm opinia cronicarului, în perfect acord, de altfel, cu cea a lui G. Călinescu (care îi reproşa basarabeanului, zice R. V., „caricatura lumii româneşti” sau, ca să citäm exact din *Istoria*..., „critică cu superioritate civilizaţia română, a cărei fineţe [Stere] nu o înţelege”).

Urmează analiza primelor volume dintr-o posibilă ediţie integrală a publicisticii lui Stere. Câteva articole („adevărate studii ce ar trebui reluate măcar în cercurile de profil ale partidelor noastre de azi, dacă nu şi în bibliografiile facultăţilor noastre de ştiinţe politice”), crede recenzentul, „ne obligă să renunţăm la imaginea unui Stere – tribun în favoarea celei a lui Stere – gânditor politic sistematic”. Mai mult, criticul deduce că, într-o perioadă pe care ideologii comunişti o plasau sub semnul lui Dobrogeanu-Gherea, de fapt, „marele gânditor social a fost Stere”. O revelaţie pentru recenzent e să renunţe la vechiul clişeu de apreciere a lui Stere ca paseist, reconsiderându-l esenţial şi văzând în el un gânditor politic şi social modern (în opoziţie cu ţărănismul lui Iorga, să zicem). O apreciere aparte o are în această cronică seria de articole despre Basarabia. Atât cele din *L'independance roumaine* (scrise în franceză), cât şi studiile despre situaţia din Rusia „au scos problematica basarabeană din zodia revendicărilor sterile, transformând-o într-o justificată urgenţă.” „Cu ecou pe ambele maluri ale Prutului, conchide R. V., publicistica lui Stere a pregătit temeinic actul de la 27 martie 1918”.

Surprinzătoare pentru mine a fost opinia – ca fapt – a cronicarului despre avangardişti („Dosarul avangardei” cuprinde 8 – opt! – texte). Îmi explic acest interes al lui R. V. doar în măsura în care avangarda noastră (epoca ei de glorie) este, azi, deja istorie literară.

Fiindcă spiritul polemic îi este în sânge, dincolo de admiraţia pentru editarea cărţii *Poemul invectivă şi alte poeme* de Geo Bogza, recenzentul se nedumereşte că, la selectarea versiunii unor texte, „este încălcată o regulă editorială de bază, care stipulează obligativitatea reproducerii ultimei versiuni tipărite antum a textelor”. Cu tot respectul pentru „regula” editorială, aici ar fi de discutat. Important e să se indice ediţia de care s-a condus antologatorul. Iar atunci când vorbim de avangardă, retipărirea unor texte în formula lor iniţială, cunoscută în epocă (şi nu o variantă „finală”, cumva înţelept îngrijită de autor ulterior), e mai curând o calitate a antologiei. Mai ales că R. V. aduce chiar el un citat din textul prefaţatorului, Paul Cernat, care afirmă că textele fuseseră rescrise ulterior de autor „până la a deveni de nerecunoscut”. Avangardei, dacă nu-i păstrăm spontaneitatea primei afirmaţii, din epocă, îi furăm o piatră din temelia ei. Ş-apoi antologatorul/editorul (din păcate, nenumit – şi aici replica lui R. V. e perfect potrivită) are şi el dreptul la preferinţele sale în cazul variantelor.

Dar nu e nevoie să pornesc o polemică (deşi nu-mi displace, recunosc), pentru că replica vine de la R. V. însuşi. Scriind despre o altă ediţie, care repune în circuit opera lui Stephan Roll, recenzentul notează că îngrijitorul, profesorul Ion Pop, specialistul cel mai versat în avangarda românească, a ales să renunţe la republicarea ediţiei de autor Roll din 1968, în favoarea ediţiilor princeps. „Stephan Roll, scrie cronicarul, îşi rescrisese (pentru gustul cenzurii sau din «conformitate» ideologică) poemele de tinereţe, denaturându-le şi alterându-le morfologia avangardistă” (sic! – mvc). Amintim că Stephan Roll devenise un comunist şi mai ortodox decât Geo Bogza. Şi atunci, continuă firul demonstrativ Răzvan Voncu, „editorul s-a întors la versiunea originară a textelor, căutându-le în volumele princeps şi în revistele în care au apărut iniţial şi reconstituind, astfel, profilul autentic al operei lui Roll”. Şi, ca lovitură de graţie (a se citi în contextul reeditării lui Bogza!): „Argumentul voinţei antume a autorului este inoperant în contextul unui regim totalitar, care nu respectă libertatea de expresie şi intervine până şi în textele consacrate”. QED.

În ultimul compartiment, al *metacriticelor*, criticul şi istoricul îşi expune, mai mult decât oriunde, reperele, grilele, metodele, perspectivele, instrumentele de lucru şi... de tortură. Punând în discuţie rolul de azi al exegeticii curente, R. V. nu mai vede „rolul criticii de întâmpinare ca fiind exclusiv acela de a descoperi talente, de a semnala şi de a impune opere de valoare, disociind între autenticitatea estetică şi impostură...”. Care ar fi atunci menirea ei? „Replierea criticii într-un relativism cultural asumat”, abandonarea fantasmei „unei lecturi complete a actualităţii literare, retranşându-se într-un discurs relativist care să vizeze afirmarea – şi, de nu cumva termenul pare prea belicos, apărarea – generală a valorilor culturale”. Iar ţinând cont de multiplicarea formelor de discurs (deoarece „obiectul criticii a devenit cultura în ansamblul ei”), el, criticul „trebuie să se deschidă către discursul despre memoria culturală a omenirii, cu tot ce conţine acesta”.

În fine, cartea sfârşeşte cu un eseu despre autonomia esteticului, azi. Dar şi – esenţial în context – despre gustul public. Fiindcă aici e vorba (şi) de „criticul de întâmpinare”, R. V. îi sugerează acestuia să aibă mereu în vedere – ca integratoare şi ordonatoare – „o virtuală istorie a literaturii” (chiar dacă nu are de gând s-o scrie vreodată). Polemizând cu cei care au tendinţa de a renunţa la „lectura estetică a textului literar” (înlocuind-o cu o lectură „pluralistă”), compătimindu-l pe critic (care se confruntă mereu cu acest nisip mişcător: gustul public), îi sugerează să se adreseze experienţei istoricului literar. „Doar istoricul literar, beneficiind de factorul timp şi de istoricitatea fenomenelor trecute, poate configura cu o relativă precizie codul literar al unei epoci. Asta, desigur, dacă suntem atenţi la avertismentul discret strecurat de G. Călinescu în *Tehnica criticii şi a istoriei literare*: punctul de vedere al istoricului literar, subiectiv cu necesitate, nu poate totuşi face abstracţie de evidenţe, cât timp el este obligat să ţină cont de toată informaţia literară şi culturală disponibilă. Arhitectură a memoriei, istoria literară este un spectacol al permanenţei lecturii critice, ca nutrient indispensabil şi catalizator al procesului (al)chimic din care se construieşte gustul public.”

Autorul scoate în evidenţă aceste afirmaţii programatice, ca pe un fel de *ars poetica*, pe coperta a IV-a a cărţii, închizând astfel nu doar toate acoladele, ci şi cartea.

_____

*Răzvan Voncu, ***Arhitectura memoriei. Studii de istorie literară clasică şi contemporană.*** Cluj-Napoca, Editura Şcoala Ardeleană, 2016, 414 p.

▣

Rusia contemporană și anturajul „țarului” de la Kremlin

de
Dorin Dușciac

Vladimir Putin deține astăzi întâietatea nu doar la capitolul longevității la conducerea unei țări importante de pe mapamond, ci și, indiscutabil, la numărul de cărți în care a devenit (cu, dar mai ales fără voia sa) personaj principal. S-ar părea că în cele aproape două decenii care s-au scurs de la venirea lui Putin în fruntea Federației Ruse s-a spus totul nu doar despre trecutul, dar mai ales despre prezentul și chiar despre viitorul președintelui rus. Tânărul jurnalist rus Mihail Zâgar reușește performanța să infirme aceste lucruri în lucrarea sa recentă, intitulată **Toți oamenii Kremlinului** (Editura Cartier, Chișinău, 2017, traducere Vsevolod Ciornei), propunând un unghi nou, original, de studiere a personalității lui V. Putin. Astfel, fiecare din cele douăzeci de capitole ale cărții prezintă pe câte unul dintre camarazii aflați de-a lungul anilor în imediata apropiere a liderului de la Kremlin. Trasând cu dexteritate portretul psihologic și parcursul fiecărui membru important din anturajul lui Putin, autorul reconstituie cu migală principalele evenimente care au marcat evoluțiile interne și afacerile internaționale ale Federației Ruse de la sfârșitul anilor 1990 și până în prezent. Prezentate prin prisma unor considerații personale, deci subiective, faptele expuse livrează cărții trăsături de frescă jurnalistică – frescă a Rusiei contemporane.

Printr-un joc abil și constant de lumini și umbre, autorul îl plasează în mod ironic pe Vladimir Putin în ipostaza de *protagonist pasiv*. Persoana președintelui rus este omniprezentă în carte, deși referințele directe la el sunt destul de rare și depășesc rareori cadrul unor fapte bine cunoscute publicului larg. Peripețiile „eroice” ale lui Putin (episodul cu tigresa siberiană, sau lecțiile de ghidare aeriană oferite unui cârd de gâște sălbatice), ca și cele mai răsunătoare apariții publice oficiale ale liderului de la Kremlin (luări de atitudine la forumuri internaționale, discursuri memorabile la conferințe de presă etc.), sunt doar un pretext, niciodată un laitmotiv, care îi permit autorului să dea în vileag și să explice într-un mod elocvent rolul discret jucat de cei aflați în umbra conducătorului.

Indubitabil, actul de guvernare al unei țări atât de întinse ca Federația Rusă este mai presus de toate un perpetuu exercițiu de echilibristică. Produs al sistemului serviciilor secrete sovietice și moștenitor al unui sistem totalitar, Vladimir Putin a excelat în arta disimulării, reușind să-și forjeze în primii ani de președinție o imagine populară de „reformator”, apologet al modernității și chiar fan al economiei capitaliste de tip liberal. Reveria prooccidentală a liderului de la Kremlin s-a dovedit însă de scurtă durată, acesta transformându-se în scurt timp într-un continuator fidel al tradițiilor „derjavnice” imperiale care au caracterizat conducerea statului rus de-a lungul ultimelor câteva secole. Rezultată din conjugarea trăsăturilor personale, de caracter, ale președintelui cu ambițiile dintotdeauna ale Rusiei de a se afirma ca lider regional și mondial, această transformare a lui Putin a fost susținută mereu și chiar stimulată de anturajul său imediat. De fapt, relaționarea cu anturajul s-a bazat întotdeaunua pe o complicitate perfectă și pe un principiu al reciprocității, care și-a găsit o ilustrare convingătoare atât pe plan intern, cât și pe arena internațională.

Cartea lui Mihail Zâgar formulează întrebări, oferă repere utile pentru o reflecție independentă asupra epocii Putin

Retragerea treptată a Federației Ruse din clubul puterilor democratice prooccidentale (acolo unde fusese invitată doar pentru a nu fi ținută afară) a fost susținută în primul rând de conservatorii din jurul președintelui, iar acesta, la rândul său, a luat partea conservatorilor în toate confruntările interne. Paradoxul la care s-a ajuns în urma acestei încercări ostentative a lui Putin de a „re-plasa Rusia pe harta lumii” (a se citi: de a reafirma ambițiile sale de supraputere mondială) este reactualizarea unui model de guvernare retrogradă, în care puterea decizională nu revine principalelor instituții ale statului (guvernul, administrațiile regionale, organismele de control etc.), ci se situează într-o nebuloasă cu geometrie variabilă din proximitatea președintelui. Astfel, voluntarismul lui Putin, acționând în simbioză cu o viziune de sorginte absolutistă (rezumată prin fraza, omniprezentă azi în conștiința rușilor: „dacă nu Putin, atunci cine ?!”), spune Mihail Zâgar, a condus la slăbirea *de facto* a statului și la plasarea Rusiei într-o zonă marginală a sistemului internațional, în aceeași categorie cu țări influente la nivel regional, dar aflate la periferia lumii civilizate. Astfel, cititorul ajunge să se întrebe, pe bună dreptate: este oare Putin cel de astăzi o creație a propriului anturaj sau anturajul este o anexă a liderului de la Kremlin? Ca orice studiu de valoare, în loc să ofere cititorului răspunsuri de-a gata, **Toți oamenii Kremlinului** mai degrabă formulează întrebări, oferă repere utile pentru o reflecție independentă.

Cartea lui Mihail Zâgar prezintă interes nu doar pentru publicul larg, amator de episoade picante din viața liderilor politici, ci și pentru observatorul avizat al Rusiei contemporane. Autorul ne ajută să identificăm cele mai influente grupuri de interese care gravitează în jurul președintelui Federației Ruse și modul în care acestea conviețuiesc sau se succed în timp. Aspectele cele mai delicate ale funcționării mecanismelor de putere din Federația Rusă sunt scoase la lumină într-un mod abil, spre deliciul cititorului. Plasând (uneori în mod neașteptat, dar de fiecare dată bine argumentat) anumite acțiuni ale lui V. Putin într-un context regional sau internațional, autorul reușește să explice mai multe evoluții importante ale spațiului post-sovietic din ultimele decenii. Edificatoare în acest sens sunt pasajele în care se face referință la modul în care Federația Rusă a încercat să influențeze mersul lucrurilor în Georgia, Ucraina sau în Republica Moldova.

Talentul de povestitor al autorului e susținut de spiritul critic și alert al unui jurnalist care activează în regim de supraviețuire la singurul post de televiziune independent din Rusia lui Putin. Mihail Zâgar poartă un dialog continuu cu cititorul, căruia îi transmite – prin fraze simple și uluitor de precise –, dincolo de o simplă percepție, un veritabil diagnostic cu referire la președintele rus: *„După ce s-a mutat din fotoliul de președinte în cel de premier[1], Vladimir Putin, după spusele martorilor oculari, a dobândit câteva calități noi. De exemplu, încrederea în faptul că el se pricepe absolut la toate. [...] ... Putin a început pe neașteptate să demonstreze că știe totul de minune și că este gata să le predea lecții pe orice temă tuturor, inclusiv propriilor miniștri...”* (pag. 198).

Gravitatea epocii pe care o traversează societatea rusă actuală nu-l împiedică pe autor să manifeste un rafinat simț al umorului, care sporește atractivitatea și nonconformismul lucrării. Notele de autoironie dau textului un farmec aparte, după cum se vede, de exemplu, în concluzia cărții. Formulată de o manieră aparent ludică, ea este în realitate o invitație la un exercițiu de introspecție: *„Această carte demonstrează că acel Putin pe care ni-l imaginăm noi nu există de fapt. Nicidecum nu Putin a adus Rusia la starea ei actuală – el chiar s-a opus mult timp acestor metamorfoze. Dar apoi a cedat, înțelegând că așa este mai simplu. [...] Noi l-am plăsmuit cu toții pe Putin al nostru. Și, mai mult ca sigur, el nu este nici pe departe ultimul la noi”* (pag. 411).

Remarcăm, într-un final, că o lucrare atât de importantă pentru înțelegerea contextului în care evoluează Federația Rusă astăzi ar merita o re-lectură minuțioasă a versiunii în limba română a acesteia, pentru a mai dilua din rigiditatea traducerii, care putea fi mai îngrijită. Stilul gazetăresc al autorului, destul de dezinvolt pe alocuri, s-ar preta unor formulări mai plastice, adaptate publicisticii contemporane.

Paris, Franța

Mihail Zâgar, ***Toți oamenii Kremlinului.*** Traducere din limba rusă de Vsevolod Ciornei. Editura Cartier, 2017

[1] Se face referire la anul 2008, când Vladimir Putin a devenit prim-ministru al Federației Ruse, aflându-se în imposibilitatea de a candida pentru un al treilea mandat de președinte.

Raft „Contrafort”

Alberto Basciani, ***Dificila Unire. Basarabia și România Mare 1918-1940.*** Prefață de Keith Hitchins. Traducere din italiană de George Doru Ivan și Maria Voicu. Editura Cartier, 2018

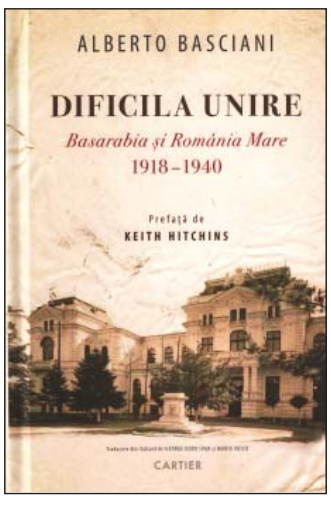

Centenarul Marii Uniri ne prilejuiește apariția mai multor studii și lucrări de specialitate, care reconstituie evenimentele epocii, explică, decelează, stabilesc o relație între felul în care a decurs procesul de integrare a Basarabiei în România reîntregită și evoluțiile din alte regiuni europene scăpate din prinsoarea unor imperii muribunde. În acest proces de analiză și reconsiderare, privirea exterioară ne-a fost mereu utilă, chiar dacă a scos la suprafață și aspecte mai puțin convenabile discursului istoriografic vernacular. Este și cazul cărții profesorului Alberto Basciani, care-și așteaptă cronicarul exigent și nuanțat.

* * *

„Istoria Basarabiei, de-a lungul deceniilor decisive cuprinse între Congresul de la Berlin din 1878 și destrămarea României Mari din 1940, îi oferă lui Alberto Basciani posibilitatea să se confrunte cu probleme fundamentale ale epocii contemporane: imperialismul și naționalismul, rivalitatea dintre state, subordonarea bunăstării regionale în favoarea intereselor naționale, omogenizarea culturii și supraviețuirea altor etnii. Pentru a da mai multă forță argumentelor sale, Alberto Basciani a cercetat cu mare atenție materialele publicate încă disponibile și a analizat reconstituirile și opiniile istoricilor scrise în diverse limbi.” (*Keith Hitchins*)

Ana DRUȚĂ

„Realitatea e simplă: dacă tu, statul x, pretins liber și democratic, nu-ți respecți patrimoniul, atunci să nu te aștepți că ți-l vor respecta partenerii din alte state!”

Adrian CIOROIANU,
Ambasadorul României la UNESCO

Vitalie Ciobanu: Dragă Adrian Cioroianu, eşti un vechi prieten al revistei *Contrafort*, ai participat la mai multe anchete-dezbateri pe care le-am iniţiat de-a lungul anilor – şi iată au trecut 24 de ani de la lansarea revistei noastre. Îţi mulţumesc că ai fost şi de această dată de acord să ne reîntâlnim în paginile *Contrafortului*, mai ales acum când ai responsabilităţi de reprezentare oficială în străinătate: eşti ambasadorul României la UNESCO. Ai avut predecesori iluştri în această funcţie – Dan Hăulică, Nicolae Manolescu, ca să dau doar două nume... În ce fel au evoluat relaţiile României cu UNESCO, ce proiecte, ce strategii sunt astăzi pe agendă? Te întreb acest lucru şi pentru faptul că ai condus cea de-a 21-a sesiune a Adunării Generale a Statelor părţi la Convenţia patrimoniului mondial, cultural şi natural, convenţie adoptată în 1972.

Adrian Cioroianu: Faptul că au trecut 24 de ani de *Contrafort* nu face decât să confirme că nici noi nu mai suntem *tinerii neliniştiţi* de altădată – chiar dacă am rămas, desigur, tineri! În cazul nostru, pentru că vom vorbi aici şi despre *Centenarul* României moderne, imaginează-ţi că noi doi am trăit, pe dreapta şi pe stânga Prutului, jumătate din acest centenar – inclusiv cei aproape 30 de ani de la despărţirea de comunism! Aşadar, aş spune că am fost o generaţie privilegiată: am fost martori la un important capitol de istorie, dar nu am cunoscut decât bătălii de idei, civile, fără arme şi fără uniforme. Chiar şi tu, erai prea tânăr pentru a lupta pe Nistru, la începutul anilor ´90. Să sperăm că şi copiii noştri vor fi la fel de norocoşi!

Revin la UNESCO pentru a-ţi spune că am avut, până acum, doi ani şi jumătate mai curând buni (eu am venit la post în octombrie 2015, după profesorul Manolescu): cum era şi normal pentru o ţară cu pretenţii de europenitate (cum pretind eu că este România), am găsit deja depuse unele dosare româneşti – precum un *dans al flăcăilor* din Transilvania care, în decembrie 2015, a şi fost admis pe lista Patrimoniului Mondial Imaterial. Apoi, în decembrie 2016, un proiect comun România – Republica Moldova a reuşit înscrierea *tradiţiei scoarţelor de perete* pe lista aceluiaşi Patrimoniu Imaterial. Anul trecut, 2017, a fost foarte bun: în vară au intrat pe lista Patrimoniului Intangibil UNESCO *pădurile seculare de fag* din România (al 8-lea punct românesc pe harta mare a Patrimoniului Mondial, ca parte a unui larg peisaj arboricol european), iar în decembrie 2017 vechea noastră *tradiţie a Mărţişorului* a reuşit admiterea pe lista Patrimoniului Imaterial, ca urmare a unui efort comun România / Republica Moldova / Bulgaria / F.R.I. a Macedoniei.

Iar în prezent, România are două dosare în examinare pentru lista Patrimoniului Mondial: dosarul Roşia Montana (depus în decembrie 2017) şi dosarul Ansamblului Brâncuşi de la Târgu-Jiu (*Masa Tăcerii*, *Poarta Sărutului*, *Coloana fără sfârşit* etc.), depus în ianuarie 2018. Ambele sunt dosare dificile, din diverse motive. Primul este dublat de un proces juridic care a fost intentat de o entitate economică. Al doilea este marcat de faptul că de la data construcţiei ansamblului de către Brâncuşi au trecut 80 de ani, timp în care dezvoltarea urbană a oraşului Târgu-Jiu (inclusiv în timpul comunismului) a urmat direcţii care nu aveau cum să fie conforme cu normele UNESCO, îţi dai seama... Deocamdată atât despre aceste dosare – fiind în faza de jurizare, nu mă pot aventura în detalii. În plus, sunt foarte pasionat de un dosar care sper să se materializeze în viitor: există intenţia ca pe lista Patrimoniului Mondial UNESCO să fie inclusă *fosta graniţă a Imperiului Roman*, de acum plus-minus 2 000 de ani – din nordul insulei britanice până la Marea Neagră. În opinia mea, România nu poate lipsi dintr-un astfel de dosar. Voi face tot ce depinde de mine şi de delegaţia pe care am onoarea de a o conduce pentru ca partea noastră de istorie romană (*limes*-ul nostru) să fie recunoscută ca atare. Avem arheologi foarte buni, cu puţin sprijin gu-

vernamental aceşti oameni ne-ar pune la locul meritat pe vechea hartă a lumii romane.

Dar cele de mai sus sunt partea vizibilă, uneori spectaculoasă, alteori neştiută a activităţii noastre. Partea banală, a acţiunii de zi cu zi, e cu mult mai interesantă – şi, cum ţin note zilnice, sper să dau detalii în memoriile mele, când vor fi să fie. Să-ţi dau câteva exemple: cum am ajuns la UNESCO, am decis ca delegaţia noastră să-şi depună candidatura pentru un post în cadrul grupului electoral de peste 20 de state în care activăm (*grupul electoral II*, cel al ţărilor din Europa de Est – împărţirea geografică e azi cea de pe vremea Războiului Rece, la care s-au adăugat statele din fosta U.R.S.S. sau fosta Iugoslavie etc.), astfel încât din ianuarie până în iunie 2016 am fost preşedintele acestui grup est-european. Postul mi-a prins de minune, pentru că în acest fel am cunoscut imediat pe preşedinţii celorlalte cinci grupuri electorale ale UNESCO (fixate, repet, pe criterii geografice), precum şi pe toţi cei din conducerea Organizaţiei, dar şi dosarele principale ale momentului.

Ca să fiu sincer, înainte de a ajunge aici nu bănuiam cât de profundă şi de extinsă este activitatea UNESCO. Copil fiind, când citeam despre patrimoniul UNESCO etc. îmi imaginam că acolo sunt o mână de oameni care *discută cultură* toată ziua, care decid să construiască şcoli într-un sat din Africa sau să vaccineze copii în alt sat din Asia... În realitate, UNESCO este extrem de extinsă şi de politizată (unii spun acum că prea politizată!), drept care imaginaţi-vă că în grupul pe care l-am condus ca nou-venit aici se află şi Rusia sau Ucraina, şi Armenia sau Azerbaidjan, şi Serbia sau Albania etc. – state onorabile cu toatele, dar care văd diferit anumite dosare ale actualităţii (înţelegi ce vreau să spun). În plus, mi-am dat seama cât de ramificată este reţeaua UNESCO: de exemplu, imaginează-ţi că România este simultan în cel puţin trei grupuri de lucru permanente (*grupul II electoral al ţărilor est-europene* de care vorbeam, *grupul ţărilor Uniunii Europene* şi *grupul ţărilor francofone*). În plus, suntem membri în multe alte grupuri de lucru, periodice sau temporare, aşa că în fiecare săptămână sunt două sau trei şedinţe unde ai ce vedea şi auzi. În plus, este negocierea de zi cu zi: un ambasador, adică o ţară, îţi cere sprijinul într-o candidatură şi tu îi ceri altceva în schimb, scop în care zilnic scriem mesaje şi cerem instrucţiuni de la ministerele din Bucureşti (în principal, lucrăm cu Ministerul Afacerilor Externe, Ministerul Culturii, consilierul pe Cultură al Preşedintelui României, Comisia Naţională a României pentru UNESCO, Comisia parlamentară pentru UNESCO etc.). Partenerul nostru direct este Institutul Naţional al Patrimoniului, de la Bucureşti. Toată gratitudinea mea pentru ei, deoarece ei scriu dosarele – delegaţia noastră le depune la Paris, le promovăm şi încercăm să convingem cât mai mulţi experţi de legitimitatea dosarelor noastre. Deci, cum s-ar spune, inevitabil un stat respectabil are un efort de echipă pentru UNESCO.

– Ştim că patronajul UNESCO oferă o garanţie, o anume protecţie, mai ales în ţări instabile, în tranziţie, în care monumentele de cultură devin victima indiferenţei şi a intervenţiilor arbitrare ale statului şi ale diferitor agenţi economici rapace. Ce trebuie să facă o ţară, ce criterii să întrunească pentru a-şi plasa sub egida UNESCO anumite piese din patrimoniul naţional?

A.C.: Aş vrea să fiu foarte clar, pentru că sunt nevoit să răspund des la această întrebare. Ce spun e valabil şi pentru Republica Moldova, dar şi pentru România sau multe alte state. Imaginează-ţi că mă sună sau mă caută mulţi oameni (profesori, preoţi, primari etc.) care îmi spun că undeva pe teritoriul localităţii lor se află o şcoală, o biserică, un monument etc. care (cred aceşti oameni bine intenţionaţi) ar merita să intre în UNESCO. Tuturor, sunt obligat să le spun câteva lucruri simple: pe lista Patrimoniului UNESCO nu poate intra decât ceva care este deja pe lista *patrimoniului naţional* al ţării respective; în plus, UNESCO nu *dă* bani, ci *cere*! Cea mai bună relaţie cu UNESCO o au statele care înţeleg că înscrierea unui sit (cultural, natural etc.) sau a unei tradiţii pe lista UNESCO presupune asigurarea dată, de către statul respectiv, că va investi în păstrarea respectivelor situri sau tradiţii cât mai aproape de starea lor de origine. Pentru o relaţie normală cu UNESCO, un stat normal nu cere bani, ci cotizează după posibilităţi!

Ca să fiu direct: ţări precum România sau Republica Moldova nu mai sunt considerate ţări nevoiaşe, care să ceară/primească bani de la UNESCO. Dimpotrivă, noi dăm bani, sub forma unei alocaţii anuale, în funcţie de PIB-ul fiecărei ţări – nu ştiu care este contribuţia R. Moldova, dar pot să-ţi spun sigur că România dă anual cca. *o jumătate de milion de euro*, care se transferă în programe ale UNESCO din toată lumea. În ochii ierarhiei UNESCO, România este un stat european, occidental, membru al UE, deci nici măcar nu se pune problema să avem cea mai mică întârziere cu plata contribuţiei noastre băneşti anuale.

În plus, când o ţară ca România depune un dosar, trebuie implicit să accepte că toată cheltuiala pentru susţinerea pe mai departe a acelui obiectiv revine statului român, prin autorităţile locale respective. Adică: dacă noi am băgat Delta Dunării sau pădurile de fag în Patrimoniul Mondial, să nu ne aşteptăm că vom primi bani pentru paza lor în faţa unor *entităţi rapace*, cum spui tu. Dimpotrivă: noi trebuie să ne asigurăm paza, pe banii noştri. Dacă unii conaţionali construiesc ilegal moteluri în Delta Dunării sau taie ilegal arbori din pădurile noastre virgine, să nu ne imaginăm că vine vreun *robocop* UNESCO pentru a face ordine (aşa ceva nici nu există); dimpotrivă: statul român, el şi nimeni altcineva, trebuie să impună respectarea patrimoniului naţional! În primele mele luni la UNESCO, am primit un mesaj de la un ONG românesc care îmi spunea câte mii de sticle de plastic ajung anual în Dunăre – şi de acolo în Deltă, deşi nu ar trebui. Atunci mi-am dat seama cât de importantă este societatea civilă în apărarea

→

„Basarabia în actul Marii Uniri de la 1918”

La Editura Ştiinţa din Chişinău a apărut la începutul acestui an un album cu totul excepţional, intitulat **Basarabia în actul Marii Uniri de la 1918.** Autori Ion Ţurcanu şi Mihai Papuc. Pictor Romeo Şveţ. Albumul a fost lansat pe 22 februarie curent la Muzeul Naţional de Artă al Moldovei. Au vorbit istoricii şi universitarii Gheorghe Cojocaru, directorul Institutului de Istorie al AŞM, Ion Şişcanu, Octavian Ţâcu, Ion Negrei şi Ion Ţurcanu. Întâlnirea a fost moderată de Gheorghe Prini, directorul Editurii Ştiinţa. Evenimentul s-a înscris în şirul evenimentelor dedicate Centenarului Marii Uniri.

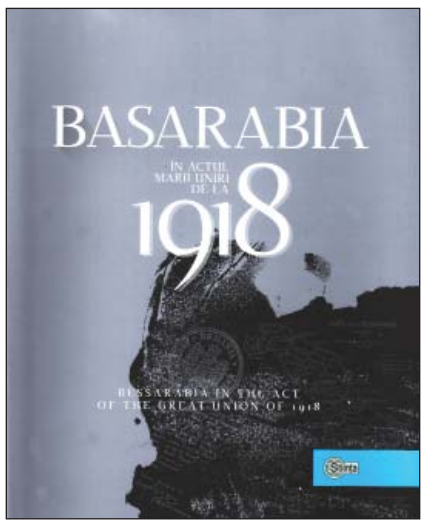

Istoricii care au luat cuvântul în cadrul lansării au vorbit despre semnificaţiile unei astfel de apariţii editoriale pentru cunoaşterea împrejurărilor dramatice ale Unirii Basarabiei cu România. Albumul **Basarabia în actul Marii Uniri de la 1918** ilustrează toate etapele acestui proces. O istorie oglindită în imagini de epocă, cu texte şi legende explicative, adunând materialul iconografic într-un film al evenimentelor din anii 1917–1918: lupta basarabenilor pentru eliberare de sub dominaţia rusă; crearea Sfatului Ţării; formarea Republicii Democratice Moldoveneşti; criza socială şi politică de la sfârşitul anului 1917 şi începutul anului 1918; activitatea diversionistă a *Frontotdel*-ului – organizaţia militară a bolşevicilor care şi-a avut sediul chiar în actuala incintă a Muzeului Naţional de Artă al Moldovei; venirea în Basarabia la cererea Sfatului Ţării a trupelor române comandate de generalul Ernest Broşteanu; proclamarea independenţei Republicii Democratice Moldoveneşti; Unirea de la 27 martie 1918; Basarabia după Unire; renunţarea la actul Unirii condiţionate; Tratatul de recunoaştere internaţională a Unirii Basarabiei cu România de la 20 octombrie 1920. Într-o anexă sunt prezentate date despre membrii Sfatului Ţării şi ai Guvernului Republicii Democratice Moldoveneşti, cu referire la atitudinea lor faţă de actul Unirii.

Albumul realizat de Ion Ţurcanu şi Mihai Papuc vine în succesiunea unei lucrări similare a lui Gheorghe V. Andronachi, *Albumul Basarabiei. În jurul marelui eveniment al Unirii*, Chişinău 1933, apărut în 1 200 de exemplare şi devenit în scurt timp o raritate bibliografică. În 1940, după ocuparea Basarabiei, ruşii au confiscat şi distrus exemplarele rămase. Între timp, o serie de inexactităţi din vechea lucrare şi informaţiile acumulate ulterior despre evenimentele anilor 1917-1918 impuneau apariţia unui nou volum.

„Spre deosebire de iniţiativele anterioare, această carte nu este pur şi simplu un album cu fotografii mai mult sau mai puţin sistematizate, ci o istorie ilustrată a Unirii Basarabiei, fără a pretinde totuşi că ar fi o cercetare istorică în sensul adevărat al acestui termen”, spun cei doi autori în prefaţă. Dar, chiar dacă nu este un studiu istoric, se ştie că nimic nu convinge mai mult decât imaginea, mărturia vizuală, documentul. Or, volumul iconografic conţinut în album este impresionant şi se constituie într-o naraţiune autonomă, ce nu mai are nevoie de prea multe comentarii-liant. Albumul **Basarabia în Actul Marii Uniri de la 1918** reuşeşte să umple golurile de cunoaştere, favorizând adevărul verificabil în dauna discursului ideologic, prezintă evenimentele de la 1917-1918 din Basarabia în toată complexitatea lor. Oamenii politici ai vremii au trăit cu necunoscutul în faţă, au avut destule îndoieli, dileme, clipe de poticneală. Cu atât mai valoroasă şi demnă de respect, în ochii noştri, ai urmaşilor, este fapta lor.

Reproducem, cu acceptul editurii, câteva imagini din albumul **Basarabia în Actul Marii Uniri de la 1918.** Vom reveni asupra bogatului său material documentar în numerele viitoare ale revistei.

Vitalie STELEA

■

Redacţia ziarului „Cuvânt Moldovenesc”. De la stânga la dreapta: Simion Murafa, Nicolae N. Alexandri, Daniel Ciugureanu. În picioare, de la stânga la dreapta: Pan Halippa şi Gheorghe Stârcea

Sărbătorirea Unirii la Orhei

patrimoniului şi ce mare rol are educaţia de mediu, necesară în şcolile noastre.

Realitatea e simplă: dacă tu, *statul x*, pretins liber şi democratic, nu-ţi respecţi patrimoniul (natural, istoric sau cultural), atunci să nu te aştepţi că ţi-l vor respecta partenerii din alte state! Dacă vrem să înscriem *Ansamblul Târgu-Jiu – Brâncuşi* pe lista UNESCO, să nu-şi imagineze nimeni că UNESCO va da bani pentru măturarea parcului din Târgu-Jiu; dimpotrivă, noi ne asumăm obligaţia de a îmbunătăţi pe banii noştri acel parc, de a-l deschide către potenţialii turişti, de a amenaja drumurile care duc spre el, de a investi în promovarea zonei etc. (din fericire, indiferent de conducerea politică, parcul din Târgu-Jiu e bine îngrijit, merg acolo de ani buni şi ştiu ce spun).

Ce precizez eu este valabil pentru toate dosarele, din toate ţările. Desigur, o categorie diferită sunt siturile aflate în zone de război, precum recent în Siria etc., acolo UNESCO investeşte bani, caută soluţii de protejare... În ceea ce ne priveşte, să fim serioşi: noi nu suntem în această situaţie de nevoiaşi bătuţi de soartă (din fericire!), aşa că atunci când Bucureştiul sau Chişinăul depun un dosar, se presupune că guvernele respective ştiu şi ce obligaţii îşi asumă. Recunoaşterea UNESCO poate aduce bani mulţi, dar depinde de fiecare stat ce face cu *bijuteriile* sale. Ştii cum se spune: *Dumnezeu îţi dă, dar nu-ţi bagă şi în traistă!* Istoria, trecutul, natura, înaintaşii ş.a.m.d., spune-i cum vrei, ne-au lăsat un patrimoniu anume – dar depinde de noi cum îl punem în valoare. Dacă punem ferestre de plastic la bisericile noastre vechi, dacă facem parcări auto lângă zidul unei incinte antice sau medievale etc., atunci putem spune *adio* normelor UNESCO; dacă nu suntem capabili să punem în valoare ce avem, la fel; dacă nu avem încredere în recomandările experţilor (pentru că avem experţi buni, şi la Bucureşti, şi la Chişinău) şi lăsăm totul la inspiraţia vreunui primar sau prefect modest educat... atunci vom culege rezultate în consecinţă.

Pot să-ţi repet ce-mi spun şi mie experţii de la Bucureşti. Există aşa-numite „restaurări” ale unor situri istorice care mai mult strică decât ajută! Unele autorităţi, din dorinţa de a aduce turişti, falsifică realitatea cu tot felul de *kitsch*-uri (uneori *made in* cu totul alte ţări), pentru că nu au pe nimeni pe-aproape care să le spună că în acest fel îşi bat joc de patrimoniul ţării.

În concluzie: nu o să vină nimeni să ne împingă de la spate, *„hai în UNESCO, vă rugăm, intraţi!”*. Dimpotrivă. *Lista Patrimoniului Mondial* este supusă unei aspre competiţii: o dată pe an, vara, se admit noi candidaţi din partea diverselor state, tot o dată pe an, în decembrie, se judecă şi propunerile pentru *Lista Patrimoniului Imaterial* – dar ştii care este secretul, până la urmă? Statele cu pretenţii investesc permanent şi constant în cultura lor patrimonială, iar cele care nu fac acest lucru vor rămâne pe margine şi vor fluiera a pagubă! Din acest simplu motiv ţările europene occidentale au un palmares UNESCO mai bun decât altele: pentru că au investit în promovarea culturii lor, de zeci de ani, dându-şi seama că pot valorifica patrimoniul lăsat de înaintaşi. Îmi vine în minte acea zicală românească: *Obrazul subţire cu cheltuială se ţine!* Cam aşa este şi în privinţa patrimoniului UNESCO. Iar ca să spun şi ceva amuzant: prin toamna anului 2017, la o recepţie, o membră a delegaţiei Rusiei mi-a spus că, în a doua jumătate a anilor ´50, pentru unii dintre oamenii lui Nikita Hruşciov era încă neclar ce anume însemna UNESCO: dat fiind sonoritatea numelui (se citeşte aproximativ *iunesco*, şi în franceză, şi în engleză), unii diplomaţi sovietici credeau că este vorba despre vreo prinţesă română *Ionesco* din emigraţia pariziană...

(va urma)

martie 2018

■

Casa inocenței regăsite

Ce sunt amintirile, dacă nu o modalitate de salvare a unei lumi ce nu mai există, pe care o preferăm vieții trăite în imediat?... Ioana Pârvulescu a editat în ultimul timp câteva romane-reconstituiri, care i-au consacrat, putem spune, un chip și o voce inconfundabilă în peisajul literaturii române de azi. A ajuns la roman, trecând printr-un regn intermediar: literatura *non-fiction*, eseul care aglutinează mărturii documentare asupra unor epoci apuse. *Întoarcerea în Bucureștiul interbelic* (2003) și *În intimitatea Secolului 19* (2005), volume îmbibate de o empatie și afectivitate auctorială ce le fac să învie precum gravurile transferate pe bandă de celuloid sau ca tablourile lui Van Gogh, pe care divizii de designeri vizuali le scot din imobilitatea lor fizică, imaginându-le continuări verosimile în filmulețe făcute în spiritul codurilor de creație ale pictorului.

de
Vitalie Ciobanu

Ioana Pârvulescu știe multă literatură, predă literatura română modernă la Universitatea din București, a inițiat și îngrijit o colecție de literatură universală la Editura Humanitas: „Cartea de pe noptieră". A scris câteva volume despre Caragiale, pătrunzând, cu subtilitate, în fiziologia vremii lui. A chestionat în antologii de texte cotidianul comunist, a deconstruit prejudecăți literare și s-a jucat de-a ucroniile propriei identități creatoare, publicând poezie și jurnal. Cu pasiunea ei de cititoare de scrisori, documente, colecții de presă veche și fototeci sepia, Ioana Pârvulescu a făcut în mod firesc pasul spre ficțiune. A scos două romane într-un interval relativ mic: *Viața începe vineri* (Humanitas, 2009), roman tradus în peste zece limbi, cu care a obținut Premiul Uniunii Europene pentru Literatură, și *Viitorul începe luni* (2012), despre mediul gazetarilor bucureșteni de la 1900. În ambele e vorba de o comprimare și o recompunere a timpului, ale cărui rupturi intervin, bulversant, în desfășurarea aparent domoală a unor destine. Nu sunt doar reconstituiri pline de farmec ale unei lumi cu o mare „poftă de viitor", cum era lumea românească de la începutul veacului trecut, ci și narațiuni de suspans, de intrigi amoroase și coliziuni de caractere.

Ioana Pârvulescu ne poate învăța meșteșugul sibilinic al transformării realității în ficțiune, a memoriei arhivate în materia vie, trepidantă, a prezentului. Cel de-al treilea ei roman, **Inocenții** (Humanitas, 2016), și el tradus deja în câteva limbi, ne oferă un master-class diferit: cum să construiești din biografia ta și a familiei tale un univers ficțional.

Casa părinților și buneilor săi din Brașov, din Strada Maiakovski, fostă Sfântu Ioan în interbelic și redevenită la vechea denumire după 1990, este personajul principal al romanului, centrul ideatic și afectiv în jurul căruia gravitează crâmpeie din viața a trei generații – patru copii, patru adulți și patru bătrâni –, pe care le surprinde, cu ingenuitate, fetița Ana, cel mai mic membru al familiei, și pe care le împletește într-un fuior narativ femeia adultă de azi. Percepția dilatată a copilului e ca o lupă măritoare: sub ea lucruri, chipuri, întâmplări capătă proporții fabuloase, ca în *Labirintul lui Pan* (2006), mirifica peliculă a lui Guillermo del Toro, e drept că în cartea Ioanei Pârvulescu nu sunt eroi mitologici și creaturi malefice, autoarea noastră nu-și propune să scrie un basm, dar reînvie o lume impregnată de lecturile, filmele și fanteziile vârstei fragede, când în general trăim mai mult fantasmatic. Toate acestea le însuflețesc celor patru copii – Anuța, Matei (fratele ei mai mare) și verii lor, Dina și Doru – jocurile și existența cotidiană. Casa în care trăiesc ei, veche de trei sute de ani, ascunde secrete tulburătoare, pe care ei se avântă să le descopere. Scotocesc peste tot, ciocănesc pereții în speranța că vor descoperi goluri, ascunzișuri, ganguri secrete spre comori tăinuite. Jurnalul pe care-l extrage micuța Ana din singurul sertar încuiat al unui scrin vechi, într-un moment când cineva dintre cei maturi uitase cheia în broască, le aprinde imaginația. Jurnalul conține însemnări despre dragostea de tinerețe dintre Nenea Ionel și Tanti – perechea vârstnică de la parterul casei –, iar faptul că Nenea Ionel mai fusese căsătorit înainte, dar prima soție îi murise, îi procură micuței naratoare un prilej de mirare, o revelație cognitivă: „Îmi era greu să-l văd pe Nenea Ionel, care exista de la început numai alături de Tanti, în casa în care mă născusem eu, făcând parte din altă familie. Iată că viața se întindea mult dincolo de zidurile casei noastre și mult dincolo de zidurile vieții mele. (...) Și mi-am dat seama că, pe lângă oamenii ei vizibili, o casă adăpostește și oameni invizibili, care-i fac pe cei care se văd să se poarte ciudat. Foarte multe încurcături dintr-o casă vin de-aici, de la oamenii invizibili." (p. 47)

Citești romanul Ioanei Pârvulescu și-ți redescoperi vârsta auroralǎ a copilăriei, scriitura meșteșugită a autoarei transformă în „aur literar" tot ce atinge... acolo, în casa părinților și bunicilor săi

Copiii interacționează cu tot felul de personaje interesante, prieteni sau rude mai îndepărtate. Anticarul, care îi copleșea cu ghicitori și șarade, și-a codificat data nașterii în titlul cărții lui Mircea Eliade, *Maitreyi*, invitându-i s-o descopere. Nenea Gyuri Baci, omul cu 39 de meserii, prizonier în Siberia după Primul Război Mondial, le povestește despre izgonirea omului din Rai – momentul în care îți descoperi goliciunea și devii sclavul propriului trup; tot el, Gyuri, a fost „singurul din familia noastră care când a vrut să moară a murit" (prin eutanasie). Nenea Gheorghe, fratele lui tata-mare, reparatorul de umbre, cunoscătorul de ierburi de leac, și vindecătorul de boli trupești și sufletești prin descântece. Michel, belgianul rătăcit în pădure, cu care se împrietenesc, apare în ochii copiilor ca un James Bond trimis să-i anihileze pe „Ivanii" inamici.

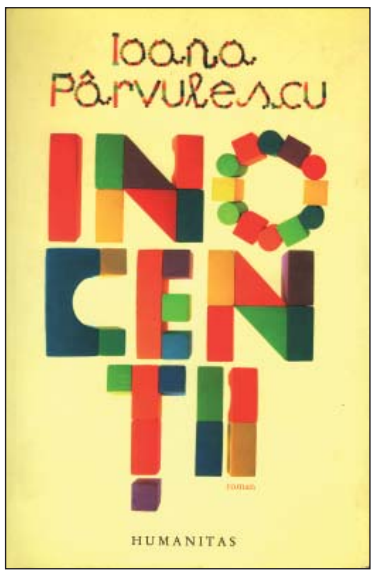

Istoria își face intrarea cu brutalitate în viața lor. Un adevărat *Weltuntergang* – cum sună „sfârșitul lumii" în germana atât de vorbită în Brașov și în familia Anuței – se anunțau demolările comuniste din centrul istoric, dar, din fericire, urgia le cruță casa. Brașovul s-a numit „Stalin" în anii '50 și „Stalin" formau cu trunchiurile lor brazii pe muntele Tâmpa, care domină orașul: „Toți patru copiii ne născuserăm așadar în orașul Stalin, dar mie mi s-a spus adesea că i-am adus noroc: în anul nașterii mele, Brașovul și-a reluat, în Ajunul Crăciunului, care nu se sărbătorea decât „în ilegalitate", vechea denumire, și cărțile poștale și-au schimbat iarăși fața." (p. 102)

Istoria se impune și prin poveștile de familie. Cum e cea a lui Willi Hahner, vecinul lor sas, care a evadat din toate lagărele siberiene în care a fost închis și nu s-a lăsat până nu s-a întors în orașul lui. Sau aceea a fiului lui Nenea Gheorghe, căsătorit „cu o femeie înaltă, frumoasă și inteligentă, refugiată din Basarabia", care și-a pierdut un picior în război și a făcut „pensionul", adică pușcăria politică, în România comunistă. Întâlnirea părinților Anuței, aflați într-o excursie în Munții Făgăraș, cu un grup de partizani anticomuniști îți dă strania senzație că cineva ar fi amestecat cadre din filme diferite. Întâmplarea capătă în imaginația copiilor protuberanțe romantice și chiar comice – rucsacul partizanilor cu care „făcuseră schimb", de nevoie, echipa turistică, la cererea șefului lor bărbos, mirosea îngrozitor a brânză de burduf. Mai târziu Anuța va afla că partizanii au fost omorâți de Securitate.

Casa din fosta stradă Sfântu Ioan trăiește dureros dispariția locatarilor ei, își întinde umbra, precum un cearcăn pe un chip îndoliat. Există în cartea Ioanei Pârvulescu pagini foarte emoționante, evocări care ating corzi sensibile pentru orice om. Mă refer la capitolul consacrat tatălui ei, mort la o vârstă tânără. Această întâlnire prematură cu moartea a fost precedată de o „negociere", de niște încercări din care tatăl ei a ieșit de două ori victorios, grație unui salvator. Prima dată, s-a întâmplat pe când avea 20 de ani: era la mare, înotase mai departe decât de obicei și din cauza valurilor, care crescuseră între timp, nu mai reușea să se apropie de mal. Și când simțise că pierde lupta, de undeva a apărut ca prin minune, alături de el, un bărbat, un înotător, care i-a dat un sfat bun: să înoate profitând de forța valului, și să se odihnească la recul, ca să nu-și irosească forțele. Așa, alternând efortul cu odihna, tatăl Anuței a scăpat, însă, ajuns la țărm, nu l-a mai găsit pe salvatorul său, dispăruse. Și a doua oară, după mai mulți ani, la Costinești, unde se afla cu familia în vacanță, moartea i-a mai dat o amânare: era, la fel, pe punctul să se înece, din cauza valurilor care-l trăgeau în larg, dar și-a amintit de sfatul primit cândva și a scăpat: îngerul său protector nu-l părăsise.

„În vara a treia de la povestea cu salvatorul, tata n-a mai fost cu noi la mare. Murise la spital, într-o zi de aprilie, la puțin timp după o operație. Multă vreme n-am putut să cred că eu exist, frate-meu există, și el nu. Doar ne spusese: dacă el n-ar fi existat, n-am fi existat nici noi. Cum era posibil ca noi să existăm, și el nu? Era imposibil, o greșeală din aia care strică tot calculul, ca la aritmetică. În fiecare dimineață, la trezire, speram să găsesc altă realitate și povestea cu moartea să se dovedească un vis urât. (...) Ani de zile, tot ce-am făcut cu mare greutate, încordându-mi puterile la maximum, tot ce-am dus până la capăt a fost, probabil, ca să-mi înviu tatăl și să se întoarcă. Alteori îmi spuneam că poate nici n-a plecat, doar că nu-l mai văd și nu-l mai aud, face parte din mine ca inima, ficatul și sângele și Tâmpa și clopotele și străzile din Brașov." (p. 197)

Întâmplările stranii nu contenesc. Intervenția providențială a unui necunoscut, la Moreni, îl va salva de la moarte pe tata-mare, bunicul dinspre mamă al naratoarei, în ajunul cutremurului din 10 noiembrie 1940. Necunoscutul i-a spus cu glas poruncitor să urce cu el într-un autobuz ce pleca în aceeași seară la Brașov, acasă. Bunicul l-a ascultat, deși ar fi vrut să mai rămână (participa la un congres), iar a doua zi a aflat că în noaptea ce a urmat plecării lor hotelul din Moreni unde urma să înnopteze s-a prăbușit la cutremur. Tot în categoria acelorași coincidențe ciudate poate fi

→

Practica filosofării colaborative: atelierul de filosofie al lui Oscar Brenifier

Filosoful francez Oscar Brenifier organizează, de aproape 20 de ani, împreună cu soţia şi colaboratoarea sa, Isabelle Millon, o serie de seminare intensive rezidenţiale, în cadrul cărora participanţii – cu formaţie filosofică academică sau nu – exersează o serie de abilităţi fundamentale de gândire: problematizarea, conceptualizarea, analiza, argumentarea etc. La fel de important este şi procesul prin care participanţii la seminar îşi cultivă o serie de atitudini

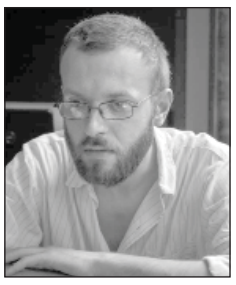

de

Alex Cosmescu

mentale ce ancorează aceste abilităţi: detaşarea, curajul intelectual, deschiderea, distanţa critică.

Între 20 şi 40 de persoane se adună, în fiecare iarnă şi în fiecare vară, în spaţiul pus cu generozitate la dispoziţie de familia Brenifier, pentru o săptămână de discuţii, de la 9 dimineaţa până la miezul nopţii. Am participat şi eu la ultimele 3 seminare de acest gen, cel mai recent – în perioada 5-10 martie 2018. E vorba de o practică asumat comunitară, care are multe puncte de tangenţă atât cu filosofia antică – reperul lui Brenifier este dialogul socratic –, cât şi cu tradiţiile spirituale. În situaţia în care filosofia academică, supraspecializată şi cu arii restrânse de interes ale fiecărui cercetător, riscă să devină irelevantă pentru preocupările celor din afara mediului universitar (sau chiar din afara unei arii înguste de specializare), „practica filosofică” ilustrată de Brenifier, în bună tradiţie socratică sau carteziană, este profund egalitară.

În măsura în care participanţii sunt dispuşi să-şi examineze critic punctele de vedere expuse (cu o metaforă pe care o foloseşte deseori Brenifier, să taie cordonul ombilical dintre ceea ce spun şi ceea ce au vrut să spună şi să înveţe să-şi observe fiecare replică detaşat, de la distanţă), ei învaţă să poarte, împreună, o conversaţie *investigativă*. Elementele esenţiale ale acestui proces sunt curiozitatea intelectuală, lipsa grabei – disponibilitatea de a lucra lent, uneori o singură propoziţie fiind examinată de grup timp de o oră întreagă – , încrederea în procesul de investigare în comun, ghidată de o persoană ce pune întrebări în manieră socratică, precum şi în „simţul comun” – ideea că raţiunea este un bun „egal distribuit”, şi că, în principiu, oricine este capabil să examineze o idee atunci când se detaşează de prejudecăţi, de „subiectivitatea rea”, cum o numeşte Hegel.

Seminarele lui Brenifier – o practică asumat comunitară, care are multe puncte de tangenţă atât cu filosofia antică, cât şi cu tradiţiile spirituale

La aceste seminare vin participanţi din lumea întreagă – din China până în Irlanda, Australia sau Iran – pentru a gândi împreună timp de o săptămână. „Materialul” asupra căruia se lucrează variază de la şedinţă la şedinţă – uneori e vorba de parabole orientale, alteori sunt texte de câteva propoziţii formulate de participanţii înşişi, un fragment din vreun filosof clasic, o întrebare propusă de moderator, la care fiecare participant formulează câte trei variante de răspuns, fiecare din ele susţinută printr-un argument, sau, în exerciţiile de „consultaţie filosofică” individuală, o întrebare formulată de participantul însuşi.

Unul dintre paradoxurile pe care le foloseşte Brenifier pentru a descrie natura acestei practici e „subiectul nu este subiectul, ci subiectul”. Adică, ceea ce ne interesează în primul rând, atunci când ne ocupăm de practica filosofică, nu e tema despre care se vorbeşte, ci persoana cu care avem de-a face. În desfăşurarea propriu-zisă a dialogului, se oscilează, de fapt, între planul conţinutului de idei expus de participanţi şi planul subiectivităţii acestora. Fiecare dintre ele e folosit pentru a arunca lumină asupra celuilalt. În examinarea ideilor, se urmăreşte coerenţa lor logică şi măsura în care ele pot face faţă unei obiecţii sau unui contra-exemplu. În acelaşi timp, se insistă mereu asupra celuilalt aspect – „dat fiind că avem o persoană care ne propune această idee, formulată anume în acest fel, ce putem să spunem despre ea?” – , aspectul ce poate fi numit „psihologizant” sau „subiectiv”.

Fiecare idee pe care o susţinem – şi fiecare greşeală de argumentare pe care o facem – spune ceva despre noi şi, în cadrul lucrului în grup, descoperim ceva nou despre noi înşine. Începem să ne vedem dintr-o parte – detaşat, aşa cum ne văd ceilalţi. Învăţăm să ne tratăm pe noi înşine ca şi cum am fi un altul.

Instrumentul esenţial folosit în cadrul seminarului pentru a cultiva aceste atitudini şi abilităţi este „atelierul” – o şedinţă în grup de o oră şi jumătate sau două, dedicată unei singure teme sau unui singur exerciţiu, facilitată de un practician cu oarecare experienţă, dar orice participant care vrea să se testeze poate încerca şi el să modereze un asemenea atelier. De obicei, se lucrează asupra materialului produs de participanţii înşişi – pe câteva rânduri de text care sunt transcrise pe un flip-chart – şi întrebarea favorită a facilitatorului este „cine vede o problemă aici?”, după care urmează verificarea obiecţiei propuse şi a măsurii în care ea se susţine, încurajând replici concise şi clare. Acest model poate fi transferat, cu modificări minimale, într-o sală de curs din şcoală sau universitate, sau în şedinţele de lucru din cadrul altei instituţii. O zi de „muncă” în seminarul lui Brenifier oferă o succesiune de asemenea ateliere, cu mici pauze între ele, până noaptea târziu. Ultima sesiune a serii este o demonstraţie a practicii de „consultaţie filosofică” – un dialog public între Oscar Brenifier şi câte un participant care se oferă voluntar. De obicei, se porneşte de la o întrebare personală pe care şi-o pune „clientul”, iar „filosoful” îl ghidează, printr-o succesiune de întrebări, spre o înţelegere mai aprofundată a „subiectului” în acest dublu sens – atât tema despre care e vorba, cât şi propria subiectivitate. Procesul de investigare continuă, informal, şi în pauzele dintre sesiuni – câte 4-5 participanţi, cu câte o ceaşcă de cafea sau ceai în mână, exersează, afară, punerea de întrebări înainte de următorul atelier.

O săptămână de gândit împreună, ca parte a unui grup, înseamnă stabilirea unor relaţii de încredere între participanţi. Nu e intimitatea creată de „împărtăşirea de poveşti” sau cea a empatiei, ci bucuria intelectuală a investigării în comun a unei teme, însoţită de asimilarea, din ce în ce mai aprofundată, a unei metode de lucru ce îţi permite, după aceea, să discuţi în mod riguros o idee, împreună cu alţii sau de unul singur, imaginându-ţi un interlocutor, internalizând, de fapt, postura celui care chestionează. Presupun că ceva similar se întâmpla şi în şcolile antice de filosofie – în discuţiile de la *stoa poikile* sau din Academia lui Platon.

În imagine: Galeria *stoa poikile*, sediul filosofiei stoice ateniene

■

---

trecut cazul din 1943, al unui student la Medicină, pe nume Emil, care s-a aruncat pe fereastră de la etajul cel mai de sus al hotelului Aro Sport din Braşov. Semnificaţiile acestei întâmplări funeste i se vor dezvălui Anei mai târziu, la Universitate, când va descoperi în poezia lui Mircea Ivănescu o umbră tristă, spune ea, care-i suna cumva familiar. Va afla apoi dintr-o discuţie că poetul avusese un frate, Emil, fost medicinist, care s-a sinucis, la 22 de ani, într-un hotel din Braşov.

Romanul Ioanei Pârvulescu emană multă candoare şi autenticitate, îl citeşti şi-ţi redescoperi tu însuţi vârsta aurorală a copilăriei, scriitura armonioasă, meşteşugită a autoarei transformă în „aur literar” tot ce atinge... acolo, în casa părinţilor şi bunicilor săi din fosta Stradă Maiakovski. **Inocenţii** a devenit un bestseller, este citit cu aceeaşi pasiune de cei maturi şi de adolescenţi – o dovadă: romanul a obţinut Premiul liceenilor, la Festivalul FILIT 2017, pentru cea mai îndrăgită carte apărută în 2016.

Te mai poţi întoarce în casa din care-ai plecat? În casa în care se mai aude clămpănitul ciupicilor pe treptele urcate şi coborâte în fugă de cei patru copii, în casa cu miros de vinete, ardei copţi şi prăjitură cu mere, în casa în care, dacă ţi-ai încorda auzul, ai mai surprinde frânturi din conversaţiile adulţilor şi zgomotele televizorului alb-negru la care se dădea transmisiunea „debarcării” americanilor pe Lună... Până la urmă, orice reîntoarcere este o Vale a Plângerii, nimic nu mai este la fel, şi regăsirea inocenţei – a inocenţei începuturilor! – e o iluzie, pentru că nu putem recupera paradisul din care am fost izgoniţi odată cu intrarea în maturitate şi cu experienţa cunoaşterii. Dar mai putem face ceva, căci trecutul e scris cu cerneală simpatică şi aşteaptă o sursă de căldură ca să iasă la suprafaţă. „Trecutul trebuie să rămână, în vieţile noastre, la fel de plin de posibilităţi ca viitorul, spune naratoarea. Depinde de fiecare pe ce cale a viitorului e în stare să-şi plaseze viaţa şi în ce variantă a trecutului, din o mie, e în stare să-şi găsească urma.” (p. 239)

Legile ficţiunii completează, întregesc materia capricioasă, discontinuă a memoriei, o fac să se coaguleze în jurul unor nuclee afective. Spune Ioana Pârvulescu în finalul romanului: casa în care ai stat în copilărie devine *cartea* pe care o scrii la maturitate şi metafora trăită cândva ca un lucru concret, greu de transferat într-un plan simbolic pentru un copil, se retrage în favoarea lumii transformate în metaforă. E poate cel mai frumos tribut adus locului în care un scriitor şi-a început firul vieţii şi aventura literaturii.

Ioana Pârvulescu, ***Inocenţii*** (roman). Editura Humanitas, 2016

■

Lidija Dimkovska
(Macedonia/Slovenia)

Inima lui Chopin

Inima lui Chopin la Varşovia –
zidită în stâlpul interior al bisericii,
nu poate, chiar dac-ar vrea, să omită nicio slujbă.
Asistă la spovedania adulterilor şi nefericiţilor,
numără semnăturile de sub petiţiile
contra avortului şi căsătoriei dintre persoane
de acelaşi sex,
se strânge la însemnele naţionale,
trecutul şi-l aminteşte de parc-a fost ieri,
în faţa ei turiştii îşi fac poze selfie,
ea tremură de frig, de teamă, de îndoială, de credinţă,
se îndrăgosteşte, se dezîndrăgosteşte,
la serile muzicale în onoarea ei
se răsuceşte în culcuş
ori suspină de fericire,
se leagănă şi adoarme în sunet de orgă,
e lovită de insomnie când se petrec răsturnări istorice,
în eternul joc de-a baba-oarba cu Dumnezeu
ba Dumnezeu nu o poate găsi, ba ea nu-l găseşte
pe Dumnezeu.
La sfârşitul liturghiei
preotul spune „Mergeţi în pace”,
iar credincioşii grăbindu-se la ieşire
cântă „Slavă lui Dumnezeu”.
Atunci şi inima lui Chopin vrea să plece,
cu orice preţ, prin ieşirea de siguranţă,
sau prin fisura din cupolă,
dar nu poţi împinge peretele cu capul,
iar cu inima nici atât –
captivă în stâlpul bisericii
muţenia ei o sufocă, pulsează aritmic,
mă tem că nu va rezista până la capăt,
mă tem că, prinsă între preot şi enoriaşi,
va suferi în faţa tuturor
un atac de cord.

Întoarcere

Când te întorci în oraşul natal
vizitezi galerii şi muzee,
te opreşti să asculţi cântăreţii pe stradă,
aprinzi lumânări la toate bisericile,
cumperi cărţile recente
ale scriitorilor din ţară
şi CD-uri cu muzica locului,
savurezi ciocolată de la fabrica din zonă
înainte să dea faliment,
o iei spre piaţa unde n-ai mai fost de mult,
stai cu prietenii o oră-două
înainte de film sau de vreun spectacol naţional
care pe ei nu-i interesează.

Când alergi prin oraşul natal
zile-n şir, cu sticla de apă în rucsac,
cumperi magneţi şi brelocuri
cu motive tradiţionale,
te aşezi pe băncile rămase
din propriul trecut,
cauţi străduţele care-au rămas neschimbate,
fotografiezi clădirile noi de parc-ar fi nişte negi
şi bombăneşti, de neînţeles,
când te întorci în oraşul natal
îţi dai seama că nu mai ai un oraş natal,
a rămas numai o dată în paşaport,
Place of Birth, locul naşterii fără întoarcere.

Libertate

În liftul lumii
Libertatea apasă-ntotdeauna pe butonul greşit;
în loc să iasă la parter, iese la subsol,
unde aşteaptă la lift nişte hoţi mascaţi
care dau în ea cu pumnii şi picioarele,
sau perverşi care-i rânjesc, cu pantalonii lăsaţi,
sau bodigarzi care-o ciupesc de fund
când ea se întoarce la liftul
care-a şi pornit, scârţâind,
după care toţi o apucă de sâni,
o trag de picioare, ea se zbate
şi, bătută crunt, se târăşte pe scări la parter,
unde copiii cu ghiozdane
aşteaptă liftul să coboare de la etaj.

„Uite la ea cum arată!”, şuşotesc ei,
şi aleargă în sus pe scări la casele lor, se încuie,
le e frică de libertate,
nu cumva să le ciocănească la uşă,
nu cumva să se întindă la pragul lor,
să le ceară apă, pâine sau pat.

Ei nu ştiu că libertatea pe care-o au în viaţă
se măsoară cu ceştile rămase din serviciul de ceai
la muzeele evreieşti ale lumii,
nu ştiu că mările aruncă la ţărm şi oameni,
nu numai scoici,
nu ştiu cum devine călăul victimă când o decapitează,
iar victimele, când o uită, devin călăi,
ei nu ştiu că metalul ciocanului abia se ţine
şi, până să mai izbească, îţi cade pe degete direct,
ei nu ştiu că asta e chiar libertatea
despre care învaţă la orele de istorie,
dar uşor o loveşte trenul pe şinele din apropiere,
ei nu ştiu că libertatea pe care o au în viaţă
este suprafaţa albă peste o prăpastie neagră,
la fel cum e burta gravidei
din care şi ei s-au născut,
dar unii abia în moarte
vor fi liberi.

Scrisoare din puşcărie

În această închisoare se permit
scrisori de cel mult patru pagini
la patru luni o dată.
50 de cuvinte pe zi,
1 500 pe lună. Mult? Puţin?
Nu fi nebun să scrii în ele
despre recursuri în instanţă,
manevre politice,
calcule financiare,
revelaţii religioase,
aluzii sexuale,
secrete codificate,
ori să pomeneşti de arme şi droguri,
planuri, ameninţări,
evadări şi atacuri.
Cât eşti aici, vei pune pe hârtie
scrisori de dragoste, atât.
50 de cuvinte pe zi,
1 500 pe lună,
patru pagini
la patru luni o dată –
e suficient să le spui
celor dragi
că-i iubeşti.
Odată plecat de aici
nu ne mai priveşte
ce le spui tu
altora.

Schimb

În staţia de autobuz de la piaţă
aştept autobuzul lângă un om în haine uzate,
nebărbierit, cu părul unsuros,
care leagănă-n mână o pungă
cu inscripţia „The Big Shopper”.
De ce am surâs, de ce mi-am muşcat buzele?
Sacoşa mea din pânză
încărcată cu fructe şi legume
aproape că atinge pământul.
El se uită cu gura căscată la încărcătura mea, eu la a lui.
„Facem schimb?”
El şovăie, se scarpină după ureche,
mormăind ceva de nedesluşit.
Îi vine autobuzul. Brusc îmi smulge sacoşa din mână,
lăsându-mi punga lui pe jos.
Iată şi autobuzul meu. Vreau să ridic punga,
dar dintr-odată e prea grea, nemăsurat de grea.
La fel de grea a fost şi Sfânta Filofteia
când a murit pentru Isus,
deşi era slabă, n-a putut s-o ridice nimeni de la pământ.
Mă încordez din toate puterile să ridic punga,
dar n-am destulă putere. O deschid şi găsesc
o vrabie cu ochii întorşi
ghemuită în fundul pungii ca într-un mormânt.
Oare de ce tot ce-a fost şi a trecut
este greu numai în moartea
pe care „The Big Shopper” n-o poate achita?
Iar tot ce va fi şi va trece e greu numai în viaţa
celui care va înapoia lui Dumnezeu sacoşa mea.

Traducere din limba macedoneană
în limba română:
Ioana IERONIM şi **Lidija DIMKOVSKA**

Lidija Dimkovska s-a născut în 1971 la Skopje, Macedonia. A absolvit literatură comparată şi universală la Universitatea din Skopje. În anul 2000, la Universitatea din Bucureşti, şi-a dat doctoratul în literatura română, despre poetica lui Nichita Stănescu. Patru ani a predat limba şi literatura macedoneană la Facultatea de Limbi şi Literaturi Străine a Universităţii din Bucureşti. Acum trăieşte la Ljubljana, Slovenia. Traduce din literaturile română şi slovenă în limba macedoneană. A publicat şase volume de poezie şi trei romane în ţara natală. I s-a acordat premiul de debut pentru volumul de poezie *Copiii Estului*, a obţinut de două ori premiul Uniunii Scriitorilor din Macedonia pentru cel mai bun roman, premiul german de poezie est-europeană „Hubert Burda”, premiul internaţional de poezie „Tudor Arghezi”, premiul Uniunii Europene pentru literatură, pentru romanul *Viaţă de rezervă,* şi premiul european pentru poezie „Petru Cârdu” (Vârşeţ, Serbia), în 2016. Cărţi de-ale ei au fost nominalizate pentru premiul german „Brucke Berlin”, premiul american „The Best Translated Book Award” şi premiul internaţional „Poet european al libertăţii”, Polonia. I-au apărut cărţi de poezie şi proză în traducere engleză, germană, poloneză, italiană, sârbă, slovenă, slovacă şi-n alte limbi. În România a publicat plachetele de versuri *Meta-spânzurare de metatei*, Editura Vinea, 2001 (Premiul Poesis la Zilele Poesis din Satu Mare, 2001), iar în 2012 Editura Tracus Arte i-a publicat volumul *Diferenţă*. A participat la numeroase festivaluri şi lecturi internaţionale, a avut burse literare la Berlin, Iowa, Viena, Graz, Salzburg, Londra, Krems şi Split.

Aleš Mustar

Poem la Praga

Pe Podul Carol
în loc de patimi
hoarde de turişti cu memoria recentă pierdută
întruchipează refugiul fără să ştie.
Pentru păpuşarii autentici nu mai e loc.
În micile magazine cu suveniruri dai cu greu
de un Švejk,
Hello Kitty reuşeşte să-l dea la o parte cu lăbuţele ei.
La Boul negru un tip ras în cap serveşte bere
mai ales străinilor.
Chiar şi acum nu e nimeni în oraşul ăsta
care să-i cedeze Marinei Ţvetaeva
locul pentru o cămăruţă comemorativă,
în care sufletul ei să-şi găsească în sfârşit liniştea.
Cu toate crucile şi sfinţii de pe pod
autorităţile locale închid uşa în faţa admiratoarei
ca la Betleem.
După un drum al crucii angajatei de la
Consiliul popular din Všenory i s-a făcut milă
şi a cedat spaţiul de la punctul de informare
din satul fără turişti
unde odinioară Ţvetaeva a intrat în noroi până aproape
de genunchi.
Călătoria cu trenul durează o vreme.
În cămăruţa din clădirea realist-socialistă
pe mocheta recent schimbată,
pe care Ţvetaeva cu siguranţă n-ar fi îndrăznit
să păşească,
se află panouri enorme cu poze.
La plecare, simt în spate privirea ei misterioasă,
care mă întreabă:
«Nici în vremurile voastre n-aveţi parte de umanitate?»

Poem la Barcelona

Aerul cald mediteraneean
de sfârşit de decembrie,
ritmurile fierbinţi ale muzicii,
vorbe melodioase,
mirosul de fructe de mare şi de peşte,
culorile pestriţe ale citricelor şi
pulsaţia exuberantă de pe străzi
sunt spintecate de sirenele poliţiei
şi de semnale albastre intermitente.
La fiecare pas poliţişti cu mitraliere
apără realizările civilizaţiei.
De aceea prefer să-mi duc familia la adăpost
în Sagrada Familia neterminată de o sută douăzeci
şi cinci de ani
şi să-l rog pe Dumnezeu pentru un azil spiritual.
Ca să intri ai nevoie de un bilet printat
sau de o aplicaţie corespunzătoare pe telefonul mobil,
solicitările pentru un azil spiritual
sunt acceptate numai pe suluri de papirus,
facsimilul nu e suficient.
Aşa că printre trunchiurile pădurii cereşti,
îngenunchind în faţa titanului unei arte noi,
mă rog pentru o minune,
ca nava de aici
să devină Arca lui Noe a noastră.
Dar nu-i destul timp să termin rugăciunea.
Privirea fixă a paznicului cu baston de cauciuc
îmi dă de înţeles că a venit ora închiderii.
Mă îndrumă cu familia spre stradă,
între standuri.
Cumpărarea de bilete noi pe site
înainte de a pleca acasă nu e posibilă.
De aceea cumpăr un calendar cu operele lui Gaudí,
care anul viitor va fi
o icoană pe un perete al căsuţei familiei noastre.
Când se va finaliza procedura de beatificare
a arhitectului,
voi pleca pentru prima dată în viaţă în pelerinaj.

Poem la Bucureşti

O cameră fără cărţi
e ca un suflet fără trup,
mă avertizează versurile
din rama neagră aflată în stânga televizorului
din garsoniera plină de cărţi din Bucureşti.
Nu pot să ies pe balcon
pentru că l-au ocupat porumbeii.
Mă reazem de fereastra camerei preapline de cărţi
şi am grijă să nu mă aplec prea mult în faţă,
pentru ca nu cumva din cauza sufletului de plumb
să urmeze un salto mortale.
E prea devreme să aterizez de-a pururi pe pământ.
Trebuie să am grijă de familie şi nu numai de ea.
Pentru că însuşi Iisus a fost pribeag,
nu poate împiedica exodul din noul mileniu.
Îmi doresc ca porumbeii să plăsmuiască o coroană
şi apoi să mi-o aşeze pe cap.
În Roma antică se credea
că poartă noroc.
Apoi ca un Iisus al unei ere noi,
umilit şi batjocorit, aş umbla pe bulevard
şi aş propovădui pacea.
Cursurile de scriere creativă nu pot salva poezia,
poezia nu mă poate salva pe mine,
iar eu nu pot salva lumea.
Poate că porumbelul din balconul meu
va reuşi să salveze porumbiţa albă,
care ca o lumină la capătul tunelului
a încremenit pe reclama luminoasă la săpun,
şi în cele din urmă pacea va domni pe pământ ...

Vârsta de mijloc

S-a zis cu bişniţa cu blugi
şi gumă de mestecat,
cu senzaţia de bucurie în oraşul cenuşiu decorat
de Anul Nou,
cu laptele la pungă,
cu desenele animate alb-negru,
cu convorbirile din cabinele de telefon,
cu datul de bineţe în sălile de aşteptare.
S-au dus chefurile la mare
cu o chitară şi cântece dulcege,
jetoanele pentru transportul în comun,
cozile la chioşcul cu cartofi prăjiţi,
magazinele universale.
S-au dus chelneriţele de treabă,
care dădeau de băut pe încredere,
s-au dus conturile curente şi
pretextele de a închide o bancă.
Doar mult plastic
şi lumea ca un ecran stins
de telefon mobil.

Creaţie

Dacă amândoi ne-am hrăni cu metafore,
le-am plămădi cu siguranţă din făină integrală.
De nu ştiu câte ori am încercat cu făină de secară,
dar aluatul cade mereu
în timpul frământatului.
Aşa e de multă vreme.
Sunt atât de flămând, nemâncat chiar ...
Ema s-a întors azi bosumflată de la şcoală,
pentru că trebuie să scrie un basm după toate rigorile.
Avem atâtea reţete acasă,
că e normal să aştepte ajutorul părinţilor,
însă nu-l găsim pe Propp.
Încerc să plămădesc din memorie,
dar nu-mi iese.
Deşi cu ocazia asta am folosit făină albă,
elementele de morfologie ale
basmului fantastic mi se lipesc de degete.
Nu pot să o ajut.
Aşa de mică şi trece deja printr-o criză de creaţie.
Consolarea că şi eu mă confrunt cu probleme
asemănătoare
ar fi lipsită de sens.
Când frământ tăcut, plămădesc ...,
simt deodată sub degete
o putere miraculoasă.
Problema era cu drojdia, nu cu făina!

Traducere din limba slovenă:
Paula BRAGA ŠIMENC

Aleš Mustar s-a născut în 1968 la Ljubljana. Este poet şi traducător literar. A absolvit Facultatea de Litere la Ljubljana şi a terminat doctoratul în literatura română la Facultatea de Litere în Bucureşti. Traduce poezie, proză şi teatru din limbile română şi macedoneană. Până în prezent a tradus peste treizeci de volume. În anul 2005 a publicat cartea de poezie *Interpretări (ne)autorizate,* care a fost tradusă în limbile engleză şi macedoneană. Recent i-a apărut volumul de poezie *Vârsta de mijloc*. Poemele lui Aleš Mustar au fost publicate în mai multe antologii. Este membru al Uniunii Scriitorilor din Slovenia şi al Uniunii Traducătorilor Literari din Slovenia. Scrie şi texte pentru teatru alternativ.

Pagini îngrijite de **Aleutina SARAGIA**

■

Raft „Contrafort”

Aliona Grati, Nina Corcinschi. ***Dicţionar de teorie literară.*** Concepte operaţionale şi instrumente de analiză a textului literar. Editura ARC, 2017.

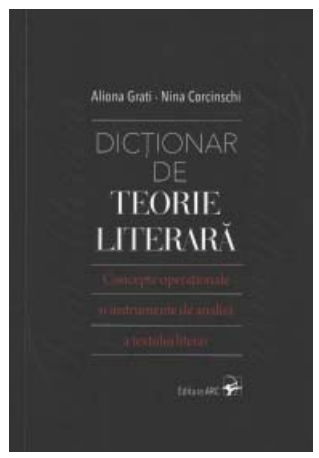

Dicţionarul conţine peste 950 de definiţii ale conceptelor operaţionale şi instrumentelor viabile şi necesare la momentul actual atât pentru studiul literaturii, cât şi pentru analiza nuanţată a textului literar. Există, bineînţeles, o complicitate între text şi conceptele operaţionale, instrumentele de analiză care i se aplică, textul fiind cel care determină un anumit mod de abordare. Obiectul literar nu este un dat preexistent, ci trebuie construit, actualizat prin grile diferite de lectură; un text poate fi interpretat de fiecare dată diferit, iar dicţionarul oferă armătura teoretică şi limbajul critic adecvat pentru a da expresie analizei şi a atinge astfel succesul în studiul literaturii. Volumul este adresat elevilor, studenţilor, masteranzilor, profesorilor, cercetătorilor, bibliotecarilor, scriitorilor, intelectualilor de diferită formaţie.

■

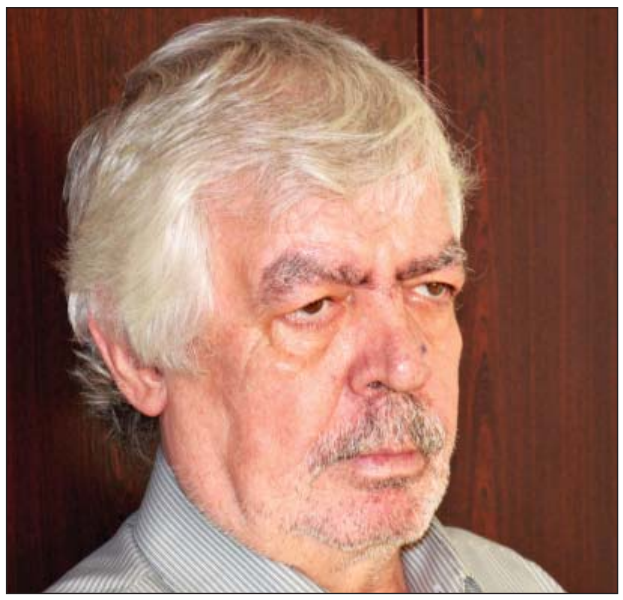

Ioan Mânăscurtă

Privind la viaţă peste umăr

(fragment)

La noi, cunoaşterea limbilor s-a fructificat în diverse împrejurări şi sub diverse forme, uneori de-a dreptul spectaculoase. Ce mi-i o piticanie de translator care, poate, din trufie voise să-şi pună capăt zilelor, folosind ca sculă suicidală mâna delicată a unui diplomat chinez...!

Pe timpuri, printre contemporani s-a făcut remarcat un profesor zălud, pe numele lui de naştere şi de viaţă Vasile Coroban, zis şi Vasili Pavlovici, ca să se înţeleagă că nu le este străin ruşilor. Nici nu era – ruşilor şi chiar altor neamuri – şi o să vedeţi de ce. Acest Vasile Coroban (a nu se confunda cu celălalt Vasile Coroban, care tot Pavlovici era după numele tătâne-său şi tot la academie îşi ducea veacul; aş zice că nici măcar tizi nu puteau fi consideraţi, atâta se deosebeau unul de altul, deşi... lăsăm explicaţiile pe altă dată, dar nu uităm că nimic nu este întâmplător) era agreat de (aproape) toată lumea, nu şi de autorităţile vremii. Coroban Vasile – ăsta al nostru, nu celălalt, pe care tot nu se poate zice că nu l-am cunoscut – făcuse între cele două războaie mondiale şcoală la Iaşi şi la Paris şi era tobă de carte. Din acest şi din alte tainice motive, poporanii din cartier nu se minunau văzându-l că se întoarce de la importanta slujbă ştiinţifică agăţat de o plasă pentru cumpărături, în care sălăşluiau firesc volume de Shakespeare, Petrarca, Goethe cu prietenul Schiller, toate în original, alte tomuri scrise în limbi neînţelese atunci şi nici acum poporului dintre Prut şi Nistru. Lângă înţeleptele foliante se aciuau cuminţi trei sticle de vin *Roz de masă,* dar asta se întâmpla în cazul că nu-i ieşiseră înainte două de vodcă sau nu venise vreun discipol cu sticloanţa de holercă. Dacă se culca treaz, se lamenta el la ocazie, îl visa pe Stalin, iar dacă îl visa pe Stalin – gata! avea probleme la serviciu şi ceartă cu farfurii în zbor razant cu nevastă-sa Marusea...

Din informaţiile pe care istoria avusese interes să le păstreze reieşea că, în juneţea sa ieşeană şi poate că şi pariziană, Coroban ăsta şi alţi proşti ca dânsul cochetaseră cu socialismul – aşa, un fel de onanism cu titlu de curvăreală. Libertate, egalitate, fraternitate – fu, pute a mort... Păcatele tinereţii, cum s-ar zice. Pentru aceste merite, probabil, şi pentru că se manifestase la nişte demonstraţii obscure ca simpatizant al *primului stat al muncitorilor şi ţăranilor,* sovieticii (care – n-aţi uitat! – eliberaseră România de povara Basarabiei, iar pe aceasta, cu şi mai mare zel, de povara basarabenilor) au găsit de cuviinţă să-l expedieze pe Corobanul nostru într-o zonă în care doar fugarii din lagăre, nu şi paznicii acestora, erau cunoscători de carte. Când sorocul lui de silnică concentrare se apropia şontâc-şontâc de finiş, iată că pe guvernul sovietic tocmai îl păli grija să-i alfabetizeze pe toţi de-a valma – asta aşa, probabil, ca să nu moară proşti. Ce...? Nu sunt suficienţi învăţători? Să fie găsiţi de sub pământ, să fie inventaţi, să fie.... Executarea!

Se ştie că ordinul nu se discută, se execută. Dacă nu, se întâmplă să fii executat tu însuţi.

Aşa stând lucrurile, Coroban Vasile, care era şi Pavlovici, a lăsat să se înţeleagă că este în puterile lui să-i înveţe pe aborigeni felurite ştiinţe, cum ar fi număratul pe degete şi limbile străine.

Maladeţ! l-ar fi lăudat şeful lagărului, care era considerat mare cărturar în zonă, având în dotare trei clase şi un coridor, după cum mărturisea el însuşi, sugerând că ataşarea coridorului ar fi o invenţie de-a sa, pe care nu apucase s-o breveteze. Tot trebuie să fii şi tu de vreun folos patriei sovietice care te-a făcut om! (Înţeleapta vorbă voia să spună că orice locuitor al planetei este prin definiţie o dobitoacă şi abia odată cu venirea sovietelor dobitoaca se descalţă de copite, îşi agaţă coarnele în cui şi se preface în om sovietic, asta fiind unica lighioană care avea drept la viaţă pe faţa pământului.)

– *Şprehen viv le frans*? întrebă supraveghetorul puşcăriaşilor polari, ceea ce voia să limpezească faptul că nici dânsului nu-i sunt străine limbile străine.

– Sigur că vreau, confirmă linguşitor Corobanul nostru, simţind că prin încăpere prind să circule nişte curenţi plăpânzi de libertate, care îi dădură fiori şi îl făcură să transpire... Chiar acum şi imediat! Dacă se poate... dacă binevoiţi... vă rog şi vă implor...

Tovarăşul temnicer proferă o alocuţiune întortocheată despre un act sexual greu de imaginat, cu implicarea mai multor zeităţi – Afrodita, de exemplu – , rude apropiate ale acestora, distinşi actori istorici, cum ar fi Lev Troţki şi soacra lui Hitler, la care se adăugau diverse fiare, cabaline şi o ovină destrăbălată... După cutremurătorul discurs, oratorul îl înfricoşă pe Coroban, cerându-i cu o lacrimă în coada ochiului să nu-l uite cât o fi şi-o trăi...

– Atâta te rog, se smiorcăi temnicerul. Să ştii că şi eu sunt om, deşi sunt un dobitoc...

Uneori, pe temnicer îl pălea damblaua şi atunci făcea spume la gură, trăgea cu pistolul şi răcnea atât de fioros, încât până şi fiarele Nordului preferau să-şi ia tălpăşiţa şi se întorceau abia peste două, trei, patru zile, când instinctul le dădea de ştire că pericolul a trecut.

Este adevărat că Vasile Coroban nu l-ar fi uitat pe binefăcătorul său şi fără acest îndemn, din varii şi foarte serioase motive, aşa că îi promise solemn şi, aş zice, cu toată sinceritatea să nu-l uite *niciodată* (dovadă şi istoria pe care o înşirăm aici; ca orice papă de la Roma, spion, rege al cocainei sau simplu mafiot, Coroban a fixat un termen, după care istoria putea fi făcută publică, nu mai înainte, deşi snoava era cunoscută de toată lumea Chişinăului şi chiar de mai departe!).

S-ar părea că tovarăşul Tutankhamon (dracu' ştie cine-l poreclise aşa; probabil, vreo javră şcolită pe undeva prin Europa), pe numele adevărat Ghimn Rasputin, îl îndrăgise pe compatriotul nostru, deşi faptul acesta era categoric împotriva firii. În captivitate, însă, se întâmplă lucruri bizare.

Aşadar, Vasile Coroban (de aici înainte – Vasili Pavlovici) se făcu învăţător. Nu exista nicio îndoială. Şeful lagărului însuşi îi adusese hârtia cu numirea şi îl pusese să danseze, după obiceiul rusesc, înainte de a i-o înmâna. Vasili Pavlovici se supuse fără cârtire şi tropăi cu atâta înverşunare, mai şi chiuind şi şuierând asurzitor la anumite intervale, încât comandantul trebui să-l oprească – să nu-i dărâme lagărul, ferit-a Sfântul...!

Era unicul învăţător pe o rază de două, trei sute sau poate patru mii de kilometri, cine naibii să mai ştie, şi în acest perimetru lupii erau prieteni cu renii, iar samurii se sacrificau ca blana lor să încălzească pe oameni şi trupurile să fie hrană câinilor înhămaţi la sanie. În afară de număratul pe degete, Vasili Pavlovici cunoştea mai multe limbi, printre care franceza, germana, engleza, poloneza şi, bineînţeles, rusa. Ce nu cunoştea Vasili Pavlovici era limba băştinaşilor, iar indigenii nu vorbeau decât limba aceasta căreia Vasili Pavlovici nu-i cunoştea nici numele. Puţinii copii şi adulţii se adunau într-o baracă mare cu portretul lui Stalin pe peretele murdar (hardughia servise iniţial ca loc de stocare a cadavrelor, asta pe timpul când instituţia era doldora de lume, aşa că se afla în afara lagărului şi temnicerul-şef o repartizase acum pentru cauza nobilă a luptei cu analfabetismul printre aborigeni). Vasili Pavlovici le vorbea ore în şir, fără să obosească el şi fără ca ascultătorii să se fi plictisit, despre câte-n lună şi stele (uneori, chiar şi despre Steaua Polară, care aici stătea drept deasupra capului), Iaşi, baluri, filme cu Charlie Chaplin, Greta Garbo, şoapte de amor, Nistrule cu apă lină... pân' la Tisa... azi-noapte la Prut războiu-a-nceput... ce limbă, ce stele... oricum ne iubim... Sunt! Suntem...! O lume ireală, fantomatică şi fermecată, iscată din convulsiile unei fantezii în delir – lume pe care şi-o însuşise întâmplător şi o habă de vreme o crezuse chiar reală...

Uneori, scăpa câte o lacrimă şi atunci parcă-parcă prindeau să se smiorcăie sincronizat şi învăţăceii, iar şamanii loveau puternic în tobele lor pline de vrăji din lumile paralele, piezişe şi tangenţiale. Tovarăşul director de puşcăriaşi, Ghimn Rasputin, zis Tutankhamon, luase şi el obiceiul să asiste la prelegeri. Ascultându-i pe copii, care prinseseră a repeta cuvintele după învăţătorul lor (repetare oarecum mecanică a sunetelor, ce-i drept, nu mai mult), se înduioşa şi i se destăinuia lui Vasili Pavlovici:

– Eh, Vasea, să fi fost mai tânăr, Vasea, învăţam şi eu franţuzeşte... bonjour, Napoleon, şi celelalte...

Nu mai era tânăr. Pierduse în război o ureche, un picior şi nişte mărunţişuri care-l fac pe om bărbat, iar nevastă-sa părăsise ce mai rămăsese din el şi fugise cu un ofiţer român, prizonier de război acesta după bătălia Stalingradului. Ofiţerul făcuse nişte ani de puşcărie pe undeva tot prin zona ceea şi, graţie minunii rămânerii în viaţă în unic exemplar, fusese lăsat experimental să se întoarcă în România lui. Cum, prin ce minune dispăruseră şi unde ajunsese muierea, care era nevastă de ditamai comandant de lagăr, – rămâne un mister. Au căutat-o organele sovietice, şi acestea – păcat de zis – ştiau să caute! Te găseau chiar şi în gaură de şarpe. În zadar. Imposibil să se dea de urma curvei fugare. Era de presupus că nici nu ajunseseră prea departe, curva şi ibovnicul, ştiindu-se că în noaptea polară se intră uşor, iar de ieşit – cum dă Domnul şi norocul, care – Domnul şi norocul – de obicei se plimbă pe unde meridianele se intersectează cu paralele mai căldicele... În disperarea lui de soţ lepădat, cu orgoliul învingătorului umilit... de cine...? – de un pârlit de ciukcea românesc..., nenorocitul îi scrisese o scrisoare comandantului suprem, generalisimul, în care ruga fierbinte să fie transferat cu slujba în România, care se număra şi ea printre ţările *eliberate* de sovietici. Nu se ştie dacă scrisoarea a ajuns sau nu la comandantul suprem, dar, dacă s-ar fi văzut în România asta, care plodea astfel de mişei, Rasputinul nostru era ferm hotărât să obţină mărturia trebuincioasă chiar dacă s-ar fi întâmplat ca purtătorul secretului să fie ultimul român rămas pe globul pământesc, mai ales că şi globul urma să devină în întregime sovietic şi românii nu prea aveau ce căuta pe suprafaţa lui, bineînţeles, dacă nu se converteau la unica credinţă adevărată... Când îl apuca jalea şi dorul de curva de muiere, punea şamanii să bată în tobele lor vrăjite cu oase de animale din străvechime, până când tobele înnebuneau şi începeau să urle cu glasul monştrilor de altădată, iar în adâncul nopţii prindeau să se înfiripeze fel de fel de arătări şi se produceau diverse fenomene naturale, pe care nici să le descriem nu putem din neavere de cuvinte potrivite.

– Ai noroc că nu eşti român, îi zicea Tutankhamon Rasputin lui Vasili Pavlovici cu privirea unui motan care cercetează şoarecele agăţat în gheară. Dobitoc – da, dar nu român! Ba chiar s-ar zice că eşti victima lor şi se cuvine să dau dovadă de condescendenţă, se hlizea el, insinuant. În spiritul solidarităţii proletare! Ia spune, Vasea, a fost greu jugul românesc, arde-te-aş pe mă-ta... Eşti fericit că te-am eliberat? Eh, dacă erai român, te împuşcam... asta după ce te-aş fi gâtuit cu mâna mea sau te-aş fi pus să bei plumb topit... şi poate mi-ar fi trecut din necaz... Ia stai, stai...! Zi: cât ai fost sub ocupaţie, nu cumva te-ai dat cu veneticii? Nu cumva eşti spion român?

– Nu, nu şi încă o dată – nu, nega viguros Vasili Pavlovici. Ferit-a Sfântul!

– Lasă sfinţii, Vasea, răspundea Tutankhamon, îngândurat. Sufletul meu de comunist marxist-leninist şi intuiţia proletară îmi spun că ceva nu-i în regulă... iar principialitatea revoluţionară îmi cere să te împuşc... Simt că nu-ţi place puterea sovietică! Aşa-i că nu-ţi place?

– Îmi place, cum să nu!

– Minţi, bestie, minţi şi pentru asta o să-ţi pun pielea pe băţ.

În gând, Vasili Pavlovici îşi făcea cruce şi se bucura că sovieticii avuseseră grijă şi îl decretaseră moldovean (se întâmpla cu mult înainte de a-şi băga trupele în Basarabia, ceea ce este firesc, deoarece trupele sovietice urmau să-i *elibereze* pe moldoveni de sub *ocupaţia* românilor; snoave din astea s-au mai auzit şi prin alte părţi ale globului supuse *eliberării*, încât se crea impresia că cei care mâncau pâine propagandistică n-aveau pic de fantezie). Din această cauză şi poate şi din altele, la fiecare întâlnire trebuia să bea cu nealinatul temnicer un litru de spirt, pe care acesta îl rechiziţiona de la existentul doar pe hârtie spital al lagărului.

– Vasea, îl îndruma părintește aiuritul torţionar, cam după al treilea-al patrulea pahar de spirt, ai grijă ce vorbeşti cu ciukcea. Fără politică, dobitocule! Să ştii că puterea sovietică are urechi pentru toate limbile.

După împărtăşirea sfaturilor părinteşti, Ghimn Rasputin lansa şi un aforism:

– Dacă eşti dobitoc din născare, n-are niciun rost să faci pe dobitocul...

Rasele umane, după părerea lui, se împărţeau în trei categorii: ruşii, nemţii şi ciukcea, adică toţi ceilalţi. American, italian, coreean, norvegian, jidan, papuaş, armean, kazah, ungur, român, Churchill sau Papa de la Roma – toţi ciukcea... Până şi eroul nostru de împrumut, Vasili Pavlovici, era un ciukcea – unul care vorbea franţuzeşte, ce-i drept, dar tot ciukcea. Pe nemţi îi respecta, chit că îl împuţinaseră de un picior şi de ce am mai zis, pe ceilalţi îi dispreţuia, de parcă ar fi fost nişte triburi din şubreda categorie *şi alţii*.

→

După a treia (dacă n-o fi fost doar a doua) rundă consacrată educării şi instruirii acestor copii, presupus neştiutori, ai naturii, Vasili Pavlovici realiză că cel mai interesat de acumularea cunoştinţelor era *sexul slab* (tot el *frumos*) al aborigenilor. Pentru cei care nu pricep, concretizez că-i vorba de femei, iar dacă le-am zis sex slab şi... pardon... frumos, n-am făcut decât să respect convenienţele. În primul rând, niciodată nu puteai determina la suprafaţă sexul fiinţei aflate în bătaia ochilor tăi, deoarece toate fiinţele care circulau libere în zonă erau înfofolite în blănuri de ren, samur, vulpi argintii şi alte fiare frumoase, lăsând să se vadă doar tăietura ochilor, ceea ce vrea să spună că identitatea sexuală era atât de bine protejată, încât deconspirarea putea să vină numai de la purtător sau prin despuierea generală şi totală a acestui purtător. În al doilea rând: ar fi păcat de zis că sexul era slab... Era cum vreţi, numai nu slab... Se crea impresia... ei, da! era o certitudine, că sexul ăsta slab al aborigenilor voia să ştie tot ce învăţase Vasili Pavlovici în ciudatele oraşe de dincolo de marginea lumii, mai ales pe partea care, în pofida luptei de clasă şi a altor perversiuni, făcea ca numărul oamenilor să crească. În traducere, asta înseamnă că, aducându-şi trupul în cortul în care avea culcuş după ce fusese uns învăţător, Vasili Pavlovici descoperi între blănuri o fiinţă caldă şi dornică să se ghemuiască la pieptul lui... Nu întrebă fiinţa ce intenţii are şi ce caută acolo, nici de nume, probabil, neştiind cum se face treaba asta prin partea locului, după cum nu întrebă nici în zilele următoare... La ce-i trebuia, oricum nu l-ar fi memorizat, numele. La un moment dat, însă, avu vaga bănuială că, la o adică, ar fi fost necesară memorizarea unui număr de nume imposibil de stabilit cu exactitate. Deveni mai atent şi bănuiala se prefăcu în certitudine. Se întrebă dacă n-o fi vorba de vreo manie sau isterie religioasă? Sau de o nebunie colectivă, provocată de noaptea ce părea să nu mai aibă sfârşit, deşi se ştie că pe lumea asta toate au sfârşit? Poate că erau ghidate de instinctul de perpetuare a speciei, care le spunea că bătrânele lor gene s-au ramolit cu totul şi au nevoie de un ajutor din afară? Că, altfel, de unde această disperare colectivă de a se împreuna cu dânsul? Dacă zăludele pofticioase aveau soţi, când veni-vor aceştia să-i ceară socoteală – de presupus, cu sculele folosite la jupuitul renilor, pe care, după cum remarcase Vasili Pavlovici, le mânuiau cu deosebită eleganţă? Dar nici în adâncul şi nici la suprafaţa nopţii polare nu se întâmpla nimic. Nimic! Curios era şi faptul că femeile păreau total dezinteresate, nu-şi etalau identitatea, nu lăsau impresia că ar putea emite vreo pretenţie, nu dădeau semne de rivalitate şi respectau o ordine cunoscută numai de ele. Don Juanul de ocazie se întrebă atunci dacă desfrâul la care se dedase cu nesăbuinţă nu supărase pe Domnul, dar îşi scutură şi această povară de pe suflet, zicându-şi că Dumnezeul său n-are putere în aceste tărâmuri ale umbrelor nepătrunse. Au fost zile (care zile, căci aici domnea neclintită noaptea polară?!) când, la lumina flăcărilor care izbucneau din butoiul de fier, încercase – după anumite semne, gesturi, alunecarea privirii – să înţeleagă cu cine petrecuse câteva ore din lunga noapte polară, dar chipurile madonelor din Hiperboreea rămâneau impenetrabile.

Trebuie oare să ne mirăm că, tot bubuind, şamanii au scos din întunericul sclipitor al nopţii polare o nălucă...? Năluca era înfofolită în tot felul de blănuri, clădite şi legate unele peste altele, care în regiunea unde oamenii au cap erau acoperite de promoroacă groasă de două degete. De sub promoroacă se auzea un clănţănit metalic, de parcă ar fi adăpostit o maşină de scris nemţească la care lucra un virtuoz, iar toată coşmelia asta umblătoare tremura ca apucată. Năluca se repezi mugind spre unica mobilă pe care o avea şcoala, adică spre butoiul de fier în care ardea focul, şi acoperi flacăra, prăbuşindu-se peste soba improvizată. Când începu să miroase a blană pârlită şi baraca se umplu de fum de piele şi cârpă arsă, învăţătorul le făcu semn discipolilor şi aceştia îl traseră din foc pe nenorocitul care scăpase şi nu murise îngheţat şi acum încerca să pună pe rol un autodafe. Intuind că omul abia se ţinea pe picioare, l-au aşezat grămăjoară pe lemnele ce-şi aşteptau rândul să încălzească butoiul şi poate că şi aerul din jurul acestuia, lăsându-l să-şi revină. Într-un târziu, Vasili Pavlovici întrebă cu oarecare îndoială şi chiar fără a aştepta un răspuns:

– Sunteţi inspector şcolar?

Gândul său era simplu şi avea la bază, ca să zicem aşa, experienţa trecutului, când funcţionase pe post de profesor la un liceu chişinăuian: unde există un învăţător, este de presupus că trebuie să fie şi şcoală. De ce n-ar veni, într-o bună (să sperăm) zi, şi la şcoala din baraca din tundră un inspector – să vadă, de exemplu, cum merg treburile şi dacă şcoala nu se confruntă cu anumite dificultăţi, în sensul asigurării cu recuzită, reuşita şcolară şi alte năzdrăvănii care ar fi putut provoca râsul. Asta-i ceva firesc, ba chiar şi vorba cântecului spune: şcoală de-ar fi, că inspectori s-or găsi! Era ştiut că orice inspector caută nod în papură sau este trimis cu un anumit scop: Vasili Pavlovici se perpelea la gândul că cei care îl numiseră învăţător ar fi putut să se răzgândească între timp, să moară sau, după moda vremii, să fie băgaţi la puşcărie, iar el să redevină ceea ce fusese şi era de fapt: deţinut sovietic, cu toate consecinţele ce decurg din statut.

– Î-hî, răspunse năluca răsărită din tundră la întrebarea lui Vasili Pavlovici, după care lecţia îşi continuă mersul firesc.

În timp ce elevii şi-au demonstrat abilităţile la număratul pe degete, după o metodă practicată de surdomuţi, îndoindu-le, punând arătătoarele unul peste altul în formă de cruce, ridicând degetul mare în semn de triumf sau băgându-l între arătător şi degetul mijlociu, inspectorul a rămas impasibil şi chiar a tras un pui de somn, auzindu-se şi sforăitul lui. Se vede că lungul drum prin pădure îl sleise de puteri... Când, însă, discipolii lui Vasili Pavlovici călcară pe lunecoasa potecă a comunicării prin intermediul până ieri-alaltăieri neauzitului sub aurora boreală idiom, inspectorul se înviora brusc, ba chiar necheză şi-şi desfăcu mâinile, pe care până atunci le ţinuse strânse la piept. După aceste manifestări, care arătau că este destul de viu şi că mintea i se dezgheţase niţel, se linişti şi se făcu numai ochi şi urechi. Când îi dădură şi ceva de mâncare, se văzu că este viu de-a binelea, dar mai ales hămesit de foame. Iar când şamanul lovi în tobă de sfârşitul lecţiilor, înghiţind ultima îmbucătură, îl urmă pe Vasili Pavlovici afară din baraca.

Pentru început, vorbiră... ei, de unde să ştiu despre ce vorbiră? – despre procesul educaţional, probabil. Legenda spune – dar câte nu spun legendele din Miazănoapte! – că între cei doi ar fi avut loc un dialog criptat, din care reproducem doar ecourile conservate în fonoteca câmpului informaţional al Pământului, şi acestea într-o traducere aproximativă. Zice inspectorul iscat din tundră către învăţătorul tunguşilor:

– Să ştii că mi-a plăcut.

– Mulţumesc, zise respectuos învăţătorul crescătorilor de reni.

– A fost formidabil, sublinie inspectorul.

– Mă bucur că v-a plăcut. Aici, nici n-are cine să-mi aprecieze munca.

– Doar bunul Dumnezeu... Ai talent pedagogic şi ai metodă...

– Sunt flatat, răspunse pedagogul cu talent şi metodă.

– Coţcar ca tine n-a văzut Uniunea Sovietică de când a făcut-o mă-sa bolşevicilor! slobozi un hohot inspectorul, speriind renii şi toate sălbăticiunile din împrejurimi.

Vasili Pavlovici, care avea aspectul... ei, să zicem, aspectul unui ins încolţit de o haită de lupi şi chiar sfârtecat în mare parte, scoase nişte sunete nearticulate.

– Bă Vasile, ce ţi-a trebuit circul ăsta? De ce ai abuzat de credulitatea oamenilor? Am impresia că te iubesc foarte mult, ba chiar cred că, descoperindu-te agăţat de creanga unui copac, te-ar zeifica şi ar umbla să se închine la leşul tău. Este adevărat că în mizeria asta de tundră n-am văzut niciun copac mai răsărit, unul pe potriva staturii tale, ca să nu-ţi ajungă picioroangele la pământ, ca la hoţii spânzuraţi de mântuială...

– Dar...? bâigui aiurit nefericitul dascăl, care simţea tot mai strânsă funia de la gâtul său.

– Da, domnul meu, vorbesc românește! Şi am fost inspector şcolar. În altă viaţă, nu aici. Asta ai vrut să ştii? N-ai remarcat că am vorbit românește din prima clipă când am deschis gura?

– Nu, răspunse Vasili Pavlovici. Cred că am fost luat prin surprindere.

– Cum, după ce că i-ai învăţat pe ăştia să ciripească românește, mai eşti şi luat prin surprindere. Asta zic şi eu performanţă! În fine... Cum Dumnezeu ţi-a venit ideea să bagi româna pe post de franceză? Dar să ştii că mi-a plăcut grozav. Ei, bravo!

– Credeţi că pentru ei are vreo relevanţă? Chiar şi Napoleon n-a ajuns decât la Moscova...

– Insinuezi că n-ai făcut-o intenţionat?

– Jur pe ce am mai sfânt, zise Vasili Pavlovici şi tot atunci îi trecu prin minte că pe directorul lagărului s-ar putea să-l intereseze faptul că inspectorul este român, dar alungă ruşinat gândul şi întrebă:

– Cine sunteţi şi de unde v-aţi luat pe capul meu?

– Sunt un explorator pe cont propriu şi cercetez câtă parte din Uniunea Sovietică stăpânesc discipolii tăi.

Adevărul era banal de simplu. Presupusul inspector, care iniţial nici nu bănuise că fusese luat ca atare (nici Vasili Pavlovici nu-şi pusese întrebarea de unde naiba putea să se işte un inspector şcolar în acest spaţiu necorupt de ştiinţa de carte), era un fugar ordinar dintr-unul din multele lagăre pe care le adăposteau nordicele tărâmuri. Ca să nu moară de foame, risca uneori să se apropie de rarele aşezări omeneşti şi să cerşească demâncare. Cel mai adesea se alegea cu o hăituială cruntă din care scăpa anevoie, cel puţin, până acum. Ca dânsul erau sute, poate mii, rătăcitori solitari prin pustietăţile siberiene, care răsăreau undeva, ca imediat să dispară şi să nu mai apară nicăieri. Destine cu orbita niciodată clar încheiată...

– Şi chiar nu te-ai temut să trişezi atât de sfidător? întrebă falsul inspector şcolar, după ce compatriotul îi dădu ceva merinde, pe care le obţinuse de la femeile crescătorilor de reni ca plată pentru învăţătură, probabil, şi îi ură drum bun. Urarea – cred că înţelegeţi atâta lucru! – era pur ritualică. Pentru că şi drumul lipsea cu desăvârşire... Sau era o cale care ducea direct sau cu mici escale şi ocolişuri spre moarte...

– De ce să mă tem? Aici, nu te mai temi de nimic, încetezi să te mai temi! Te temi când ai ceva de pierdut. Aici – ce să pierzi?

Februarie 2018

■

Evenimente ICR Chişinău

„Marea Unire”. Expoziţie la Muzeul Naţional de Istorie a Moldovei

Imagini unice, reconstituind o epocă fastă, pot contempla chişinăuienii graţie efortului convergent a trei instituţii. Muzeul Naţional Cotroceni, în colaborare cu Institutul Cultural Român „Mihai Eminescu” la Chişinău, organizează în incinta Muzeului Naţional de Istorie a Moldovei vernisajul expoziţiei *„Marea Unire. De la victoria în Primul Război Mondial la Încoronarea Suveranilor României Mari”*, un proiect fotodocumentar care se înscrie în seria manifestărilor culturale pe care MNC le-a dedicat Centenarului Marii Uniri. Expoziţia a fost inaugurată joi, 22 martie 2018.

După Braşov, Iaşi şi Galaţi, Muzeul Naţional Cotroceni îşi propune să itinereze această expoziţie şi în afara ţării. În mod simbolic, periplul internaţional (deşi „internaţional” aici este un termen folosit strict convenţional) al expoziţiei *„Marea Unire. De la victoria în Primul Război Mondial la Încoronarea Suveranilor României Mari”* debutează la Chişinău, în contextul celebrării a 100 de ani de la Unirea Basarabiei cu România. Prin intermediul acestei expoziţii, Muzeul Naţional Cotroceni evidenţiază rolul Familiei Regale a României în desăvârşirea unităţii naţionale a statului român.

Pe lângă fotografii care îi înfăţişează pe Regele Ferdinand şi Regina Maria pe frontul Marelui Război, publicul va putea vedea şi imagini inedite, din patrimoniul MNC, surprinse la întoarcerea suveranilor în Bucureşti, în perioada tratativelor de pace sau la ceremonia de încoronare de la Alba Iulia din 1922.

Expoziţia va fi deschisă publicului în perioada 23 martie – 14 aprilie 2018, în incinta Muzeului Naţional de Istorie a Moldovei. Vizitatorii vor descoperi cu această ocazie şi bogatele colecţii ale Muzeului Naţional de Istorie a Moldovei.

Sergiu VLASÎ

■

H.P. Lovecraft, „Azathoth”

*Howard Phillips Lovecraft (1890-1937) este recunoscut drept unul dintre cei mai influenţi prozatori americani. Ficţiunile sale ce se înscriu în genurile fantastic şi horror au inspirat personalităţi precum Jorge Luis Borges, Ray Bradbury, Stephen King, Michel Houellebecq, artistul plastic H.R. Giger şi scenaristul Dan O’Bannon (*Alien*). Prozele acestui autor de mare talent, pe care Jean Cocteau le-a calificat ca „net superioare celor ale lui Edgar Poe”, îşi au ca temă comună sentimentul de*

de

Marcel Gherman

groază în faţa imensităţii universului. Astăzi creaţia lovecraftiană este descoperită şi apreciată de o nouă generaţie de cititori şi a devenit o sursă de inspiraţie pentru reprezentanţii curentului literar New Weird. Schiţa ***Azathoth*** *poartă numele unui zeu din aşa-numita mitologie Cthulhu, imaginată de Lovecraft, şi constituie un fragment dintr-un roman neterminat.*

Într-un ev când lumea îmbătrânise şi puterea de a se minuna părăsise minţile oamenilor, când oraşe cenuşii îşi înălţau spre un cer înnegrit de fum turnuri uriaşe, sinistre şi urâte, în a căror umbră nimeni nu ajungea să mai viseze soarele sau luncile înflorite ale primăverii, când ştiinţa învăţată lipsise pământul de mantia frumuseţii, iar poeţii nu mai cântau decât fantome strâmbe văzute cu ochi înceţoşaţi îndreptaţi spre interior, atunci când toate acestea au avut a se săvârşi şi speranţele copilăreşti au ajuns pierdute pe veci, a fost un om care a călătorit dincolo de viaţă, într-un periplu spre spaţiile unde s-au risipit visele lumii.

Nu se cunosc prea multe lucruri despre numele şi originea acelui om, fiindcă ele aparţin doar lumii celor aflaţi în stare de veghe, însă se spune că ambele erau obscure. Este suficient să se ştie că a trăit într-o urbe cu ziduri înalte, unde domnea o penumbră sterilă, şi că trudea toată ziua în întuneric şi învălmăşeală, iar apoi se întorcea seara acasă, într-o odaie a cărei unică fereastră nu se deschidea spre câmpii şi crânguri, ci spre o curte sumbră de unde alte geamuri îl priveau în disperarea lor mută. Prin acea deschizătură, putea zări doar ziduri şi ferestre, în afară de clipele când se apleca dincolo de pervaz şi îşi aţintea ochii în sus, spre stelele mărunte ce se perindau pe firmament. Şi pentru că o imagine cu ziduri şi ferestre îl aduce curând la nebunie pe unul care visează şi citeşte mult, locatarul acelei încăperi şi-a făcut un obicei să privească noapte de noapte cerul, ca să prindă frânturi din lucrurile ce se ascund dincolo de lumea stării de veghe şi de cenuşiul oraşelor înalte. Peste ani, a ajuns să cheme pe nume stelele ce navigau încet pe bolta cerului şi să le urmărească în fanteziile sale, atunci când, spre dezamăgirea sa, ele dispăreau din vedere, până în clipele mult aşteptate în care i se dezvăluiau panorame secrete a căror existenţă nu putea fi bănuită de niciun profan. Iar într-o noapte s-a deschis o trecere abisală şi cerul împovărat de vise a coborât până la geamul observatorului solitar, pentru a se amesteca cu aerul stătut al odăii şi a-l face pe acel ins parte la miracolul de neînchipuit.

În încăpere năvăliră curenţi sălbatici de miez-de-noapte violet scânteind cu pulbere de aur, vârtejuri de foc ţâşnite din spaţiile de dincolo de ultima frontieră şi impregnate de parfumuri din alte tărâmuri. Camera fu inundată de valuri înspumate, străluminate de sori pe care ochiul omenesc nu-i va contempla niciodată şi în ale căror ape învolburate înoată delfini ciudaţi şi nimfe de mare ivite din adâncuri de nepătruns. O linişte neţărmurită se înstăpâni în jurul visătorului şi forţele misterioase îi mânară spiritul departe, lăsând neatins trupul lui amorţit rezemat de geam. Şi pe durata unor zile imposibil de numărat în calendarele omeneşti, mareele sferelor îndepărtate l-au purtat uşor spre visele râvnite de el, acele vise pierdute altădată de oameni. În cursul multor cicluri temporale, valurile blânde l-au lăsat să doarmă pe un ţărm înflorit suspendat într-un răsărit perpetuu, un ţărm verde îmbibat de parfumurile lotuşilor şi luminat de cameliile purpurii ale stelelor.

* * *

Clark Ashton Smith, „Din criptele memoriei”

Clark Ashton Smith (1893-1961) – poet şi prozator american, supranumit „ultimul mare scriitor romantic”. A fost unul dintre membrii fondatori ai grupării literare conduse de H.P. Lovecraft şi a alcătuit, alături de Lovecraft şi Robert E. Howard, triada celor mai valoroşi reprezentanţi ai aşa-numitei proze pulp, o literatură de foileton ce a proliferat în Statele Unite în prima jumătate a secolului XX. Situate la interferenţa dintre fantastic, horror şi fantasy, ficţiunile lui Clark Ashton Smith au ridicat genurile respective spre un nivel superior de exigenţă. Ele se disting prin complexitatea intrigilor, prin originalitatea subiectelor şi prin calitatea stilului. Iar, conform opiniei unor critici, talentul său poetic îl depăşeşte pe cel de prozator. La fel ca şi creaţia lui H.P. Lovecraft, scrierile lui Clark Ashton Smith reprezintă o încercare de a transcende legile naturii, văzute ca origine a suferinţei umane, prin puterea imaginaţiei.

Într-o epocă îndepărtată din care s-au perindat eoni fără de număr, ale cărei lumi miraculoase s-au prăbuşit şi din ai căror sori gigantici astăzi s-au ales doar umbre, am sălăşluit pe o stea al cărei traseu, deviat de la căile măreţe, fără de întoarcere, ale cerurilor din trecut, se apropia de pe atunci de marginea abisului, unde, după cum au prezis astronomii, ciclurile sale imemoriale îşi vor fi aflat un sfârşit întunecat şi dezastruos.

Ah, şi cât de ciudat era acel astru uitat în vârtejurile spaţiului, mult mai ciudat decât orice vis al visătorilor de azi sau decât orice viziune ce s-a înălţat vreodată din minţile vizionarilor care au evocat trecutul sideral! Acolo, pe parcursul unor cicluri de istorie care au lăsat

H.P. Lovecraft

Clark Ashton Smith

în urmă mormane de anale înscrise cu litere de bronz şi imposibil de clasificat, morţii au ajuns să-i depăşească infinit la număr pe cei în viaţă. Clădite dintr-o piatră ce ar fi fost distrusă doar în furnalele sorilor, oraşele lor se înălţau alături de urbele celor vii precum metropolele prodigioase ale titanilor, cu ziduri ce aruncau umbre peste satele învecinate. Şi peste toate trona bolta funebră a cerului negru, un dom al tenebrelor infinite, pe care soarele sinistru, suspendat asemenea unui enorm felinar, nu reuşea să-l lumineze, retrăgându-şi flăcările din faţa sorţii inevitabile, o rază rătăcită şi disperată ieşită dintr-un orizont înnegurat, ce aluneca peste peisajele nemărginite ale tărâmului vizionar.

Am fost un neam sumbru, discret, multpătimit, noi, cei care ne-am dus vieţile sub cerul crepusculului etern, străpuns de necropole şi obeliscuri ale trecutului. În sângele nostru se păstra răceala nopţilor antice ale timpului, iar pulsul ne era marcat de presimţiri fantomatice şi de încetineala lui Lethe. Peste curţile şi câmpurile noastre, precum nişte vampiri nevăzuţi furişându-se din mausolee, se înălţau şi pluteau orele întunecate, pe ale căror aripi prindea fiinţă o langoare malefică, plăsmuită din durerea tainică şi disperarea veacurilor irosite. Simţeam apăsarea grea a cerului însuşi şi respiram sub el ca într-un cavou, pecetluit întru vecie de stagnare, stricăciune şi degradare lentă, şi de bezna pe care o străbat doar viermii colcăitori.

Noi am trăit vag şi am iubit precum în vise – acele vise mistice înceţoşate, ce rămân suspendate la limita somnului insondabil. Pentru femeile noastre, cu frumuseţea lor spectrală, nutream aceeaşi dorinţă pe care o pot avea morţii pentru crinii fantomatici de pe câmpiile din Hades. Ne iroseam zilele cutreierând ruinele oraşelor străvechi, ale căror palate din cupru incrustat şi ale căror străzi ce traversau rânduri de obeliscuri modelate din aur se arătau mohorâte şi înspăimântătoare în lumina moartă sau rămâneau pentru totdeauna scufundate în mări de penumbră, oraşe ale căror enorme sanctuare de fier păstraseră senzaţia misterului şi spaimei primordiale, din care simulacrele zeilor uitaţi de secole priveau cu ochi ficşi spre cerurile lipsite de speranţă şi vedeau noaptea de apoi, neantul de pe urmă. Ne îngrijeam în neştire grădinile, ale căror crini cenuşii ascundeau un parfum necromantic ce avea puterea să evoce spiritele strămoşilor şi vise spectrale din trecut. Ori, rătăcind prin întinderile de cenuşă ale unei toamne fără sfârşit, căutam florile rare ale nemuririi, cu frunzele lor negre şi petalele spălăcite, ce înfloreau sub sălciile al căror frunziş veşted le ascundea precum un văl sau care răsăreau spălate de roua dulce, încărcată de licoarea nepenthe, alături de curgerea tăcută a apelor Acheronului.

Şi, rând pe rând, ne-am aflat sfârşitul şi praful timpului ne-a acoperit. Am cunoscut anii trăiţi ca o perindare de umbre şi moartea însăşi ca o trecere a amurgului în noapte.

Traducere din limba engleză
de **Marcel GHERMAN**

▣

Raft „Contrafort”

Mircea V. Ciobanu, ***Căderile în realitate ale criticului*** (eseuri, cronici literare). Editura Junimea, 2018

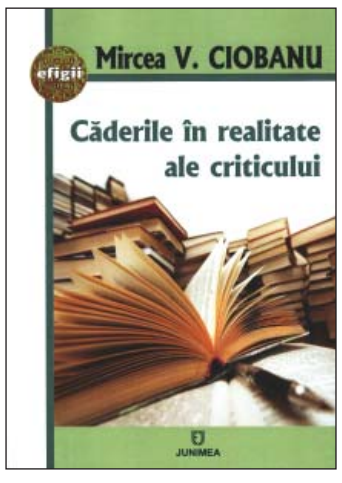

Mircea V. Ciobanu ne propune un nou volum de eseuri şi cronici de carte, care-i pune în valoare „senzorii” de cititor exigent şi subtil cunoscător de tehnici literare, disponibilitatea pentru sinteze critice, spiritul polemic, inapetenţa pentru convenţii şi aranjamente în numele unei pretinse armonii dintre autor şi critic, făcută să menajeze orgolii şi să sacrifice judecata de valoare. Aşadar, „căderea în realitate”, dezvrăjirea actului critic, despărţirea de iluzii a unui scriitor care citeşte cărţile altora doar pentru a şi le scrie pe ale sale mai bine.

* * *

„MVC îşi execută zâmbind victimele. O face cu o graţie de torero, cu un ochi aţintit spre public, fiindcă aşa cer uzanţele. Dar în fond îi e cam în cot de ce crede acesta – criticul îşi va sfârşi spectacolul după propriile pravile. Sigur, toţi aplaudă frenetic scena, sângele literar provoacă extazul tuturor. Când însă vine momentul ca cineva să urce el însuşi, cu gulerul tăiat, sus, cheful îi piere fulgerător şi exegetul nu i se mai pare chiar atât de minunat.” *(Eugen Lungu)*

Ana DRUŢĂ

▣

Drum cu obstacole până la înălțimea libertății: „Hawaii”

Fără ecouri de amploare în critica de specialitate după trei luni de la premieră, **Hawaii**, filmul din 2017 în regia lui Jesús del Cerro, nu e, totuşi, o apariţie neglijabilă în cinematografia românească de azi. Cunoscut publicului din România în special pentru unele succese de televiziune precum serialul *Cu un pas înainte* şi comedia de

de
Vasile Gribincea

Crăciun *Ho Ho Ho*, cineastul spaniol propune de această dată o revizitare a regimului ceauşist în faza lui crepusculară. Thriller bine infuzat cu umor, memorabil şi datorită unei idile consternante, **Hawaii** – nelipsit de o tentă comercială (care nu degradează în kitsch) – are o compoziţie construită inteligent. Sinuoasă ca o serpentină şi cu tot mai puţine „momente de respiro”, povestea pare compusă doar din secvenţe care contribuie precis la avansarea naraţiunii. De unde şi ritmul alert în care trec cele 116 minute ale filmului.

Titrele iniţiale indică timpul acţiunii (iarna lui ’88) şi menţionează deconectările frecvente ale energiei electrice, precum şi cozile interminabile care creşteau în faţa magazinelor alimentare. Aceste repere de tristă – şi încă vie... – amintire dau tonul reconstituirii fidele, conturate pe tot parcursul filmului. E o fidelitate care nu se reduce la rigoarea documentară (cenuşiul Bucureştiului, clişeele din conversaţii, atributele atotprezente ale partidului); retrospectiva emoţionează şi convinge mai cu seamă prin naturaleţea personajelor şi prin prospeţimea unor tuşe ironice.

Dispersarea şi disperarea tipice unei societăţi opresate se regăsesc din plin în familia protagonistului. Tatăl, Vasile Florescu (Constantin Cojocaru), a fost condamnat după ce încercase, împreună cu cei doi fraţi ai lui, să fugă din România într-un balon cu aer cald (unul dintre fraţi a murit, celălalt a fost dat dispărut); acum, Florescu „rezistă” discret, cu amărăciune, ascultă Radio Europa Liberă şi nu speră că va ajunge să trăiască într-o nouă democraţie. Viorica (Rodica Lazăr), sora personajului principal, croitoreasă la un combinat industrial, e resemnată cu viaţa în comunism şi trăieşte într-o teamă generală, continuă. Starea femeii se datorează şi soţului (Gheorghe Ifrim) grosolan, cu o carieră în partid şi care îi toarnă la Securitate până şi pe membrii propriei familii.

Filmul lui Jesús del Cerro ne propune o revizitare a regimului ceauşist în faza lui crepusculară

Personajul principal, Andrei Florescu (Dragoş Bucur), e un tânăr taximetrist blând şi impetuos. Îşi face apariţia cu spatele în prima scenă a filmului, încercând să se asigure că nu e observat de nimeni, noaptea, la marginea unei străzi destul de slab iluminate. O ipostază emblematică, de vreme ce anticipează întreaga evoluţie a protagonistului. În primul rând, toate deciziile importante ale lui Florescu presupun maximă precauţie şi îl fac, în cele din urmă, să acţioneze clandestin. Apoi, Andrei, care se dovedeşte personajul cel mai deschis

şi sensibil la problemele celorlalţi, are tendinţa de a „întoarce spatele” realităţii imediate. La început, mai curând simbolic – ascultând (nu doar de unul singur) muzică în vogă de peste Cortina de Fier, făcând schimb de produse alimentare şi bunuri greu de obţinut altfel. (În timp ce vecinii stau în rând să ia câte o bucată de carne dintr-un porc adus de Andrei, Viorica îi spune fratelui său: „Vin din ce în ce mai mulţi oameni, ai grijă să nu te prindă!”; răspunsul rezumă atitudinea personajului principal faţă de el însuşi – o încredere care, zdruncinată ulterior din ce în ce mai tare, totuşi nu-l va părăsi: „Pe mine? Niciodată.”) Dezacordul profund al lui Florescu faţă de România în care trăieşte se concretizează pe deplin atunci când personajul încearcă – mai întâi legal, apoi ilegal – să părăsească ţara.

Plecarea peste hotare devine *brusc* o eventualitate clară şi apropiată. În centrul capitalei, un client necunoscut îi transmite lui Andrei „un mesaj de la Petruş Florescu” (anume cruciuliţa de aur a unchiului dispărut). Având promisiunea enigmatică a unor informaţii valoroase, fiul şi tatăl vin, a doua zi, la adresa indicată. Într-un Citroën argintiu, fără seamăn pe străzile bucureştene, aceştia ajung – după un drum care părea să se-ncheie nefericit – la Ambasada SUA. Întâlnirea cu ambasadorul se consumă într-o scenă simili-hollywoodiană, din care nu uităm bucuria genuină cu care domnii Florescu beau „cafea adevărată” şi „cola adevărată”, dar mai ales din care reţinem vestea ce declanşează intriga filmului. Petruş Florescu a murit şi a lăsat prin testament familiei sale din România ferma *Liberty* (greu de găsit un nume atât de sugestiv şi explicit în acelaşi timp...!), estimată la 3 milioane de dolari. Odată revendicată, moştenirea ar intra în posesia statului român. *Oficial, cei de la Ambasadă, care n-ar vrea ca proprietatea să revină partidului, nu pot ajuta familia Florescu.* „Şi neoficial?” Moştenitorii au la dispoziţie 3 luni ca să revendice proprietatea la o altă ambasadă americană.

Andrei îşi asumă acest risc, fără sprijinul unanim al familiei. La ghişeul unde depune actele pentru obţinerea paşaportului, îi împrumută 25 de lei unei tinere femei care se află acolo (aparent) din acelaşi motiv. Rămân în legătură şi Florescu se îndrăgosteşte de ea, Ioana Bălan (Cristina Flutur), instructoare de înot. Pe cât de tandru şi jovial e Andrei, peatât de distantă se-arată la-nceput Ioana: zâmbeşte ambiguu, menţine o poziţie defensivă (mâinile încleştate) şi vorbeşte puţin. (Postură în care – ca în întregul rol, de altfel – actriţa excelează. De amintit că şi Alina din *După dealuri* în regia lui Cristian Mungiu, rol pentru care Cristina Flutur a fost premiată la Cannes, e un personaj care se distinge prin elocvenţa tăcerii.) Idila avansează fără certitudinea reciprocităţii. Andrei are încredere „oarbă” în Ioana şi încearcă să compenseze lipsa de afecţiune care a marcat trecutul prietenei sale. De o intensitate aparte e scena în care cei doi patinează, se sărută prima oară şi Andrei îi mărturiseşte Ioanei de ce vrea să plece, îndemnând-o să vină cu el. Faptul că în aceste momente personajele stau pe un lac îngheţat – loc fragil, gata oricând să cedeze – e cât se poate de semnificativ.

Spectatorul află mult înaintea personajului principal că Ioana lucrează pentru Securitate şi se ocupă de dosarul lui Andrei. Pe lângă faptul că oferă o imagine percutantă a Securităţi ca forţă care poate acţiona „pe nesimţite”, de unde nu te-ai aştepta (*Vieţile altora*, filmul din 2006 în regia lui Florian Henckel von Donnesmark, e un bun termen de comparaţie pe segmentul respectiv), această linie de subiect arată cum o categorie specială de victime ale regimului opresiv sunt chiar cei care lucrează pentru el. Scarlat (Andi Vasluianu), şeful Ioanei, trece cu o viteză stupefiantă de la tonul oficial la unul dominator-intim. Nevrând să cedeze avansurilor, Ioana ajunge să fie violată în baie (una dintre cele mai pătrunzătoare scene din **Hawaii**, inclusiv datorită imaginii din oglindă).

Nevoia – deopotrivă extremă şi legitimă – de libertate rămâne principalul resort al acţiunilor protagonistului, chiar şi după ce Andrei a fost pe punctul de a-şi pierde viaţa. O nevoie care eclipsează teama şi probabilitatea enormă de a pierde totul, o nevoie care, spre final, stă la baza episodului unei solidarizări nesperate şi salvatoare.

Antologică este şi imaginea balonului cu aer cald la înălţime, cu portretul lui Ceauşescu şi emblema partidului, în care poliţiştii, aflaţi în misiune, nu pot trage – simbol inegalabil pentru contradicţiile interne ale unui regim de extremă care favorizează autodistrugerea sistemului.

Dincolo de neliniște, relaţii duplicitare, violenţă, deziluzii, **Hawaii** rămâne mai ales o dezarmantă şi sinceră lecţie de optimism.

„Hawaii”, 2017. Regie Jesús del Cerro. Cu Dragoş Bucur, Andi Vasluianu, Rodica Lazăr, Cristina Flutur.

■

Raft „Contrafort”

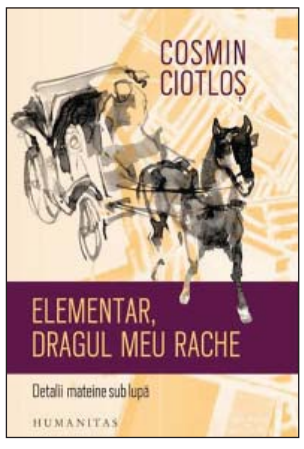

Cosmin Ciotloş, ***Elementar, dragul meu Rache. Detalii mateine sub lupă***, Editura Humanitas, 2017

Un debut în exegeza literară, consacrat anatomiei operei unui autor canonic dar şi oarecum exotic, nu este tocmai un fenomen frecvent în literatura română. Cosmin Ciotloş adaugă curajului de cercetător pasiunea cititorului de urme, plăcerea combinării reperelor, pe seama cărora „tricotează” interpretări inedite.

* * *

„Fiecare are un Mateiu Caragiale al său. Al lui Cosmin Ciotloş e format din detalii puse sub lupă. Mărite astfel, fraze, nume, întâmplări mărunte, trecute îndeobşte cu vederea, îşi dezvăluie sensuri şi implicaţii neaşteptate. De altminteri, titlul, *Elementar, dragul meu Rache*, trimite la celebra formulă pe care Sherlock Holmes i-o spune doctorului Watson. Cartea este aşezată sub figura tutelară a detectivului matein din *Sub pecetea tainei*, Conu Rache, dar şi adresată ludic acestui personaj, cu care autorul pare că vrea să se ia la întrecere.

Proaspete şi în acelaşi timp sprijinite de o cultură literară solidă, teoriile critice ale lui Cosmin Ciotloş (maniacal atent, la fel ca autorul de care se ocupă şi de la care se contaminează) sunt ca paginile de sfârşit ale unui roman poliţist: detectivul reia lucrurile ştiute de toată lumea şi le luminează în aşa fel încât să reiasă mai mult şi altceva din ele. Desigur, sub acest joc se vădeşte o pasiune nedisimulată a criticului pentru literatura de vârf, din care face parte şi opera mateină.

Un debut care, nu mă îndoiesc, va fi urmat de alte cărţi la fel de pline de surprize.” (*Ioana Pârvulescu*)

Ana DRUŢĂ

■

Lucia Juncu și funcția nouă

de
Vladimir Bulat

Intuiesc că ne aflăm într-o perioadă de mișcări tectonice de proporții, iar *canonul artei,* articulat în comunism, de-abia acum se epuizează, se subțiază și își pierde acuitatea. În materie de organizare a breslei creatorilor – aproape nimic nu s-a schimbat: aceleași uniuni de creație, același statutut după care se ghidează acestea, aceeași bază materială; nimic nou, nimic radical diferit. Nimic care să te surprindă. Noutatea absolută este, din fericire, schimbarea generațiilor, libertatea opțiunilor de a face parte sau nu din aceste uniuni, capacitatea de a călători, de a face studii oriunde pe glob.

Nu mi-aș fi putut imagina ca anume sistemul artistic să fie cel mai greoi și cel mai nereceptiv la schimbări, la transformări. Uniunea Artiștilor Plastici, în speță, este în continuare un „leviathan" urâcios, îmbătrânit și incorigibil. De aproape trei decenii mecanismul acesta nu a creat nicio sală de expoziții, nu a pus la cale nicio bursă pentru tineri, nu a inventat un sistem de premii specifice, nu a dat naștere unei case de creație. Nimic. Care ar fi atunci elementele de seducție pentru tineri, ce i-ar îndritui pe aceștia să acceadă în rândurile UAP? De ce un june artist de azi s-ar face membru al UAP? E adevărat și contrariul. De ce un membru deja titular și-ar perpetua acest statut? Dacă nu are un atelier, nu participă la expozițiile breslei și nu are acces cu o *personală* în Sala de expoziții „Constantin Brâncuși" – ce rațiune l-ar motiva să țină la calitatea de membru?

Există privilegii? Cred că meritele pretinse și privilegiile stimulează neprincipialitatea și concurența extraartistică.

Cu gândurile la cele de mai sus, m-am concentrat pe analiza creației unei artiste pe cât de discrete, pe atât de talentate, pentru că tipul ei de discurs plastic aparține deja unei realități diferite de cea promovată de vechile structuri instituționale amintite mai sus: Lucia Juncu (n. 1965, Meleșeni, Călărași) – și cei aidoma ei – construiește o nouă realitate artistică, abstrasă oricărui suport oficial osificat și corupt (ministere, UAP, instituții de învățământ etc.).

Am cunoscut-o pe pictoriță cu ani în urmă, în contextul unei expoziții anuale organizate de Centrul Soros pentru Artă Contemporană din Chișinău (1998), și am simțit că instalația pe care o făcuse – nu era neapărat izvorâtă din plămada ei conceptuală. Că era ceva forțat, la care a consimțit. Apoi încă o instalație, în aer liber (2002), apoi i-am pierdut urma. Regăsindu-o, mi-am dat seama că nu mai era omul care aparținea unui sistem, ci trăda mai degrabă o profundă *înnoire interioară*, o transformare care nu mai credea decât în virtuțile picturii, în inepuizabila forță de seducție a acesteia. Lucia Juncu câștigase pariul cu sine însăși,

Pictorița reușește să „oprească clipa" frăgezimii umane, să o toarne în chipuri de neuitat, inocente, zâmbitoare, mereu binedispuse

iar singura rațiune de a fi se arăta anume acest mediu de expresie, pe cât de vechi, pe atât de nou și proaspăt în curtea oricui o invită să se desfășoare. Spun curte și nu atelier, căci ponderea inspirației i-o oferă Luciei Juncu munca la *plein-air*, în mijlocul naturii. O urmăresc de câțiva ani, i-am văzut expozițiile, analizez reluarea anumitor teme, subiecte, motive. Îi plac în special portretele de copii, de fetițe, pe care le lucrează în pastel, ulei și acuarelă. Reușește să „oprească clipa" frăgezimii umane, să o toarne în chipuri de neuitat, inocente, zâmbitoare, mereu binedispuse. Artista forjează imaginea tinereții, o îmbălsămează în lucrări în care timpul staționează. Dar cred că atemporalitatea e și mai prezentă în piesaje, în aranjamentele de obiecte, naturi statice dintre cele mai umile, și cele mai la îndemână. Acestea toate se așază unele lângă altele de-o manieră atât de firească, încât îmi amintesc de aceste cuvinte scrise de Ernesto Sábato: „Omul se simte atât de legat de ceea ce se află în preajma lui, încât în cele din urmă preferă să îndure imperfecțiunea și durerea pricinuită de josnicia lumii, decât să anuleze fantasmagoria printr-un act de voință proprie" (*Tunelul*). Caracterul intimist, nepretențios, neostentativ și saturat de culoare al naturilor statice se întipărește pentru multă vreme pe retina ochilor. Pentru că e un altoi de compoziție bine chibzuită și un *aranjament* impus de logica internă a acesteia; o negociere a artistului cu energiile care se nasc în vintrele imaginii. Cine consideră că artistul este stăpânul absolut a ceea ce creează se minte singur, cum și artistul care se crede un mag autarh pică în capcana orgoliului nemăsurat. Orice act artistic are o doză de neprevăzut, de nebănuit, de descoperit... Nu se poate altfel.

Lucia Juncu este un bun exemplu al ilustrării felului în care creația liberă, neînregimentată, neconstrânsă, necondiționată și mânată de bucurie își creează propriul teren de întâlnire cu publicul, cu colegii de breaslă, în care miza majoră este chiar actul viu al dialogului, al interlocuției cu Dumnezeu, cu semenii, cu pictura, cu incomensurabilitatea culorilor, cu universul.

În februarie curent artista a deschis expoziția „Anotimpul culorii" la galeria „U Art", din București.

februarie 2018

■

Clădirea în care Zemstva din Bălți a luat hotărârea de a cere unirea Basarabiei cu România – din Albumul „Basarabia în Actul Marii Uniri de la 1918"

Supraviețuirea prin cultură la Porțile Orientului

La cumpăna dintre milenii, sub conducerea Denisei Comănescu (demers continuat ulterior de Bogdan Alexandru Stănescu), Editura Polirom lansa poate una dintre cele mai ambiţioase şi valoroase colecţii de literatură străină contemporană din spaţiul cultural românesc –

de

Răzvan Mihai Năstase

Biblioteca Polirom. Sute de titluri au apărut necontenit de atunci încoace şi astfel au văzut lumina tiparului în româneşte volumele unor autori precum Salman Rushdie, Thomas Pynchon, Philip Roth, Haruki Murakami, Arturo Pérez-Reverte, Chuck Palahniuk, Günter Grass, Mika Waltari, Saul Bellow, David Lodge, P.G. Wodehouse, Don DeLillo. Într-un efort de a readuce în atenţia cititorilor anumite cărţi care, la vremea lor, au întrunit aprecierile unanime ale criticilor şi publicului, a apărut TOP10+, o colecţie numai bună de (şi prietenoasă cu) buzunar(ul). Mulţumită acestei colecţii l-am reîntâlnit pe Amin Maalouf, un fascinant stilist şi povestaş pe care îl descoperisem cu mai bine de zece ani în urmă, dar care ar merita oricând recitit, mai ales în lumina recentelor încleştări culturale, politice şi sociale dintre un Vest avansat, progresist, democratic, şi-un Orient încărcat în acelaşi timp de savoare şi cruzime.

Personajul Amin Maalouf este extrem de fascinant. Născut în Liban, vorbitor nativ de arabă, Amin Maalouf emigrează şi se stabileşte definitiv în Franţa la 27 de ani, în 1976. Zece ani mai târziu debutează în franceză cu romanul *Leon Africanul*. În 1993, aflat deja la al cincilea volum publicat, primeşte Premiul Goncourt pentru *Stânca lui Tanios*. De atunci a mai publicat doar două volume, *Scările Levantului* (1996) şi *Periplul lui Baldassare* (2000). În 2011, după decesul lui Claude Lévi-Strauss este ales membru al Academiei Franceze în locul antropologului. Pe lângă romane, autorul francez publică articole, eseuri, studii, librete de operă.

Cronologic vorbind, **Samarkand** este cel de-al doilea roman publicat de Amin Maalouf, în 1988. Figura centrală a cărţii este poetul (dar şi matematician, filozof, astronom) persan Omar Khayyam, faimos mai cu seamă pentru suita de catrene cunoscute publicului larg sub numele de *Rubaiate*. Pornind de la premisa detectivist-culturală a descoperirii unui manuscris misterios care a traversat aproape opt veacuri şi care ar cuprinde grafia şi desenele originale ale autorului, Amin Maalouf construieşte un roman extrem de complex, cu numeroase faţete. Prima jumătate a cărţii pare a curge molcom, după tiparul clasic al naraţiunilor cu cadru, în cazul de faţă precursorul evident fiind *O mie şi una de nopţi*. Numai că autorul schimbă pe parcurs regulile jocului, iar ceea ce la început părea o biografie neromanţată a lui Omar Khayyam se preschimbă într-o veritabilă lecţie de istorie.

Surprinzătoare este şi vocea naratorială, detaşată total, omniscientă şi obiectivă, inserând uneori în poveste anticipări stranii şi racursiuri epice. Momente de încleştare sau de tandreţe, lovituri de stat care se petrec pe teritoriul Asiei Centrale ştiut cândva sub numele de Transoxiania, toate sunt relatate cu infinită detaşare de un narator tolerant şi empatic, care-şi înţelege toate personajele, le priveşte obiectiv şi evită aproape cu obstinaţie etichetări facile. Personajele unor întâmplări adeseori sângeroase sau violente, cum sunt Nizam al-Mulk, Hasan Sabbah, ori Terken Hatun, temuta soţie a lui Malik Shah – toţi protagonişti istorici reali –, nu sunt nici buni, nici răi, ci doar acţionează din convingere, din inerţie, din felurite pricini cât se poate de întemeiate. Istoria, cum bine ştim, e scrisă de învingători, iar împărţirea în buni şi răi, personaje malefice sau dimpotrivă, luminoase, se face exclusiv prin filtrul secolelor următoare. Amin Maalouf reuşeşte însă performanţa extraordinară de a ţine lecţii de istorie fără parti-prisuri, redând unor figuri istorice umanitatea şi firescul. Iată, de pildă, un dialog între Omar Khayyam şi prietenul său Hasan Sabbah: „— Voi, sunniţii, credeţi că Mahomed a murit fără a-şi desemna moştenitorul, că i-a lăsat pe musulmani de izbeliște şi că, atunci, aceştia s-au lăsat conduşi de cel mai puternic sau de cel mai dibaci. E absurd. Noi credem că Trimisul lui Dumnezeu a numit un succesor, un păstrător al secretelor sale: imamul Ali, ginerele, vărul, aproape fratele său. La rându-i, Ali şi-a desemnat un succesor. Linia imamilor legitimi s-a perpetuat astfel, şi, prin mijlocirea lor, s-a transmis dovada mesajului lui Mahomed şi a existenţei Dumnezeului unic. — În tot ceea ce spui, nu văd prin ce te deosebeşti de ceilalţi şiiţi. — Diferenţa e mare între credinţa mea şi aceea a părinţilor mei. Aceştia m-au învăţat întotdeauna că ar trebui să îndurăm răbdători stăpânirea duşmanilor noştri, aşteptând să revină imamul ascuns, care va aduce pe pământ domnia dreptăţii şi îi va răsplăti pe adevăraţii credincioşi. Propria mea credinţă este că trebuie să acţionăm de pe-acum, să pregătim, prin toate mijloacele, venirea imamului nostru în acest ţinut. Eu sunt Înaintemergătorul, cel care netezeşte pământul pentru ca acesta să fie gata să-l primească pe imamul Timpului. Nu ştii tu oare că Profetul a vorbit despre mine?”

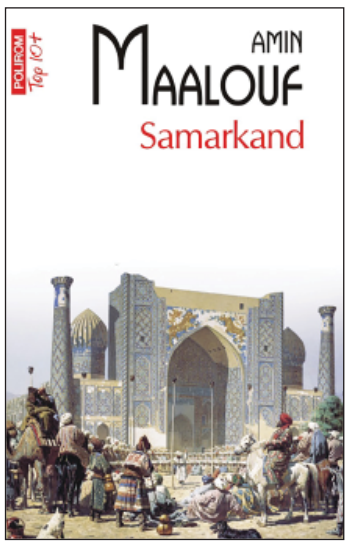

Hasan Sabbah avea să întemeieze ulterior temuta sectă a Asasinilor, coordonată din fortăreaţa de necucerit a Alamutului, înflăcărând minţile a numeroşi ismailiţi gata oricând să moară pentru cauza demnă a unui trimis al Domnului. Mecanismele de preluare a puterii de către o minoritate agilă şi violentă împotriva unui stat greoi, corupt şi birocratic sunt descrise cu infinită minuţie de Amin Maalouf. Reflexia lor perfectă, peste veacuri, se poate vedea în contextul geopolitic contemporan, iar teza autorului francez e că fără a-ţi cunoaşte, înţelege şi mai cu seamă fără a accepta trecutul vei rescrie aceleaşi file de istorie, ca într-un soi de zi a cârtiţei întinsă peste secole.

Una dintre marile surprize narative este că relatarea biografică despre Omar Khayyam şi cei contemporani lui se încheie cu moartea liniştită a poetului. Doar că-n loc de final, momentul se petrece la jumătatea cărţii. Cea de-a doua parte din **Samarkand** începe la sfârşitul secolului al XIX-lea şi continuă până după descrierea Revoluţiei Constituţionale din Persia (1909-1911). De data aceasta naraţiunea e la persoana I, iar protagonist este Benjamin O. Lesage, un tânăr şi idealist american, care traversează Atlanticul şi călătoreşte prin Turcia şi Iran în căutarea manuscrisului rubaiatelor, care a supravieţuit miraculos peste secole. Lumea şi frământările politice din Persia sfârşitului de secol al XIX-lea aduce izbitor cu universul explorat în prima parte a cărţii. În plus, cititorul poate găsi mari delicii în a trasa paralele între realităţile îndepărtatei Persii şi contemporaneitate. Teme precum conflictul dintre tradiţie şi modernitate, importanţa pe care ar trebui s-o joace religia în viaţa cetăţii, imigraţia, imixtiunea străinilor în politicile interne ale altor state, sferele de influenţă care se schimbă constant, toate acestea sunt prezente în cartea lui Amin Maalouf şi aduc izbitor cu realităţi imediate ale agendei globale a vremurilor noastre.

Ritmul naraţiunii este inegal, autorul accelerând uneori relatarea evenimentelor, în vreme ce alteori acordă spaţii ample unor pasaje secundare, dar încărcate de simboluri sau pur şi simplu frumos relatate. De pildă, după ce protagonistul este bănuit de complicitate la asasinarea şahului Persiei, se refugiază timp de trei săptămâni în casa a trei femei singure, o mamă şi cele două fiice ale sale. Pentru a evita însă orice complicaţie amoroasă, mama recurge la un gest simbolic – aparent ridicol, dar deopotrivă înduioşător. „După ce păstră câteva momente de tăcere, se apucă, dintr-odată, sub ochii mei uluiţi, să-şi descheie copcile corsajului. Am roşit, mi-am întors privirea, dar mă trase spre ea. Umerii îi erau dezgoliţi, ca şi sânii. Prin cuvânt şi prin gest, mă invita să sug. Cele două fiice pufneau pe ascuns, dar chipul mamei exprima gravitatea sacrificiilor rituale. Aşezându-mi buzele, cu cea mai mare pudoare de pe lume, pe un sfârc, apoi pe celălalt, m-am supus. Ea se acoperi atunci, fără grabă, rostind pe tonul cel mai solemn: — Prin acest gest ai devenit fiul meu, ca şi cum te-ai fi născut din carnea mea. Apoi, întorcându-se către fiicele ei, care încetaseră să mai râdă, le aduse la cunoştinţă că, de-acum înainte, trebuia să se poarte cu mine ca şi cum le-aş fi fost frate.”

Unicitatea scriiturii lui Amin Maalouf stă tocmai în această fericită simbioză dintre spaţiul cultural francez, căruia a ajuns să-i aparţină întru totul, şi moştenirea stilistică arabă. Rezultatul este un text erudit şi elegant, dar în acelaşi timp foarte cald şi sensibil, violent pe alocuri, de un rafinament aproape derutant. **Samarkand** e ilustrarea perfectă a acestui melanj, iar tema supravieţuirii prin cultură şi cărţi e mai actuală decât oricând.

Amin Maalouf, ***Samarkand.*** Traducere din limba franceză şi note de Florin Sicoie. Editura Polirom, Iaşi, 2014, 400 p.

▣

Noi apariţii la Institutul Polonez din Bucureşti

Czesław Miłosz, ***Istoria literaturii polone.*** Traducere şi note de Constantin Geambaşu. Traducerea versurilor de Passionaria Stoicescu. Editura Ratio et Revelatio, Oradea, 2017

Istoria Poloniei şi a literaturii ei mi se pare nesăbuită şi plină de paradoxuri: un popor slav ai cărui scriitori s-au folosit pînă la Renaştere exclusiv de latină; un mare stat care timp de secole s-a opus germanilor, turcilor şi Moscovei, dar care, în urma folosirii abuzive a sistemului parlamentar, s-a dezmembrat la propriu, iar vecinii săi, cîndva slabi, l-au împărţit şi şters de pe harta Europei pentru o perioadă de peste o sută douăzeci de ani; un popor uimitor de vital care alunecă într-o letargie tîmpă, manifestîndu-şi virtuţile doar în împrejurări care ar strivi şi distruge orice altă comunitate umană; un gust rafinat care a creat o poezie comparabilă cu poezia Angliei elisabetane, combinat cu ironie şi agerime, dar ameninţat permanent de amorţeala beţiei şi de bîiguiala preoţilor; deprinderea toleranţei religioase şi politice, dobîndită în Republica multiconfesională şi multinaţională, condusă de un rege electiv, care apoi, în urma necazurilor colective, a cedat locul naţionalismului infirm, bolnăvicios; o ţară pentru a cărei loialitate s-au confruntat în a doua jumătate a secolului al XX-lea două puteri concurenţiale, Partidul Comunist şi Biserica Romano-Catolică. Acest haos al unor elemente aparent atît de incongruente, dar legate între ele printr-o logică proprie, poate conţine o anumită lecţie de importanţă universală. *(Czesław Miłosz)*

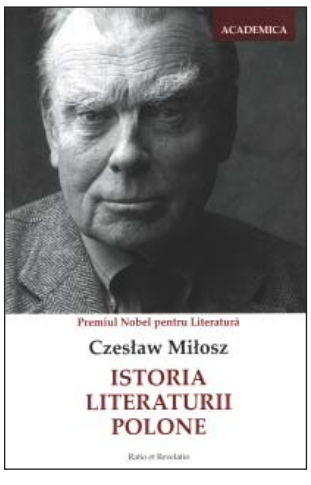

* * *

Lidia Ostałowska, ***Acuarele***. Traducere şi note de Cristina Godun. Editura Ratio et Revelatio, Oradea, 2017

Lidia Ostałowska, jurnalistă şi scriitoare poloneză, absolventă a Universităţii din Varşovia. Este cunoscută în Polonia pentru reportajele sale inspirate de probleme sociale spinoase şi incomode din viaţa minorităţilor naţionale şi etnice sau a tinerilor din zonele marginalizate ale societăţii, publicate în reviste poloneze de prestigiu. *Acuarele* este al doilea volum de reportaje care apare în limba română după *Ţiganul tot ţigan* (Editura ARC).

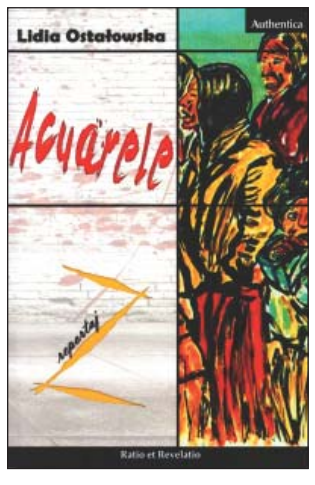

Acuarelele demonstrează cum se salvau deţinuţii de la moarte. Dina Babbit nu le picta ca să supravieţuiască, ci să trăiască. Şi nu o făcea dintr-un calcul rece: „Dacă pictez, n-o să mă omoare”. Oricum o puteau ucide. Îi portretiza pe ţigani pentru că asta i se cerea să facă. Cum ar fi putut fi altfel?! Când Mengele îi spunea: „Pictează-mi asta”, putea ea să-i răspundă: „Ba nu pictez. Eşti SS-man”.

▣

Wolfgang Herrndorf – Ce vară mișto!

de
Alexandru Tabac

N-ai spune că această carte e scrisă de un autor german, regăsești prea puțin din sobrietatea bine structurată și atât de proprie literaturii germane, fără a-i lipsi câtuși de puțin profunzimea aluziilor și adâncimea reflecțiilor. Uneori poți spune lucruri grave, de importanță majoră apelând pur și simplu, discret, prin ingenioase șiretlicuri ale scriiturii la vârsta copilăriei, la limbajul colocvial adolescentin și la un anumit tip de reprezentare și absorbție a realității. Iar impactul e cu atât mai mare cu cât replicile sunt atinse de o anumită candoare, încă nedefinită. Wolfgang Herrndorf, scriitor german, s-a născut în 1965, iar romanul său, apărut în 2010, a fost tradus și publicat în limba română în anul 2013. Nu a ieșit la o editură vizibilă sau la una din cele pe care le considerăm influente, fără a diminua astfel rolul editurilor mici (o ieșire din decor, *Ploile amare* a lui Alexandru Vlad nu a apărut nici la Humanitas, nici la Polirom, nici la Curtea Veche sau Univers, ci la o cochetă și valoroasă editură din Bistrița, și anume – Charmides), ci la Editura Allfa, puțin cunoscută publicului, fiind parte a unui proiect de promovare a literaturii sprijinit de TRADUKI.

Nu de puține ori suntem tentați să stabilim analogii pline de substanță, paralelisme dătătoare de sens, și atunci când spunem despre romanul **O vară mișto** că împrumută ceva din atmosfera cărții *De veghe în lanul de secară* o facem nu atât dintr-o judecată omagială la adresa textului în cauză, dintr-un impuls axiologic, cât pentru a exhiba propria noastră experiență de lectură. De aici derivă și nesinceritatea atitudinii critice și sentimentul incert că de fapt scrii despre tine și despre similaritățile pe care mintea ta le identifică, în definitiv însă e greu să suspenzi procesul ăsta relațional și ți-l asumi până la urmă cu toate neajunsurile.

Textul lui Herrndorf spune povestea eliberatoare a unui adolescent de paisprezece ani, povestea unei relații de familie complicate și amintirea unei „veri mișto”, marcate de peripeții palpitante și întâmplări haioase petrecute în timpul acelei escapade estivale. E totodată istoria unei construcții interioare, a unei maturizări pe cât de efervescentă în detalii, pe atât de dureroasă în opțiunile ei imediate. La prima vedere am putea identifica o doză de frivolitate, numai că substratul acestei aparente superficialități e unul mult mai profund și prin decojire ajungem la concomitența unor strigăte de disperare și de fericire. Povestea lui Maik Kligenberg pare relatată chiar de un adolescent de paisprezece ani, să cobori imaginar trei decenii și să reintri emoțional în mintea și trupul unui personaj, să revizitezi stări psihice difuze și să te lași locuit de intensitatea unor imagini panoramice, a unor peisaje selenare și apoi să le transferi ficțional asupra cititorului, iată dovada unei reușite literare. Iar translarea realității să o faci cu mijloacele de înțelegere și percepție ale unui adolescent, căci doar un copil ar spune despre un judecător că poartă *un poncho negru* și despre un coleg de clasă – *purta încălțări maronii, deformate, ce păreau niște șobolani morți.*

Poveste. Maik acceptă „invitația” prietenului său, Chiștoc (Andrei Chiciașov), un tip puțin mai mare cu o origine etnică neclară, ceva rusesc, ceva mongoloid și german totodată. Și pleacă împreună din Berlin spre Valahia cu o „Lada” furată pe care o conduce Chiștoc și pe care învață să o conducă la nevoie și Maik. Cu mențiunea că a merge în Valahia înseamnă a merge într-un loc foarte, foarte îndepărtat, la capătul pământului, un loc care nici nu există în realitate. (Sugestivă analogie!) Periplul lor presupune numeroase aventuri și incidente, e generat de deziluzii „amoroase”, de o inadaptabilitate specifică vârstei, Maik se simte cumva invizibil, gol pe dinăuntru, absent din realitate. Traversează Germania de-a lungul și de-a latul, merg pe autostrăzi, drumuri ocolitoare, pe câmpuri și prin locuri părăsite, contemplând frumusețile naturii, cunosc personaje marginale, ciudate, inadaptate, atemporale, dar totuși vii și cu sclipiri de inteligență rarisimă. O cunoaște pe Isa pe un munte de gunoi, îl cunoaște pe bătrânul Horst Frike, care le relatează acestora experiența de pe front și ecoul concluziilor sale – (*Mereu se spune că naziștii au fost monstruoși. Dar în comparație cu rușii erau căcat de muște. Și în cele din urmă cu asta neau și cucerit. Cu carne. Cu mitralierele n-ar fi reușit niciodată. Un Ivan și încă un Ivan și încă un Ivan. Mi se bătătorise pielea de doi centimetri la arătătorul drept. Uite.*) Ca apoi să decreteze filosofic – *Totul este fără sens. Chiar și iubirea.* Urmează un accident rutier, o internare, o evadare spectaculoasă, un proces și o întoarcere acasă. Maik va fi altul după această aventură, știe că a acceptat provocarea verii pentru că nu a mai vrut să fie laș.

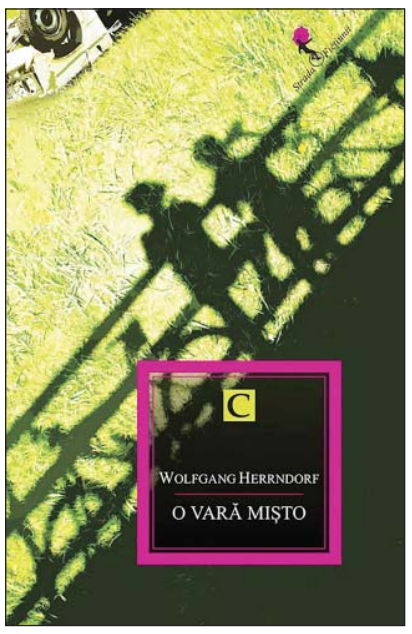

Wolfgang Herrndorf scrie cu nerv, înțepat, jucăuș, așa cum vorbesc adolescenții, vizitând cu precădere registrul argotic și deocheat al limbii. Plasează printre pagini dialoguri demne de teatrul absurdului, crâmpeie de amintiri, situații adolescentine jenante (cine nu a trecut prin ele?), secvențe în care copiii pricep mai bine ce li se întâmplă adulților, își scaldă frazele într-un umor revigorant, spontan, de o vivantă istețime, de parcă și-ar recupera imaginar propria copilărie. Textul transmite o poftă de viață accentuată, o insațietate a revizitării prin care s-ar mai putea salva ceva. O imagine, un sentiment, o promisiune, o scrijelitură – (*Chiștoc și-a scos briceagul și a început să scrijelească. Și în timp ce stăteam la soare și discutam și ne uitam la Chiștoc cum sculptează lemnul, m-am gândit că peste o sută de ani toți o să fim morți. Așa cum era și Anselm Wail. Și familia, părinții lui, copiii lui și toți care l-au cunoscut erau morți. Și dacă o fi făcut ceva în viața lui sau o fi construit sau o fi lăsat ceva în urmă, probabil că nu mai exista, fusese distrus, pustiit de două războaie mondiale și tot ceea ce mai rămăsese din Anselm Wail era numele ăla într-o bucată de lemn.)* Acesta e unul dintre cele mai emoționante pasaje din carte, înălțător și eliberator.

Wolfgang Herrndorf e un autor numai bun de citit pentru a deprinde exercițiul literaturii, iar tinerii prozatori ar avea ce învăța – scriitură limpede, firească, fără ambiții și excentricități viforoase. Autorul își ia libertatea de a nu-i păsa de stil, o nonșalanță care, paradoxal, îi individualizează literatura și i-o marchează distinct. Un detaliu biografic rămâne totuși semnificativ, în același an în care a scris **O vară mișto** autorul a fost diagnosticat cu glioblastom, o tumoră cerebrală malignă. S-a sinucis în 2013, reușind să mai scrie până atunci și să țină un blog – Work and Structure –, în care să își povestească experiența bolii. Privindu-i romanul **O vară mișto** prin prisma maladiei, înțelegem mai bine acea explozie existențială, acea acutizare a simțurilor, ca și cum ai vrea să iei cu tine cât mai multe imagini frumoase, dragi și să le depozitezi într-un loc secret al minții, invincibil. Și poate un indiciu ar fi lejeritatea cu care personajul acesta pe care-l inventează și căruia îi pune vorbele în gură trece peste ideea că are o mamă alcoolică, dar care în finalul cărții îi spune o frază esențială – (*Nimic de aici nu contează. Ce contează e: ești fericit în pielea ta? Atât și doar atât.)*

Wolfgang Herrndorf, ***O vară mișto,*** roman. Traducere din limba germană și note de Monica-Livia Grigore. Editura Allfa, București, 2013, 208 pag. ▣

Abonamente pentru străinătate

România: 1 an: 56 lei; 6 luni - 28 lei; 3 luni - 14 lei
Europa Occidentală: 1 an - 70 USD sau 56 EUR;
6 luni - 35 USD sau 28 EUR; 3 luni - 18 USD sau 14 EUR
America, Australia, Asia: 1 an - 90 USD;
6 luni - 45 USD; 3 luni - 23 USD
Europa Centrală: 1 an - 55 USD sau 46 EUR;
6 luni - 28 USD sau 23 EUR; 3 luni - 15 USD sau 11 EUR

Cititorii din străinătate se pot abona la revista "Contrafort" astfel:
- la redacție, achitând în valută sau echivalentul în lei moldovenești al abonamentului;
- prin virament la:

FUNDAȚIA CULTURALĂ CONTRAFORT

Cod fiscal 1013620008005
Conturi de decontare:
MDL - 2224710SV64518647100 Lei Moldova;
EUR - 2224710SV64519017100,
cont IBAN – MD64MO2224ASV64519017100
USD – 2224710SV64518807100,
cont IBAN – MD26MO2224ASV64518807100
RON - 2224710SV64519447100,
cont IBAN – MD91MO2224ASV64519447100
la B.C. „MOBIASBANCA - Groupe Société Générale” S.A.,
Cod BIC: MOBBMD22
Adresa: Bd. Ștefan cel Mare și Sfânt 81a, MD-2012, or. Chișinău, Moldova. Tel. + 373 22 25 64 56;
Fax + 373 22 54 19 74

*Redacția revistei "Contrafort" trebuie înștiințată asupra plății efectuate, trimițându-se la **adresa pentru corespondență** a redacției o fotocopie după dispoziția de plată bancară, cu indicarea numelui și a adresei poștale complete a abonatului.*

Moldpresa®
Tu alegi, noi difuzăm!